ఇదియంతయు శివునిపరివారము-అని తెలిసికొని పెద్దలు నవ్వుకొనిరి. వారు పిల్లలకు పెక్కురీతుల నచ్చజెప్పి, భయపడవలదని ధైర్యమునుగొల్పిరి. (దో॥ 95)

చౌ- లై అగవాన బరాతహి ఆఏ। దిఏ సబహి జనవాస సుహాఏ ॥
మైనాఁ సుభ ఆరతీ సఁవారీ। సంగ సుమంగల గావహిఁ నారీ ॥ 1 ॥
కంచన థార సోహ బర పానీ। పరిఛన చలీ హరహి హరషానీ ॥
బికట బేష రుద్రహి జబ దేఖా। అబలన్హ ఉర భయ భయఉ బిసేషా ॥ 2 ॥
భాగి భవన పైఠీఁ అతి త్రాసా। గఏ మహేసు జహాఁ జనవాసా ॥
మైనా హృదయఁ భయఉ దుఖు భారీ। లీన్హీ బోలి గిరీస కుమారీ ॥ 3 ॥
అధిక సనేహఁ గోద బైఠారీ। స్యామ సరోజ నయన భరె బారీ ॥
జెహిఁ బిధి తుమ్హహి రూపు అస దీన్హా। తెహిఁ జడ బరు బాఉర కస కీన్హా ॥ 4 ॥

ఆహ్వానసంఘసభ్యులు పెండ్లికుమారుని, ఆతనిపరివారములను కలిసికొని, వారిని సాదరముగా తగిన విడిది గృహములకు చేర్చిరి. పార్వతితల్లియగు మేనాదేవి మంగళహారతిని వెలిగించెను. ఇతర స్త్రీలు మంగళగీతములను పాడిరి. ఆమె బంగరుహారతిపళ్లెమును చేతబట్టుకొని ద్వార (వర) పూజ చేయుటకు బయలుదేరెను. స్త్రీలు ఆ మహాదేవుని జూడగానే భయచకితలైరి. వారు తమఇండ్లలో దూరిరి. శివుడు తనవిడిదిగృహమున ప్రవేశించెను. మేనాదేవి తనహృదయమున మిక్కిలి పరితాపమునొందెను. పార్వతిని పిలిచెను. ప్రేమతో కుమార్తెను తనయొడిలో కూర్చుండబెట్టుకొని, నల్లకలువలవంటి తనకనులనుండి అశ్రువులను రాల్చుచు ఇట్లనెను. "మూర్ఖుడైన విధాత నిన్ను ఇంత అందముగా సృష్టించి, నీకు ఒక పిచ్చివానిని భర్తగా జేసెను. (చౌ॥ 1-4)

ఛం- కస కీన్హ బరు బౌరాహ బిధి జెహిఁ తుమ్హహి సుందరతా దఈ।
జో ఫలు చహిఅ సురతరుహిఁ సో బరబస బబూరహిఁ లాగఈ ॥
తుమ్హ సహిత గిరి తేఁ గిరౌఁ పావక జరౌఁ జలనిధి మహుఁ పరౌఁ।
ఘరు జాఉ అపజసు హోఉ జగ జీవత బిబాహు న హౌఁ కరౌఁ ॥

నిన్నింతఅందముగా సృష్టించినవిధాత నీకు ఈ పిచ్చివానిని భర్తగా ఎట్లు నిర్ణయించెను? కల్పవృక్షమునకు కాయవలసినఫలము ఒక తుమ్మచెట్టును ఎట్లు చేరును? నిన్ను నాచేతులలో ఉంచుకొని, గిరిశిఖరములనుండి క్రిందికి దూకెదను. అగ్నిలో పడెదను లేదా సముద్రములో మునిగెదను. నా ఇల్లు ఏమైపోయినను సరే. ప్రపంచమున నాకు అప్రతిష్ఠ వచ్చినను రానిమ్ము. నా కంఠములో ప్రాణమున్నంతవఱకు ఈ పిచ్చివానితో నీ వివాహము జరుగనీయను."- అనిపల్కెను. (ఛం॥)

దో-భఈఁ బికల అబలా సకల, దుఖిత దేఖి గిరినారి।
కరి బిలాపు రోదతి బదతి, సుతా సనేహు సఁభారి ॥ 96 ॥

హిమవంతునిపత్ని దుఃఖితురాలగుటజూచి ఇతరస్త్రీలుగూడ మిగులవగచిరి. కుమార్తెపై తనకుగలప్రేమను తలచుకొని, మేనాదేవి మిగుల విలపించెను. (దో॥ 96)

చౌ- నారద కర మైం(కాహ బిగారా । భవను మోర జిన్హ బసత ఉజారా ॥
అస ఉపదేసు ఉమహి జిన్హ దీన్హా । బౌరే బరహి లాగి తపు కీన్హా ॥ 1 ॥
సాచెహుం(ఉన్హ కేం(మోహ న మాయా । ఉదాసీన ధను ధాము న జాయా ॥
పర ఘర ఘాలక లాజ న భీరా । భాం(ఝు కి జాన ప్రసవ కై పీరా ॥ 2 ॥
జననిహి బికల బిలోకి భవానీ । బోలీ జుత బిబేక మృదు బానీ ॥
అస బిచారి సోచహి మతి మాతా । సో న టరఇ జో రచఇ బిధాతా ॥ 3 ॥
కరమ లిఖా జౌం(బాఉర నాహూ । తౌ కత దోసు లగాఇఅ కాహూ ॥
తుమ్హ సన మిటహిం(కి బిధి కే అంకా । మాతు బ్యర్థ జని లేహు కలంకా ॥ 4 ॥

"ఇట్టిపిచ్చివానికొఱకు తపస్సుచేయుమని పార్వతికి ఉపదేశించి, నా ఇంటిని గూల్చుటకుపూనుకొనిన నారదునకు నేను ఏమి అపకారము చేసియుంటిని? నిజముగా ఆయనకు ఎవ్వరిపైనను ప్రేమ, మమకారములు లేవు. నిర్ధనుడు, ఇల్లు-ఇల్లాలు లేనివాడు, ఉదాసీనుడు ఇతరులకాపురములను కూల్చువాడు, సిగ్గు-భయము లేనివాడు, గొడ్రాలికి కడుపుతీపి ఏమి తెలియును?" (గొడ్రాలికి ప్రసవవేదన ఎట్లు తెలియును?) ఇట్లు తల్లి దుఃఖితయగుట చూచి, పార్వతీదేవి వివేకముతో మృదుమధురముగా ఇట్లు పలికెను. "అమ్మా! విధివ్రాతను తప్పించుటకు ఎవ్వరికిని సాధ్యముగాదు. నా ప్రారబ్ధమున పిచ్చివానిని భర్తగా పొందవలసియున్నచో ఇతరులను నిందించి ప్రయోజనము ఏమి? విధివ్రాతను నీవు చెఱుపగలవా? అనవసరముగా మనస్సును పాడుచేసికొనవలదు. కళంకమును నెత్తిన వేసికొన వలదు. (చౌ॥ 1-4)

ఛం- జని లేహు మాతు కలంకు కరునా పరిహరహు అవసర నహీం(।
దుఖు సుఖు జో లిఖా లిలార హమరేం(జాబ జహం(పాఉబ తహీం(॥
సుని ఉమా బచన బినీత కోమల సకల అబలా సోచహీం(।
బహు భాం(తి బిధిహి లగాఇ దూషన నయన బారి బిమోచహీం(॥

"మాతా! అనవసరమైన కళంకమును పొందవలదు. ఏడుపు మానుము. ఇది విచారింప వలసిన సమయము గాదు. నా నొసట వ్రాయబడిన సుఖదుఃఖములను నేనెచ్చటికిపోయినననుభవింపక తప్పదు." పార్వతీదేవి యొక్క ఈ సవినయకోమలవచనములను విని, స్త్రీలందఱును విధాతను నిందించుచు కన్నీరు గార్చిరి. (ఛంద్)

దో-తెహి అవసర నారద సహిత, అరు రిషి సప్త సమేత ।
సమాచార సుని తుహినగిరి, గవనే తురత నికేత ॥ 97 ॥

ఈ సమాచారమును దెలిసికొని, హిమవంతుడు నారదుని, ఇతర సప్తర్షులను వెంటబెట్టుకొని వచ్చెను. (దో॥ 97)

చౌ- తబ నారద సబహీ సముఝావా । పూరుబ కథాప్రసంగు సునావా ॥
మయనా సత్య సునహు మమ బానీ । జగదంబా తవ సుతా భవానీ ॥ 1 ॥
అజా అనాది సక్తి అబినాసిని । సదా సంభు అరధంగ నివాసిని ॥
జగ సంభవ పాలన లయ కారిని । నిజ ఇచ్ఛా లీలా బపు ధారిని ॥ 2 ॥

జనమీం ప్రథమ దచ్ఛ గృహ జాఈం। నాము సతీ సుందర తను పాఈం ॥
తహాఁహుఁ సతీ సంకరహి బిబాహీం। కథా ప్రసిద్ధ సకల జగ మాహీం ॥ 3 ॥
ఏక బార ఆవత సివ సంగా। దేఖెఉ రఘుకుల కమల పతంగా ॥
భయఉ మోహు సివ కహా న కీన్హా। భ్రమ బస బేషు సీయ కర లీన్హా ॥ 4 ॥

అప్పుడు నారదుడు ఉమాదేవి పూర్వజన్మ వృత్తాంతమునుజెప్పి, అందరిని శాంతింప జేసెను. 'మేనాదేవీ! నా మాటలను నమ్ముము. నీ కూతురు జగజ్జనని, భవాని, ఈమె ఆద్యంతములు లేని శక్తి స్వరూపిణి, శివునకు సర్వదా 'అర్ధాంగి' లోకసృష్టిస్థితిలయకారిణి, ఇచ్ఛా మాత్రమున మాయారూపమును ధరింపగలదు. పూర్వజన్మమున దక్షునిపుత్రికగానుండెను. అప్పుడామెనామధేయము సతీదేవి. ఆ అవతారమునగూడ ఆమె శంకరునే వివాహమాడెను. ఇదిలోకవిదితము. ఒకనాడు శివునితో గూడి గృహోన్ముఖురాలై వచ్చుచుండగా రఘుకులతిలకుడైన శ్రీరామునిముఖసరోజమును జూచెను. శివుని మాటలను లెక్కింపక భ్రమవశమున సీతాదేవిరూపమును దాల్చెను. (చౌ॥ 1-4)

ఛం-సియ బేషు సతీం జో కీన్హ తెహిం అపరాధ సంకర పరిహరీం।
హర బిరహఁ జాఇ బహోరి పితు కేఁ జగ్య జోగానల జరీం ॥ ,
అబ జనమి తుమ్హరే భవన నిజ పతి లాగి దారున తపు కియా।
అస జాని సంసయ తజహు గిరిజా సర్బదా సంకరప్రియా ॥

సీతాదేవి రూపమును దాల్చిన దోషమునకు శంకరుడీమెను పరిత్యజించెను. పతివియోగమును సహింపజాలక ఈమె తనతండ్రియైన దక్షుని ఇంట యజ్ఞశాలయందు యోగాగ్నిలో దగ్ధమయ్యెను. మరల మీ గృహమున జన్మించి, శివుని తనపతిగా పొందుటకు కఠోరతపమాచరించినది. ఈ విషయములను ఎఱింగి, మీ సందేహమును వీడుడు. గిరిజాదేవి సర్వదా శివుని అర్ధాంగియే". (ఛం॥)

దో-సుని నారద కే బచన తబ, సబ కర మిటా బిషాద।
ఛన మహుఁ బ్యాపెఉ సకల పుర, ఘర ఘర యహ సంబాద ॥ 98 ॥

నారదుని వచనములను వినినంతనే ఎల్లరిశోకములు తొలగిపోయినవి. క్షణములోనే ఈ వృత్తాంతము ఇంటింటికిని వ్యాపించెను. (దో॥ 98)

చౌ- తబ మయనా హిమవంతు అనందే। పుని పుని పారబతీ పద బందే ॥
నారి పురుష సిసు జుబా సయానే। నగర లోగ సబ అతి హరషానే ॥ 1 ॥
లగే హోన పుర మంగల గానా। సజే సబహిం హాటక ఘట నానా ॥
భాఁతి అనేక భఈ జెవనారా। సూపసాస్త్ర జస కఛు బ్యవహారా ॥ 2 ॥
సో జెవనార కి జాఇ బఖానీ। బసహిం భవన జెహిం మాతు భవానీ ॥
సాదర బోలే సకల బరాతీ। బిష్ను బిరంచి దేవ సబ జాతీ ॥ 3 ॥

బిబిధి పాఁతి బైరీ జెవనారా। లాగే పరుసన నిపున సుఆరా ॥
నారిబృంద సుర జేవఁత జానీ। లగీఁ దేన గారీఁ మృదు బానీ ॥ 4 ॥

మేనాదేవియు, హిమవంతుడును పార్వతీదేవిదివ్యత్వమును తెలిసికొని, ఆనందపరవశులై ఆమెకు పాదాభివందనమొనరించిరి. పౌరులెల్లరును స్త్రీలు, పురుషులు, బాలురు బాలికలు, యువకులు, వృద్ధులును మిక్కిలి ఆనందముతో పొంగిపోయిరి. అందఱును మంగళగీతములను పాడిరి. నానావిధసువర్ణకలశములను అలంకరించిరి. పాకశాస్త్ర ప్రావీణ్యముతో కమ్మని భోజన పదార్థములనుసిద్ధపఱచిరి. జగన్మాతయైన భవానీనివాససదనమునందలి వంటలరుచులను వర్ణింపనెవరితరము? హిమవంతుడు బ్రహ్మవిష్ణువు మొదలగు దేవతలను అందఱిని సాదరముగా ఆహ్వానించెను. అతిథులు బారులుతీరికూర్చుండియుండగా నిపుణులైనవారు ఆహారపదార్థములను వడ్డించిరి. స్త్రీలు కోమల స్వరములతో సరసోక్తులాడిరి. (చౌ॥ 1-4)

ఛం- గారీఁ మధుర స్వర దేహిఁ సుందరి బింగ్య బచన సునావహీఁ।
భోజను కరహిఁ సుర అతి బిలంబు బినోదు సుని సచు పావహీఁ ॥
జేవఁత జొ బఢ్యో అనందు సో ముఖ కోటిహూఁ న పరై కహ్యో ।
అచవాఁఇ దీన్హే పాన గవనే బాస జహఁ జాకో రహ్యో ॥

సుందరీమణులు మధురగానములతో వ్యంగ్య ధోరణిలో సరసముగా హాస్యములాడిరి. దేవతలందఱును వాటిని విని, అమితానందముతో నెమ్మది నెమ్మదిగా భుజించిరి. అప్పటివేడుకలను ఆనందములను కోటిగొంతులుగూడ పూర్తిగా వర్ణింపజాలవు. భోజనానంతరము వారు తాంబూలములను సేవించి, తమ తమ విడుదులకు జనిరి. (ఛం॥)

దో- బహురి మునిన్హ హిమవంత కహుఁ, లగన సునాఈ ఆఇ।
సమయ బిలోకి బిబాహ కర, పఠఏ దేవ బొలాఇ ॥ 99 ॥

మునులు హిమవంతునకు లగ్నపత్రికలను చదివి వినిపించిరి. వివాహ ముహూర్తము సమీపించినదని మఱల దేవతలను ఆహ్వానించిరి. (దో॥ 99)

చౌ- బోలి సకల సుర సాదర లీన్హే। సబహి జథోచిత ఆసన దీన్హే ॥
బేదీ బేద బిధాన సఁవారీ। సుభగ సుమంగల గావహిఁ నారీ ॥ 1 ॥
సింఘాసను అతి దిబ్య సుహావా। జాఇ న బరని బిరంచి బనావా ॥
బైఠే సివ బిప్రన్హ సిరు నాఈ। హృదయఁ సుమిరి నిజ ప్రభు రఘురాఈ ॥ 2 ॥
బహురి మునీసన్హ ఉమా బొలాఈఁ। కరి సింగారు సఖీఁ లై ఆఈఁ ॥
దేఖత రూపు సకల సుర మోహే। బరనై ఛబి అస జగ కబి కో హై ॥ 3 ॥
జగదంబికా జాని భవ భామా। సురన్హ మనహిఁ మన కీన్హ ప్రనామా ॥
సుందరతా మరజాద భవానీ। జాఇ న కోటిహుఁ బదన బఖానీ ॥ 4 ॥

హిమవంతుడు సాదరముగా దేవతలనందఱిని వివాహవేదికకు ఆహ్వానించి, వారిని ఉచితాసనములపై కూర్చుండబెట్టెను. వేదిక వేదోక్తముగా సిద్ధపఱచబడెను. ముత్తైదువలు కల్యాణ గీతములను పాడిరి. ఒక దివ్యసుందరసింహాసనమును వేదికపై ఏర్పఱచిరి. దానిసౌందర్యము వర్ణనాతీతము. ఏలనన అది బ్రహ్మనిర్మితము. వేదమూర్తులైన బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి, శ్రీరాముని మనసా ధ్యానించి, శివుడాసింహాసనమును అలంకరించెను. పిదప మహర్షులు పార్వతీదేవిని ఆదరముతో ఆహ్వానించిరి. సఖులు ఆమెను అలంకరించి, వెంటబెట్టుకొనివచ్చిరి. ఆమెరూపలావణ్యములకు దేవతలందఱును ముగ్ధులైరి. ఆమెసౌందర్యమును ఎంతటిమహాకవియు వర్ణింపజాలడు. ఆమెను జగన్మాతయైన భవానిగా గుర్తించి దేవతలందఱును మనస్సులలో ప్రణామములాచరించిరి. ఆమె సౌందర్యనిధి. ఆమెరూపరేఖావిలాసములను వర్ణింప ఎవ్వరికిని తరముగాదు. (చౌ॥ 1-4)

ఛం- కోటిహుఁ బదన నహిఁ బనై బరనత జగ జనని సోభా మహా ।
సకుచహిఁ కహత శ్రుతి సేష సారద మందమతి తులసీ కహా ॥
ఛబిఖాని మాతు భవాని గవనీఁ మధ్య మండప సివ జహాఁ ।
అవలోకి సకహిఁ న సకుచ పతి పద కమల మను మధుకరు తహాఁ ॥

జగజ్జనని పార్వతీదేవి సౌందర్యమును వర్ణించుటకు కోటి కంఠములుగూడ చాలవనగా మందమతియైన తులసీదాసు ఎట్లు వర్ణింపగలడు? వేదములు, శేషుడు, సరస్వతీ దేవిగూడ అందుకు చాలరు. సౌందర్యరాశియైన భవానీమాత మండపమునకు వచ్చి, శివుని పాదారవిందములను దర్శించుటకు సిగ్గుపడెను, కాని వాటి మకరందమును ఆమె మనోభ్రమరము గ్రోలెను. (ఛం॥)

దో-ముని అనుసాసన గనపతిహి, పూజేఉ సంభు భవాని ।
కోఉ సుని సంసయ కరై జని, సుర అనాది జియఁ జాని ॥ 100 ॥

మునులఆదేశముప్రకారము శివపార్వతులు మొట్టమొదట మహాగణపతిని పూజించిరి. ఈ పూజావిషయమున ఎవ్వరికిని సందేహము రానక్కర లేదు. ఏలనన దేవతలు అనాది కాలమునుండియు కలరు. (దో॥ 100)

చౌ- జసి బిబాహ కై బిధి శ్రుతి గాఈ । మహామునిన్హ సో సబ కరవాఈ ॥
గహి గిరీస కుస కన్యా పానీ । భవహి సమరపీఁ జాని భవానీ ॥ 1 ॥
పానిగ్రహన జబ కీన్హ మహేసా । హియఁ హరషే తబ సకల సురేసా ॥
బేదమంత్ర మునిబర ఉచ్చరహీఁ । జయ జయ జయ సంకర సుర కరహీఁ ॥ 2 ॥
బాజహిఁ బాజన బిబిధ బిధానా । సుమనబృష్టి నభ భై బిధి నానా ॥
హర గిరిజా కర భయఉ బిబాహూ । సకల భువన భరి రహా ఉఛాహూ ॥ 3 ॥
దాసీఁ దాస తురగ రథ నాగా । ధేను బసన మని బస్తు బిభాగా ॥
అన్న కనకభాజన భరి జానా । దాఇజ దీన్హ న జాఇ బఖానా ॥ 4 ॥

మహర్షులు వేదోక్తపద్ధతిలో వివాహకార్యక్రమమును జరిపించిరి. హిమవంతుడు కుశపాణియై పార్వతీదేవిహస్తమును శివునిచేతిలో నుంచి, వారి 'పాణిగ్రహణ' మహోత్సవమును జరిపెను. ఈ

పాణిగ్రహణమహోత్సవమును దర్శించినదేవతలహృదయములు ఆనందడోలికలలో ఊగెను. మునీశ్వరులు వేదాశీర్వచనమంత్రములను పఠింపగా అక్కడివారందఱును 'జయ-జయ' ధ్వానములు గావించిరి. వివిధవాద్యసంగీతగోష్ఠులు నిర్వహింపబడినవి. ఆకసమునుండి పుష్పవృష్టి గురిసినది. శివపార్వతులకల్యాణమహోత్సవము సకలలోకములకును ఆనందదాయకమయ్యెను. వరదక్షిణగా దాసదాసీలు, రథములు, గుఱ్ఱములు, ఏనుగులు, ఆవులు, వస్త్రములు, మణులు, వివిధములగుఆహారపదార్థములు, సువర్ణపాత్రలు, మొదలగునవి అన్నియును శివునకు సమర్పింపబడెను.అవి బండ్లపై వారి బసలకు చేర్చబడెను. (చౌ॥ 1-4)

ఛం- దాఇజ దియో బహు భాఁతి పుని కర జోరి హిమభూధర కహ్యో।
కా దేఉఁ పూరనకామ సంకర చరన పంకజ గహి రహ్యో ॥
సివఁ కృపాసాగర ససుర కర సంతోషు సబ భాఁతిహిఁ కియో।
పుని గహే పద పాథోజ మయనాఁ ప్రేమ పరిపూరన హియో ॥

అనేకవిధములైన కానుకలను వరదక్షిణగా సమర్పించి, హిమవంతుడు చేతులు జోడించి, యిట్లు పలికెను- "ఓ పరమేశ్వరా! మీరు పూర్ణకాములు. మీకు నేనేమి ఇయ్యగలను?" అని శివుని పాదపద్మములకు ప్రణమిల్లెను. కృపాసాగరుడైన శంకరుడు హిమవంతుని అనేకవిధముల ప్రసన్నునిగా చేసెను. పిమ్మట మేనాదేవియు సంతుష్టాంతరంగయై శివునిపాదములకు మోకరిల్లి ఇట్లనెను. (ఛం॥)

దో-నాథ ఉమా మమ ప్రాన సమ, గృహకింకరీ కరేహు।
ఛమేహు సకల అపరాధ అబ, హోఇ ప్రసన్న బరు దేహు ॥ 101 ॥

"ఓ ప్రభూ! నా కుమార్తెయైన ఈ ఉమ నాకు ప్రాణాధిక ప్రియమైనది. మీరు ఈమెను ఇల్లాలుగా సేవకురాలుగా స్వీకరింపుడు. ఈమె అపరాధములను అన్నింటిని మన్నింపుడు. దయతో ప్రసన్నచిత్తులై నాకీవరమును ప్రసాదింపుడు. (దో॥ 101)

చౌ- బహు బిధి సంభు సాసు సముఝాఈ। గవనీ భవన చరన సిరు నాఈ।
జననీఁ ఉమా బోలి తబ లీన్హీ। లై ఉఛంగ సుందర సిఖ దీన్హీ ॥ 1 ॥
కరేహు సదా సంకర పద పూజా। నారిధరము పతి దేఉ న దూజా ॥
బచన కహత భరే లోచన బారీ। బహురి లాఇ ఉర లీన్హి కుమారీ ॥ 2 ॥
కత బిధి సృజీఁ నారి జగ మాహీఁ। పరాధీన సపనేహుఁ సుఖు నాహీఁ ॥
భై అతి ప్రేమ బికల మహతారీ। ధీరజు కీన్హ కుసమయ బిచారీ ॥ 3 ॥
పుని పుని మిలతి పరతి గహి చరనా। పరమ ప్రేము కఛు జాఇ న బరనా ॥
సబ నారిన్హ మిలి భేటి భవానీ। జాఇ జనని ఉర పుని లపటానీ ॥ 4 ॥

శివుడామెకు పెక్కురీతుల నచ్చజెప్పెను. ఆమె శివునిపాదములకు నమస్కరించి, 'ఉమ'ను ఒడిలో కూర్చుండ బెట్టుకొని ఇట్లుపదేశించెను. "సర్వదా శంకరునిపాదములను పూజింపుము. ఇదియే స్త్రీ ధర్మము. భార్యకు భర్తయే దైవము"- ఇట్లనుచుండగా ఆమె కన్నులు ప్రేమాశ్రువులతో నిండెను. ఆమె మరల తన కుమార్తెను గుండెకు హత్తుకొనెను. "విధాత స్త్రీలను ఎందులకు సృజించెను? పరాధీనకు స్వప్నములోగూడ సుఖము ఉండదు గదా!" ఇట్లు పలుకుచు మేనాదేవి ప్రేమ విహ్వలయయ్యెను. కాని దుఃఖించుటకు అది సమయముగాదని ధైర్యమువహించెను. మేనాదేవి మాటిమాటికిని పార్వతీదేవిని కౌగిలించుకొనుచు ఆమెకాళ్లపై బడెను. ఆమెప్రేమ మిక్కిలి ఉత్కృష్టముగానుండెను. అది వర్ణింపనలవిగానిదియై యుండెను. భవాని స్త్రీలందరికిని వీడ్కోలు చెప్పి, తల్లి అక్కున జేరెను. (చౌ॥ 1-4)

ఛం- జననిహి బహురి మిలి చలీ ఉచిత అసీస సబ కాహూఁ దఈఁ।
ఫిరి ఫిరి బిలోకతి మాతు తన తబ సఖీఁ లై సివ పహిఁ గఈఁ॥
జాచక సకల సంతోషి సంకరు ఉమా సహిత భవన చలే।
సబ అమర హరషే సుమన బరషి నిసాన నభ బాజే భలే॥

పార్వతీదేవి తనతల్లినుండి వీడ్కోలు తీసికొనెను. అందఱుగూడ ఆమెను సముచితముగా ఆశీర్వదించిరి. ఆమె మాటిమాటికిని తల్లివైపు తిరిగి చూడసాగెను. సఖులు ఆమెను శంకరునికడకు చేర్చిరి. శంకరుడు అర్థులను యోగ్యతానుసారముగా తగిన కానుకలతో తృప్తిపఱచి, 'ఉమ'తోగూడి, సపరివారముగా కైలాసమునకేగెను. దేవతలందఱును సంతోషముతో పుష్పవృష్టిని గురిపించిరి. ఆకాశమున నగారాలు మ్రోగెను. (ఛం॥)

దో-చలే సంగ హిమవంతు తబ, పహుఁచావన అతి హేతు।
బిబిధ భాఁతి పరితోషు కరి, బిదా కీన్హ బృషకేతు ॥ 102 ॥

హిమవంతుడు అత్యంతప్రేమాదరములతో పార్వతీపరమేశ్వరులను వీడ్కొలుపుటకై వారివెంట వెళ్లెను. శివుడు ఆయనను అన్నివిధముల సాదరవచనములతో సంతృప్తి పఱచి, పంపెను. (దో॥ 102)

చౌ- తురత భవన ఆఏ గిరిరాఈ। సకల సైల సర లిఏ బొలాఈ॥
ఆదర దాన బినయ బహుమానా। సబ కర బిదా కీన్హ హిమవానా ॥ 1 ॥
జబహిఁ సంభు కైలాసహిఁ ఆఏ। సుర సబ నిజ నిజ లోక సిధాఏ ॥
జగత మాతు పితు సంభు భవానీ। తెహిఁ సింగారు న కహఉఁ బఖానీ ॥ 2 ॥
కరహిఁ బిబిధ బిధి భోగ బిలాసా। గనన్హ సమేత బసహిఁ కైలాసా ॥
హర గిరిజా బిహార నిత నయఊ। ఏహి బిధి బిపుల కాల చలి గయఊ ॥ 3 ॥
తబ జనమేఉ షటబదన కుమారా। తారకు అసురు సమర జెహిఁ మారా ॥
ఆగమ నిగమ ప్రసిద్ధ పురానా। షన్ముఖ జన్ము సకల జగ జానా ॥ 4 ॥

వెంటనే పర్వతరాజైన హిమవంతుడు తనయింటికి చేరి, ఇతర పర్వతరాజులను, నదీదేవతలను పిలిచి, ఆదరాభిమానములతో సవినయముగా కానుకలతో సన్మానించి, వీడుకొలిపెను. శివుడు కైలాసమునకు చేరగానే దేవతలందఱును తమతమ నివాసములకు వెళ్ళిరి. పార్వతీపరమేశ్వరులు జగత్తునకే తలిదండ్రులు. కావున ఆ దంపతులశృంగారవర్ణనమును ఈ తులసీదాసు చేయడు. శివపార్వతులు అనేక భోగభాగ్యములతో తులతూగుచు తమప్రమథగణములతో కైలాసమున ఉండిరి. ప్రతిదినము వినోదకాలక్షేపములు జరుగుచుండెను. ఇట్లు చాలకాలముగడిచినపిదప వారికి 'షణ్ముఖుడు' అను కుమారస్వామి జన్మించెను. అతడు యుద్ధములో తారకాసురుని సంహరించెను. ఈ కథ వేద,పురాణ,శాస్త్రములలో వర్ణింపబడినది. ఇది జగద్విదితము. (చౌ॥ 1-4)

ఛం- జగు జాన షన్ముఖ జన్ము కర్ము ప్రతాపు పురుషారథు మహా ।
తెహి హేతు మైఁ బృషకేతు సుత కర చరిత సంఛేపహిఁ కహా ॥
యహ ఉమా సంభు బిబాహు జే నర నారి కహహిఁ జె గావహీఁ ।
కల్యాన కాజ బిబాహ మంగల సర్బదా సుఖు పావహీఁ ॥

షణ్ముఖుని జన్మవృత్తాంతము, కర్మకౌశలము, శౌర్యపరాక్రమములు, అద్భుతపౌరుషము లోకప్రసిద్ధములు. కావున పరమేశ్వరతనయుడైన కార్తికేయునిఇతివృత్తము మిక్కిలిసంక్షిప్తముగా తెలిపితిని. శివపార్వతుల వివాహగాథను చెప్పినవారును, వినినవారును, గానముచేసినవారును, స్త్రీ పురుషులందఱును తమతమకార్యములయందు విజయములను, వివాహాది శుభకార్యములయందు సుఖ సంతోషములను పొందుదురు. (ఛం॥)

దో-చరిత సింధు గిరిజారమన, బేద న పావహిఁ పారు ।
బరనై తులసీదాసు కిమి, అతి మతిమంద గవాఁరు ॥ 103 ॥

గిరిజాపతియైనమహాదేవునిచరితము సముద్రమునవలె అపారమైనది. వేదములుగూడ దానిని వర్ణింప జాలవు. మందబుద్ధియైన తులసీదాసు ఎట్లు వర్ణింపగలడు? (దో॥ 103)

చౌ- సంభు చరిత సుని సరస సుహావా । భరద్వాజ ముని అతి సుఖు పావా ॥
బహు లాలసా కథా పర బాఢీ । నయనన్హి నీరు రోమావలి ఠాఢీ ॥ 1 ॥
ప్రేమ బిబస ముఖ ఆవ న బానీ । దసా దేఖి హరషే ముని గ్యానీ ॥
అహో ధన్య తవ జన్ము మునీసా । తుమ్హహి ప్రాన సమ ప్రియ గౌరీసా ॥ 2 ॥
సివ పద కమల జిన్హహి రతి నాహీఁ । రామహి తే సపనేహుఁ న సోహాహీఁ ॥
బిను ఛల బిస్వనాథ పద నేహూ । రామ భగత కర లచ్ఛన ఏహూ ॥ 3 ॥
సివ సమ కో రఘుపతి బ్రతధారీ । బిను అఘ తజీ సతీ అసి నారీ ॥
పను కరి రఘుపతి భగతి దెఖాఈ । కో సివ సమ రామహి ప్రియ భాఈ ॥ 4 ॥

మనోహరము, సుఖప్రదము ఐన శంభునిచరితము విని, భరద్వాజమహర్షి పరమానందభరితుడాయెను. ఆయనకు ఇంకను వినవలెనను కోరిక కల్గెను. నేత్రములు అశ్రుపూర్ణములాయెను. శరీరము రోమాంచమాయెను. భక్తి పారవశ్యమున ఆయన నోట మాటరాలేదు. ఆయన స్థితిని గమనించి, జ్ఞానియైన యాజ్ఞవల్క్యుడు ప్రసన్నుడై ఇట్లనెను. "మునీశ్వరా! నీ జన్మధన్యము. గౌరీశుడు నీకు ప్రాణసముడు. శంకరుని చరణకమలములయందు భక్తి లేనివాడు శ్రీరామునిదయకు కలలో గూడ పాత్రుడు కాలేడు. విశ్వనాథుడైన శివుని పాదములయందు నిర్మలభక్తి కలిగియుండుటయే శ్రీరామభక్తికి నిదర్శనము. శివునివంటి రామభక్తుడెవడు కలడు? నిరపరాధియైన సతీదేవినిగూడ పరిత్యజించి; శ్రీరఘునాథునియందు తనకుగల భక్తిశ్రద్ధలను ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ ప్రకటించెను. శ్రీరామునకు శివునివంటి ప్రేమాస్పదుడెవ్వడు? (చౌ॥ 1-4)

దో- ప్రథమహిఀ మైఀ కహి సివ చరిత, బూఝా మరము తుమ్హార।
సుచి సేవక తుమ్హ రామ కే, రహిత సమస్త బికార ॥ **104** ॥

నేను మొదటనే శివచరిత్రమును మీకు వినిపించి, మీ హృదయమునందలి రామభక్తి పారవశ్యమును గ్రహించితిని. మీరు శ్రీరాముని పవిత్ర సేవకులు, దోష రహితులు. (దో॥ 104)

చౌ- మైఀ జానా తుమ్హార గున సీలా। కహఉఀ సునహు అబ రఘుపతి లీలా ॥
సునుముని ఆజు సమాగమ తోరేఀ। కహి న జాఇ జస సుఖు మన మోరేఀ ॥ 1 ॥
రామ చరిత అతి అమిత మునీసా। కహి న సకహిఀ సత కోటి అహీసా ॥
తదపి జథాశ్రుత కహఉఀ బఖానీ। సుమిరి గిరాపతి ప్రభు ధనుపానీ ॥ 2 ॥
సారద దారునారి సమ స్వామీ। రాము సూత్రధర అంతరజామీ ॥
జెహి పర కృపా కరహిఀ జను జానీ। కబి ఉర అజిర నచావహిఀ బానీ ॥ 3 ॥
ప్రనవఉఀ సోఇ కృపాల రఘునాథా। బరనఉఀ బిసద తాసు గున గాథా ॥
పరమ రమ్య గిరిబరు కైలాసూ। సదా జహాఀ సివ ఉమా నివాసూ ॥ **4** ॥

నేను మీ గుణములను సత్స్వభావమును తెలిసికొంటిని. ఇప్పుడు శ్రీరాముని దివ్యగాథను మీకు తెలిపెదను. మునీశ్వరా! వినుడు. మీ సమాగమమువలన నాకుకలిగిన ఆనందమునకు మేరయేలేదు. శ్రీరామునిచరిత్రము అపారమైనది. నూఱుకోట్లమంది శేషులుగూడ దానిని వర్ణింపజాలరు. ఆ కోదండరామునిమీదనే నామనస్సును లగ్నమొనర్చి, ఆయనప్రేరణతో (అనుగ్రహముతో) నాకు తెలిసినంతవఱకు మీకు వివరింతును. వాగ్దేవియైన సరస్వతి ఒక ఆటబొమ్మ, అంతర్యామియైన శ్రీరాముడే సూత్రధారుడు. భక్తుడైన కవిపై ఆ రామునకు అనుగ్రహము కలిగినంతనే అతడు ఆ కవి హృదయమున సరస్వతీదేవిని నాట్యమాడించును. కృపాళువైన శ్రీరామునకు ప్రణమిల్లి, ఆయనఉజ్జ్వలగుణములను వర్ణించెదను. పార్వతీపరమేశ్వరుల నివాసస్థానమైన కైలాసము పర్వతములలో శ్రేష్ఠమైనది, రమణీయమైనది. (చౌ॥ 1-4)

దో- సిద్ధ తపోధన జోగిజన, సుర కిన్నర మునిబృంద।
బసహిఀ తహాఀ సుకృతీ సకల, సేవహిఀ సివ సుఖకంద ॥ **105** ॥

సిద్ధులు, తపోధనులు, యోగులు, దేవతలు, కిన్నరులు, మునులు ఆ కైలాసమున నివసించు చుందురు. వారందఱును మిక్కిలిపుణ్యాత్ములు. వారు ఆనందస్వరూపుడైన పరమశివుని ఆరాధించుచుందురు. (దో॥ 105)

చౌ- హరి హర బిముఖ ధర్మ రతి నాహీం । తే నర తహఁ సపనెహుఁ నహిఁ జాహీం ॥
తెహి గిరి పర బట బిటప బిసాలా । నిత నూతన సుందర సబ కాలా ॥ 1 ॥
త్రిబిధ సమీర సుసీతలి ఛాయా । సివ బిశ్రామ బిటప శ్రుతి గాయా ॥
ఏక బార తెహి తర ప్రభు గయఊ । తరు బిలోకి ఉర అతి సుఖ భయఊ ॥ 2 ॥
నిజ కర డాసి నాగరిపు ఛాలా । బైఠే సహజహిఁ సంభు కృపాలా ॥
కుంద ఇందు దర గౌర సరీరా । భుజ ప్రలంబ పరిధన మునిచీరా ॥ 3 ॥
తరున అరున అంబుజ సమ చరనా । నఖ దుతి భగత హృదయ తమ హరనా ॥
భుజగ భూతి భూషన త్రిపురారీ । ఆనను సరద చంద ఛబి హారీ ॥ 4 ॥

హరిహరులయెడ విముఖతగలవారు, భక్తి లేనివారు, కైలాసమును కలలోగూడ చేరలేరు. ఆ పర్వతముమీద విశాలమైన ఒకవటవృక్షము గలదు. అది ఆఋతువులలోగూడ నిత్యనూతనముగా పరమసుందరముగా ఉండును. అచ్చట శీతలమందసుగంధపవనములు వీచుచుండును. ఆ చెట్టునీడ మిక్కిలి ఆహ్లాదకరము. పరమేశ్వరునకు అది విశ్రాంతిస్థానమని వేదములు తెలుపుచున్నవి. ఒకానొకప్పుడు శివుడు ఆ వృక్షచ్ఛాయకు చేరి, దానిచల్లనినీడలో హాయిని అనుభవించెను. ఆయన పులిచర్మముపై కూర్చొని, విశ్రాంతి తీసికొనుచుండెను. ఆయనశరీరము మల్లెపూలు, చంద్రుడు, శంఖములవలె తెల్లనికాంతితో శోభిల్లుచుండెను. ఆజానుబాహువైన శివుడు మునులవలె నారవస్త్రములను ధరించియుండెను. పాదములు అప్పుడే వికసించినఎఱ్ఱనిపద్మములవలెనుండెను. నఖకాంతులు భక్తుల హృదయములలోని అజ్ఞానాంధకారమును రూపుమాపుచుండెను. ఆయన నాగాభరణుడు. భస్మముతో అనులిప్తమైన ఆయనశరీరచ్ఛాయ శరత్కాలపూర్ణిమనాటి చంద్రుని కాంతులను తిరస్కరించుచుండెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- జటా ముకుట సురసరిత సిర, లోచన నలిన బిసాల ।
నీలకంఠ లావన్యనిధి, సోహ బాలబిధు భాల ॥ 106 ॥

శిరమున జటామకుటము, దానిపై గంగ, కమలములవంటి విశాల నేత్రములు, నీలవర్ణ శోభితమైన కంఠము, లలాటమున నెలవంక- ఈ విధముగా శివుడు శోభాయమానుడై యుండెను. (దో॥ 106)

శివపార్వతుల సంవాదము

చౌ- బైఠే సోహ కామరిపు కైసేం । ధరేం సరీరు సాంతరసు జైసేం ॥
పారబతీ భల అవసరు జానీ । గఈం సంభు పహిం మాతు భవానీ ॥ 1 ॥
జాని ప్రియా ఆదరు అతి కీన్హా । బామ భాగ ఆసను హర దీన్హా ॥
బైఠీం సివ సమీప హరషాఈ । పూరుబ జన్మ కథా చిత ఆఈ ॥ 2 ॥

పతి హియఁ హేతు అధిక అనుమానీ । బిహసి ఉమా బోలీఁ ప్రియ బానీ ॥
కథా జో సకల లోక హితకారీ । సోఇ పూఛన చహ సైలకుమారీ ॥ 3 ॥
బిస్వనాథ మమ నాథ పురారీ । త్రిభువన మహిమా బిదిత తుమ్హారీ ॥
చర అరు అచర నాగ నర దేవా । సకల కరహిఁ పద పంకజ సేవా ॥ 4 ॥

కామవిజేతయైన శంకరుడు మూర్తీభవించిన శాంతరసమువలె శోభిల్లుచుండెను. ఇదే మంచి సమయమని తలచి, భవాని ఆయనకడకు వచ్చెను. శివుడు తనఅర్ధాంగిని సాదరముగా తనవామభాగమున కూర్చుండబెట్టుకొనెను. పార్వతీదేవి మిక్కిలిప్రసన్నురాలై కూర్చొని, తన పూర్వజన్మ వృత్తాంతమును జ్ఞప్తికిదెచ్చుకొనెను. భర్తకు తనపైగల అమితానురాగమును గ్రహించి, ప్రసన్నచిత్తముతో మధురముగా ఇట్లనెను. సర్వలోకహితంకరమైన కథను ఆమె పరమేశ్వరునినుండి వినగోరెను. "ఓ విశ్వనాథా! త్రిపురారీ! ప్రభూ! నీ మహిమ ముల్లోకములయందును ప్రసిద్ధము. చరాచరప్రాణులు, నాగులు, మానవులు, దేవతలు- అందఱును మీ పాదపద్మములను సేవింతురు. (చౌ॥ 1-4)

దో-ప్రభు సమరథ సర్బగ్య సివ, సకల కలా గున ధామ।
జోగ గ్యాన బైరాగ్య నిధి ప్రనత కలపతరు నామ ॥ 107 ॥

ప్రభూ! మీరు సమర్థులు, సర్వజ్ఞులు, కల్యాణస్వరూపులు. అన్ని సద్గుణములకును, కళలకును కాణాచి. యోగజ్ఞానవైరాగ్యసముద్రులు. శరణాగతులకు మీరు కల్పవృక్షము. (దో॥ 107)

చౌ- జౌఁ మో పర ప్రసన్న సుఖరాసీ । జానిఅ సత్య మోహి నిజ దాసీ ॥
తౌ ప్రభు హరహు మోర అగ్యానా । కహి రఘునాథ కథా బిధి నానా ॥ 1 ॥
జాసు భవను సురతరు తర హోఈ । సహి కి దరిద్ర జనిత దుఖు సోఈ ॥
ససిభూషన అస హృదయఁ బిచారీ । హరహు నాథ మమ మతి భ్రమ భారీ ॥ 2 ॥
ప్రభు జే ముని పరమారథబాదీ । కహహిఁ రామ కహుఁ బ్రహ్మ అనాదీ ॥
సేస సారదా బేద పురానా । సకల కరహిఁ రఘుపతి గున గానా ॥ 3 ॥
తుమ్హ పుని రామ రామ దిన రాతీ । సాదర జపహు అనఁగ ఆరాతీ ॥
రాము సో అవధ నృపతి సుత సోఈ । కీ అజ అగున అలఖగతి కోఈ ॥ 4 ॥

ఓ సుఖనిధీ! మీరు నాయెడ ప్రసన్నులైనచో, నిజముగా నన్ను మీ దాసురాలినిగా భావించినచో శ్రీ రఘురాముని కథలను చెప్పి, నా అజ్ఞానమును దూరము చేయుడు. ఓ శశిశేఖరా! కల్పవృక్షపునీడలో నివసించువానిని దారిద్ర్యదుఃఖము ఎట్లు దరిజేరును? కనుక మీ సామీప్యము (నీడ)నున్న నాలో మతిభ్రమకు తావు ఉండకూడదు. పరమార్థతత్త్వమును తెలిసిన జ్ఞానులు, బ్రహ్మవాదులైన మునులు శ్రీరామచంద్రుని అనాదిబ్రహ్మగా పేర్కొందురు. శేషుడు, శారద, వేదములు, పురాణములు శ్రీరామునిగుణములను ప్రస్తుతిచేయుచుండును. మీరును అహర్నిశలు 'రామ రామ' యని సాదరముగా జపించుచుందురు. ఈ రాముడు అయోధ్యాపతికుమారుడైన శ్రీరాముడేనా? లేక జన్మరహితుడు, నిర్గుణుడు, ఊహాతీతుడు ఐన మఱియొక రాముడా? (చౌ॥ 1-4)

దో-జౌం నృప తనయ త బ్రహ్మ కిమి, నారి బిరహం మతి భోరి।
దేఖి చరిత మహిమా సునత, భ్రమతి బుద్ధి అతి మోరి ॥ 108 ॥

ఒకవేళ అతడు రాజకుమారుడేయైనచో నిర్గుణ బ్రహ్మ యెట్లగును? నిర్గుణ బ్రహ్మయే యైనచో భార్యావిరహమునకు లోనగుటయేమి? ఒకవైపు ఆయనయొక్క మానవోచితజీవనరీతిని, మఱియొకవైపు ఆయన యొక్క లోకోత్తర మహిమలను చూచుచు వినుచు నా మతి మిక్కిలి భ్రమకు లోనగుచున్నది. (దో॥ 108)

చౌ- జౌం అనీహ బ్యాపక బిభు కోఊ। కహహు బుఝాఇ నాథ మొహి సోఊ ॥
అగ్య జాని రిస ఉర జని ధరహూ। జెహి బిధి మోహ మిటై సోఇ కరహూ ॥ 1 ॥
మైం బన దీఖి రామ ప్రభుతాఈ। అతి భయ బికల న తుమ్హహి సునాఈ ॥
తదపి మలిన మన బోధు న ఆవా। సో ఫలు భలీ భాంతి హమ పావా ॥ 2 ॥
అజహూం కఛు సంసఉ మన మోరేం। కరహు కృపా బినవఉం కర జోరేం ॥
ప్రభు తబ మొహి బహు భాంతి ప్రబోధా। నాథ సో సముఝి కరహు జని క్రోధా ॥ 3 ॥
తబ కర అస బిమోహ అబ నాహీం। రామకథా పర రుచి మన మాహీం ॥
కహహు పునీత రామ గున గాథా। భుజగరాజ భూషన సురనాథా ॥ 4 ॥

ప్రభూ! ఇచ్ఛారహితుడు, సర్వవ్యాపకుడు, సర్వసమర్థుడును ఐన మఱియొక పరబ్రహ్మయున్నచో ఆయనను గూర్చి నాకు వివరింపుడు. నా అజ్ఞానమునకు కినుకబూనవద్దు. నామోహమును దూరము చేయుడు. పూర్వజన్మలో నేను శ్రీరాముని మహిమలను వనమున చూడగల్గితిని. అప్పుడు మిక్కిలిభీతిచెంది ఆ మహిమలను నేను వివరింపజాలకుంటిని. అందువలన నామనస్సు కుదుటబడలేదు. దానికి తగినఫలితమును చక్కగాఅనుభవించితిని. నాకు ఇంకను ఆవిషయమున కొంచెము సంశయము గలదు. మీకు నమస్కరించెదను. దయతో నా సందేహమునుదీర్చుడు. అప్పుడుగూడ శ్రీరాము తత్త్వమునుగూర్చి నాకు మీరు బోధించియుంటిరి. కాని నేను గ్రహింపలేక పోయితిని. 'నాథా! అప్పటి ఆ ప్రసంగమును గుర్తుకు తెచ్చుకొని, నాపై కోపగింపకుడు. మునుపటిమోహము నాలో లేదు. ఇప్పుడు శ్రీరాముని కథాశ్రవణమునందు నాకు మిక్కిలిఅభిలాష కలదు. ఓ నాగభూషణా! శ్రీరామునిపవిత్ర గుణములవైభవములను వివరింపుడు. (చౌ॥ 1-4)

దో-బందఉం పద ధరి ధరని సిరు, బినయ కరఉం కర జోరి।
బరనహు రఘుబర బిసద జసు, శ్రుతి సిద్ధాంత నిచోరి ॥ 109 ॥

మీ పాదపద్మములకు శిరసా ప్రణమిల్లుచున్నాను. అంజలిఘటించి, వేడుచున్నాను. వేదముల సారమైన శ్రీరాముని తత్త్వయశో వైభవములను సంగ్రహముగా వర్ణింపుడు. (దో॥ 109)

చౌ- జదపి జోషితా నహిం అధికారీ। దాసీ మన క్రమ బచన తుమ్హారీ ॥
గూఢఉ తత్త్వ న సాధు దురావహిం। ఆరత అధికారీ జహం పావహిం ॥ 1 ॥
అతి ఆరతి పూఛఉం సురరాయా। రఘుపతి కథా కహహు కరి దాయా ॥
ప్రథమ సో కారన కహహు బిచారీ। నిర్గున బ్రహ్మ సగున బపు ధారీ ॥ 2 ॥

పుని ప్రభు కహహు రామ అవతారా । బాలచరిత పుని కహహు ఉదారా ॥
కహహు జథా జానకీ బిబాహీం । రాజ తజా సో దూషన కాహీం ॥ 3 ॥
బన బసి కీన్హే చరిత అపారా । కహహు నాథ జిమి రావన మారా ॥
రాజ బైఠి కీన్హీం బహు లీలా । సకల కహహు సంకర సుఖసీలా ॥ 4 ॥

స్త్రీగా దానిని తెలిసికొనుటకు నేను ఎంతవఱకు అర్హురాలనో ఎఱుంగను. త్రికరణశుద్ధిగా నేను మీదాసురాలను. సజ్జనులు అర్హులైన అర్థులకు ఎట్టి రహస్యములనైనను దాచక చెప్పెదరు. ఓ పరమేశ్వరా! నేను దీనురాలనై మిమ్ము ప్రార్థించుచున్నాను. శ్రీరఘునాథ వృత్తాంతమును దయతో వివరింపుడు. నిర్గుణ బ్రహ్మమైన భగవంతుడు సగుణస్వరూపుడుగా ఏల అవతరించెనో తెల్పుడు. శ్రీరాముని అవతారకారణము, ఆయన బాల్యలీలలు, జానకితో వివాహము, రాజ్యత్యాగము మున్నగు విషయములను అన్నింటిని తెల్పగలరు. ఇంకను వనవాససమయమున ఆయనయొక్క అద్భుతకృత్యములు, రావణుని వధించినరీతి, రాజ్యాభిషిక్తుడైన పిదప ఆయన లీలలు - వీటన్నింటిని సమగ్రముగా తెల్పుడు. (చౌ॥ 1-4)

దో-బహురి కహహు కరునాయతన, కీన్హ జో అచరజ రామ ।
ప్రజా సహిత రఘుబంసమని, కిమి గవనే నిజ ధామ ॥ 110 ॥

ఓ కృపానిధీ! రఘువంశమణియైన శ్రీరాముడు తనఅద్భుతలీలలను ప్రకటించినపిదప తనను ఆశ్రయించిన వారితోపాటు పరంధామమును చేరినరీతినిగూడ తెల్పుడు. (దో॥ 110)

చౌ- పుని ప్రభు కహహు సో తత్త్వ బఖానీ । జేహిం బిగ్యాన మగన ముని గ్యానీ ॥
భగతి గ్యాన బిగ్యాన బిరాగా । పుని సబ బరనహు సహిత బిభాగా ॥ 1 ॥
ఔరఉ రామ రహస్య అనేకా । కహహు నాథ అతి బిమల బిబేకా ॥
జో ప్రభు మైం పూఛా నహిం హోఈ । సోఉ దయాల రాఖహు జని గోఈ ॥ 2 ॥
తుమ్హ త్రిభువన గుర బేద బఖానా । ఆన జీవ పాంవర కా జానా ॥
ప్రస్న ఉమా కై సహజ సుహాఈ । ఛల బిహీన సుని సివ మన భాఈ ॥ 3 ॥
హర హియం రామచరిత సబ ఆఏ । ప్రేమ పులక లోచన జల ఛాఏ ॥
శ్రీరఘునాథ రూప ఉర ఆవా । పరమానంద అమిత సుఖ పావా ॥ 4 ॥

ప్రభూ! జ్ఞానులైన మునులు సర్వదా నిమగ్నులైయుండు భగవత్తత్త్వమును, భక్తి, జ్ఞాన, విజ్ఞాన, వైరాగ్యములనుగూర్చి వేర్వేఱుగా తెల్పుడు. శ్రీరామునివృత్తాంతమునందుగల ఇతరగోప్యవిషయములనుగూడ విశదపఱచుడు. స్వామీ! మీ జ్ఞానము అత్యంతనిర్మలమైనది. నేను ప్రస్తావింపని విషయములేవైనను ఉన్నచో వాటినిగూడ వివరింపుడు. మీరు సర్వలోకములకును గురువులని వేదములు ప్రకటించుచున్నవి. సామాన్యులకు ఈ తత్త్వరహస్యములెట్లు తెలియును?" పార్వతీదేవిప్రశ్నలు నిష్కపటములై సహజసుందరములగుటవలన శివుడు ఆమెయెడల మిక్కిలిప్రసన్నుడాయెను. శ్రీరామచంద్రునిచరితమంతయును ఆ మహాదేవునిమనసునందు నిండారెను. శ్రీరాముని దివ్య మంగళరూపమూ లీలావిలాసములును ఆయనహృదయదర్పణమునందు ప్రతిఫలించెను. ప్రేమాతిరేకముచే శరీరము పులకరించెను. పరమానందస్వరూపుడైన శంకరునకే అమితానందము కలిగెను.

(చౌ॥ 1-4)

దో-మగన ధ్యానరస దండ జుగ, పుని మన బాహెర కీన్హ।
రఘుపతి చరిత మహేస తబ, హరషిత బరనై లీన్హ ॥ 111 ॥

పరమేశ్వరుడు క్షణకాలముపాటు ధ్యానమగ్నుడాయెను. పిదప ఎట్టకేలకు బాహ్యస్మృతికి వచ్చెను. అమితానందముతో శ్రీరామచరితమును వర్ణింప సాగెను. (దో॥ 111)

చౌ- ఝూఠెఉ సత్య జాహి బిను జానేఁ। జిమి భుజంగ బిను రజు పహిచానేఁ ॥
జెహి జానేఁ జగ జాఇ హెరాఈ। జాగేఁ జథా సపన భ్రమ జాఈ ॥ 1 ॥
బందఉఁ బాలరూప సోఇ రామూ। సబ సిధి సులభ జపత జిసు నామూ ॥
మంగల భవన అమంగల హారీ। ద్రవఉ సో దసరథ అజిర బిహారీ ॥ 2 ॥
కరి ప్రనామ రామహి త్రిపురారీ। హరషి సుధా సమ గిరా ఉచారీ ॥
ధన్య ధన్య గిరిరాజకుమారీ। తుమ్హ సమాన నహిఁ కోఉ ఉపకారీ ॥ 3 ॥
పూఁఛెహు రఘుపతి కథా ప్రసంగా। సకల లోక జగ పావని గంగా ॥
తుమ్హ రఘుబీర చరన అనురాగీ। కీన్హిహు ప్రస్న జగత హిత లాగీ ॥ 4 ॥

"అజ్ఞానికి త్రాడు సర్పమువలె తోచినట్లు రామతత్త్వమును ఎఱుగని వారికి ఈ మిథ్యాప్రపంచము సత్యముగా భాసించును. నిదురనుండి మేల్కొనినవారికి స్వప్నజగత్తు మాయమైనట్లు శ్రీరామతత్త్వజ్ఞులకు ఈ మాయాజగత్తు అదృశ్యమగును. శ్రీరామనామమును జపించినంతమాత్రముననే సర్వసిద్ధులును అనాయాసముగా లభించును. దశరథునిప్రాంగణమున క్రీడించు మంగళ మూర్తియు, పాపహారియు అగు శ్రీరామచంద్రునిబాలస్వరూపమునకు నేను ప్రణమిల్లెదను. ఆయనకృప నాపై ప్రసరించుగాక." త్రిపురారియైన శివుడు ఈ విధముగా శ్రీరాముని స్మరించి, నమస్కరించి, ఆనందభరితుడై అమృతమయవచనములను ఇట్లు పలికెను. "పార్వతీ! నీవు ధన్యురాలవు. లోకోపకారమున నీకు ఎవ్వరును సాటిరారు. శ్రీరఘురాముని కథాప్రసంగము జగత్పావనిగంగవలె లోకములను పవిత్రమొనర్చును. ఆ రాఘవుని చరణ కమలములపైగల భక్తిచే లోకకల్యాణమునకై నీవు ఇట్లు ప్రశ్నించితివి. (చౌ॥ 1-4)

దో-రామ కృపా తేఁ పారబతి, సపనెహుఁ తవ మన మాహిఁ।
సోక మోహ సందేహ భ్రమ, మమ బిచార కఛు నాహిఁ ॥ 112 ॥

పార్వతీ! శ్రీరామునికృపచే స్వప్నమునగూడ శోకమోహసందేహభ్రమలు నీ మనస్సునందు ప్రవేశింప జాలవు. (దో॥ 112)

చౌ- తదపి అసంకా కీన్హిహు సోఈ। కహత సునత సబ కర హిత హోఈ ॥
జిన్హ హరికథా సునీ నహిఁ కానా। శ్రవన రంధ్ర అహిభవన సమానా ॥ 1 ॥
నయనన్హి సంత దరస నహిఁ దేఖా। లోచన మోరపంఖ కర లేఖా ॥
తే సిర కటు తుంబరి సమతూలా। జే న నమత హరి గుర పద మూలా ॥ 2 ॥

జిన్హ హరిభగతి హృదయఁ నహిఁ ఆనీ। జీవత సవ సమాన తెఇ ప్రానీ ॥
జో నహిఁ కరఇ రామ గున గానా। జీహ సా దాదుర జీహ సమానా ॥ 3 ॥
కులిస కఠోర నిఠుర సోఇ ఛాతీ। సుని హరిచరిత న జో హరషాతీ ॥
గిరిజా సునహు రామ కై లీలా। సుర హిత దనుజ బిమోహనసీలా ॥ 4 ॥

ఐనను నీవు అప్పటి సందేహములనే ప్రకటించితివి. ఆ సందేహములను నివృత్తి చేయువారికిని, వాటిని వినెడి వారికిని శుభములే కలుగును. హరికథలను వినని చెవులు పాములపుట్టలు. సజ్జనులను దర్శింపనివారికన్నులు నెమలియీకలకన్నులు. శ్రీహరి పాదములపైనను, గురుచరణముల మీదను మోకరిల్లని శిరస్సులు కటుతుంబ(చేదుగుమ్మడి)కాయలు. శ్రీహరిభక్తిశూన్యమైనహృదయముగలవాడు జీవన్మృతుడు. శ్రీరాముని గుణములను కీర్తింపని నాలుక కప్పనాలుక. శ్రీహరి కథలు విని, ఆనందింపని వాని హృదయము వజ్రాయుధము(వజ్రము) వలె అతికఠోరమైనది, నిష్ఠురమైనది. కనుక ఓగిరిజా! దేవతలను ఆనందింపజేయునదియు, దైత్యులను మోహింప జేయునదియు ఐన శ్రీరామలీలాగాథను వినుము. (చౌ॥ 1-4)

దో- రామకథా సురధేను సమ, సేవత సబ సుఖ దాని।
సతసమాజ సురలోక సబ, కో న సునై అస జాని ॥ 113 ॥

రామకథ కామధేనువువలె భక్తులకోర్కెలనుదీర్చి, వారికి సుఖములను గూర్చును. సాధుసమాజము దేవతలకు నివాసస్థానము. ఈ కీలకమును ఎఱిగినవాడు ఈ కథను వినియేతీరును. (దో॥ 113)

చౌ- రామకథా సుందర కర తారీ। సంసయ బిహగ ఉడావనిహారీ ॥
రామకథా కలి బిటప కుఠారీ। సాదర సును గిరిరాజకుమారీ ॥ 1 ॥
రామ నామ గున చరిత సుహాఏ। జనమ కరమ అగనిత శ్రుతి గాఏ ॥
జథా అనంత రామ భగవానా। తథా కథా కీరతి గున నానా ॥ 2 ॥
తదపి జథా శ్రుత జసి మతి మోరీ। కహిహఉఁ దేఖి ప్రీతి అతి తోరీ ॥
ఉమా ప్రస్న తవ సహజ సుహాఈ। సుఖద సంతసమ్మత మోహి భాఈ ॥ 3 ॥
ఏక బాత నహిఁ మోహి సోహానీ। జదపి మోహ బస కహేహు భవానీ ॥
తుమ్హ జో కహా రామ కోఉ ఆనా। జెహి శ్రుతి గావ ధరహిఁ ముని ధ్యానా ॥ 4 ॥

శ్రీరామునికథలనెడి కరతాళములు (చప్పట్లు) సంశయములనెడి పక్షులను పాఱద్రోలును. రామకథ కలియుగ మనెడి వృక్షములను (కలియుగ పాపములను) నిర్మూలించు కుఠారము(గొడ్డలి). ఓ గిరిరాజకుమారీ! సాదరముగా వినుము శ్రీరామునిసుందరనామధేయము, గుణములు, చరితము, జన్మ, కర్మలు, అగణితములు(లెక్కింపనలవి కానివి). శ్రీరామచంద్రుడు అనంతుడు. అట్లే అతని గుణ గణములు, కీర్తి, కథలు అపరిమితములు. రాముని యెడల నీకుగల కుతూహలమును జూచి, నేను విన్నరీతిగా యథాశక్తి నీకు తెలిపెదను. నీ ప్రశ్నలు సహజమనోహరములు, సుఖప్రదములు, సజ్జన సమ్మతములు, నాకును హర్షోల్లాసములను గూర్చునవి. కాని "వేదములచే ప్రశంసింపబడువాడును, మునులచే ధ్యానింపబడువాడును అగు రాముడు మఱియొకడు ఉండ వచ్చును." అను నీ వచనము నాకు ఆమోద యోగ్యము గాదు. బహుశా మోహవశమున నీవు అట్లు అనియుండవచ్చును. (చౌ॥ 1-4)

దో- కహహిఁ సునహిఁ అస అధమ నర, గ్రసే జె మోహ పిసాచ ।
పాషండీ హరి పద బిముఖ, జానహిఁ ఝూఠ న సాచ ॥ **114** ॥

మోహపిశాచముచే ఆవహింపబడిన వారును, పాషండులును, హరిచరణసేవావిముఖులును, సత్యాసత్యములను గ్రహింపజాలనిఅధములును, అట్టి మాటలను పలుకుదురు, విందురు. (దో॥ 114)

చౌ- అగ్య అకోబిద అంధ అభాగీ । కాఈ బిషయ ముకుర మన లాగీ ॥
లంపట కపటీ కుటిల బిసేషీ । సపనెహుఁ సంతసభా నహిఁ దేఖీ ॥ 1 ॥
కహహిఁ తె బేద అసమ్మత బానీ । జిన్హ కేఁ సూఝ లాభు నహిఁ హానీ ॥
ముకుర మలిన అరు నయన బిహీనా । రామ రూప దేఖహిఁ కిమి దీనా ॥ 2 ॥
జిన్హ కేఁ అగున న సగున బిబేకా । జల్పహిఁ కల్పిత బచన అనేకా ॥
హరిమాయా బస జగత భ్రమాహీఁ । తిన్హహి కహత కఛు అఘటిత నాహీఁ ॥ 3 ॥
బాతుల భూత బిబస మతవారే । తే నహిఁ బోలహిఁ బచన బిచారే ॥
జిన్హ కృత మహామోహ మద పానా । తిన్హ కర కహా కరిఅ నహిఁ కానా ॥ **4** ॥

అజ్ఞానులు, మూర్ఖులు, అంధులు, నిర్భాగ్యులు, మనోదర్పణములపై విషయమాలిన్యములుగలవారు, సంసారలంపటులు, కపటులు, కుటిలురు, స్వప్నమునగూడ సజ్జనులనుగూర్చి స్మరింపనివారు, యుక్తాయుక్తవిచక్షణలేనివారు వేదవిరుద్ధములైనవచనములను పలికెదరు. హృదయదర్పణము మసిబారి, నేత్రహీనులైనవారు అత్యంతకృపణులు, శ్రీరాముని దర్శింప జాలరు. పరమాత్మయొక్క నిర్గుణసగుణరూపములను ఎఱుగనివారు, అంతులేని అసత్యప్రలాపములను ఆడెడి వారు, హరి మాయకు వశులై జగత్తులో పరిభ్రమించెడివారు ఏమైనను పలుకగలరు. వాయుప్రకోపబాధితులు, భూతవశులు, ఉన్మాదులు తెలివితక్కువగా మాటలాడుదురు. మహామోహమదిరాపాన మత్తులమాటలను లెక్క చేయరాదు. (చౌ॥ 1-4)

సో- అస నిజ హృదయఁ బిచారి, తజు సంసయ భజు రామ పద ।
సును గిరిరాజకుమారి, భ్రమ తమ రబి కర బచన మమ ॥ **115** ॥

ఓ గిరిరాజకుమారీ! నా పలుకులను ఆలకించి, నీ సందేహములను అన్నింటిని విడనాడుము. శ్రీరాముని చరణములను భజింపుము. నా వచనములు భ్రమతమస్సులను పాఱద్రోలు సూర్యకిరణములు. (సో॥ 115)

చౌ- సగునహి అగునహి నహిఁ కఛు భేదా । గావహిఁ ముని పురాన బుధ బేదా ॥
అగున అరూప అలఖ అజ జోఈ । భగత ప్రేమ బస సగున సో హోఈ ॥ 1 ॥
జో గున రహిత సగున సోఇ కైసేఁ । జలు హిమ ఉపల బిలగ నహిఁ జైసేఁ ॥
జాసు నామ భ్రమ తిమిర పతంగా । తెహి కిమి కహిఅ బిమోహ ప్రసంగా ॥ 2 ॥
రామ సచ్చిదానంద దినేసా । నహిఁ తహఁ మోహ నిసా లవలేసా ॥
సహజ ప్రకాసరూప భగవానా । నహిఁ తహఁ పుని బిగ్యాన బిహానా ॥ 3 ॥

హరష బిషాద గ్యాన అగ్యానా। జీవ ధర్మ అహమితి అభిమానా ॥
రామ బ్రహ్మ బ్యాపక జగ జానా। పరమానంద పరేస పురానా ॥ 4 ॥

సగుణనిర్గుణబ్రహ్మలకుమధ్య ఎట్టిభేదమూ లేదని వేదశాస్త్ర పురాణములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. పండితులు, మహర్షులు దీనిని ఎలుగెత్తి చాటుచున్నారు. నిర్గుణుడు, నిరాకారుడు, అజుడు, అగోచరుడు ఐన పరమాత్మయే భక్తులప్రేమలకువశుడై సగుణుడు అగుచున్నాడు. నిర్గుణుడు సగుణుడెట్లగు చున్నాడు? నీరు మంచుగా మాఱును. వాస్తవముగా ఆ రెండింటికి మధ్య ఎట్టి భేదమూ లేదు. అట్లే భగవంతుని సగుణ నిర్గుణ స్వరూపములలో భేదము ఏ మాత్రమూ లేదు. శ్రీరామనామోచ్చారణయే భ్రమయనెడి చిమ్మ చీకట్లను సూర్యకిరణములవలె పాఱద్రోలును. అట్టిమహిమాన్వితుడైన శ్రీరాముడు మోహవశుడైనాడనిపల్కుట చెల్లదు. శ్రీరాముడు సచ్చిదానందస్వరూపుడైన భాస్కరుడు. అచట అజ్ఞానమనెడి రాత్రి లేశమాత్రముగూడ నిలువజాలదు. షడైశ్వర్యయుక్తుడగుపరమాత్మ సహజముగనే శాశ్వత ప్రకాశరూపుడు. అచ్చట విజ్ఞానమనెడి ప్రాతఃకాలముగూడ ఉండదు. (రాత్రియే లేనప్పుడు ఇక ప్రభాతప్రస్తావనకు తావే ఉండదు గదా!) హర్షశోకములు, జ్ఞాన-అజ్ఞానములు, అహంకార-అభిమానములు బద్ధజీవుల లక్షణములు. శ్రీరామచంద్రుడు సర్వవ్యాపియైన పరబ్రహ్మ, పరమానందస్వరూపుడు, పరాత్పరుడు, పరమేశ్వరుడు, పురాణ పురుషుడు. ఇది లోక ప్రసిద్ధము. (చౌ॥ 1-4)

దో-పురుష ప్రసిద్ధ ప్రకాస నిధి, ప్రగట పరావర నాథ।
రఘుకులమని మమ స్వామి సోఇ, కహి సివఁ నాయఉ మాథ॥ 116 ॥

"పురాణపురుషుడు, తేజోనిధి, సకలరూపములలో వ్యక్తమగువాడు, మాయాజీవజగత్తులకు ప్రభువు, అని ప్రసిద్ధి కెక్కిన రఘుకులమణియైన శ్రీరామచంద్రుడు నాకు స్వామి" అని పలికి శ్రీరామునకు పరమశివుడు శిరసానమస్కరించెను. (దో॥ 116)

చౌ- నిజ భ్రమ నహిఁ సముఝహిఁ అగ్యానీ। ప్రభు పర మోహ ధరహిఁ జడ ప్రానీ ॥
జథా గగన ఘన పటల నిహారీ। ఝాఁపేఉ భాను కహహిఁ కుబిచారీ ॥ 1 ॥
చితవ జో లోచన అంగులి లాఏఁ। ప్రగట జుగల ససి తేహి కే భాఏఁ ॥
ఉమా రామ బిషఇక అస మోహా। నభ తమ ధూమ ధూరి జిమి సోహా ॥ 2 ॥
బిషయ కరన సుర జీవ సమేతా। సకల ఏక తేఁ ఏక సచేతా ॥
సబ కర పరమ ప్రకాసక జోఈ। రామ అనాది అవధపతి సోఈ ॥ 3 ॥
జగత ప్రకాస్య ప్రకాసక రామూ। మాయాధీస గ్యాన గున ధామూ ॥
జాసు సత్యతా తేఁ జడ మాయా। భాస సత్య ఇవ మోహ సహాయా ॥ 4 ॥

అజ్ఞానులు తాము భ్రమపడుచు తమమోహములను ప్రభువుపై ఆపాదించెదరు. మూర్ఖుడు మేఘావృతమైనఆకాశమునుజూచి, సూర్యుడు మేఘములచే కప్పబడినట్లు భ్రమపడుచుండును. తన వ్రేలితో కంటిని ఒత్తు కొనినవాడు ఆకాశమునఉన్న ఒకే చంద్రుని ఇద్దఱుగా చూచును. ఆకాశము నిర్మలమైనది, స్వచ్ఛమైనది, కాని అది అంధకారము, పొగ, ధూళి మున్నగు వానిచే కప్పబడినట్లు అజ్ఞాని భావించును. అట్లే మాయాతీతుడు, నిర్మలుడైన శ్రీరామచంద్రునిపై అజ్ఞాని తనమోహమును ఆపాదించును. విషయవస్తువులు ఇంద్రియముల చేతను,

ఇంద్రియములు తదధిష్ఠాన దేవతలవలనను ఇంద్రియదేవతలు జీవాత్మలచేతను చైతన్యవంతములగుచున్నవి. కాని వీటన్నింటిని చైతన్య వంతములుగా చేయువాడు అయోధ్యాపతియు, పరమాత్మయు ఐన ఆ శ్రీరామచంద్రుడే. ఆయనయే ప్రకాశకుడు, అనాది, పరబ్రహ్మ. జగత్తంతయు ప్రకాశ్యము, శ్రీరాముడు ప్రకాశకుడు. అతడు మాయాధీశుడు. జ్ఞానగుణనిధి. ఆయనఅస్తిత్వమునవలననే అచేతన (జడ) వస్తువులుగూడ మోహకారణముగ సత్యములుగా తోచును. (చౌ॥ 1-4)

దో-రజత సీప మహుఁ భాస జిమి, జథా భాను కర బారి।
జదపి మృషా తిహుఁ కాల సోఇ, భ్రమ న సకఇ కోఉ టారి ॥ 117 ॥

సూర్యకిరణప్రకాశప్రభావమున సముద్రపుఆలిచిప్పలు వెండివలెను, ఎండమావులు జలములవలెను కనబడును. సర్వకాలములయందును ఇవి అసత్యములే యైనను ఈ భ్రమనుండి ఎవ్వరును తప్పించు కొనజాలరు. (దో॥ 117)

చౌ- ఏహి బిధి జగ హరి ఆశ్రిత రహఈ। జదపి అసత్య దేత దుఖ అహఈ ॥
జౌఁ సపనేఁ సిర కాటై కోఈ। బిను జాగేఁ న దూరి దుఖ హోఈ ॥ 1 ॥
జాసు కృపాఁ అస భ్రమ మిటి జాఈ। గిరిజా సోఇ కృపాల రఘురాఈ ॥
ఆది అంత కోఉ జాసు న పావా। మతి అనుమాని నిగమ అస గావా ॥ 2 ॥
బిను పద చలఇ సునఇ బిను కానా। కర బిను కరమ కరఇ బిధి నానా ॥
ఆనన రహిత సకల రస భోగీ। బిను బానీ బకతా బడ జోగీ ॥ 3 ॥
తన బిను పరస నయన బిను దేఖా। గ్రహఇ ఘ్రాన బిను బాస అసేషా ॥
అసి సబ భాఁతి అలౌకిక కరనీ। మహిమా జాసు జాఇ నహిఁ బరనీ ॥ 4 ॥

అదే విధముగా జగత్తంతయు శ్రీహరిపైననే ఆధారపడియున్నది. స్వప్నములో తల నరికివేయబడినచో మెలకువ వచ్చునంత వఱకును దుఃఖానుభవము కలుగుచునే యుండును. అట్లే అసత్యమేయైనను మోహమనెడి ఈ 'ఊబి' జీవునకు బాధాకరమేయగును. ఓ గిరిజా! ఈ భ్రమను తొలగింపగలవాడు కృపాళువైన శ్రీరాముడే. ఆయన అద్యంత రహితుడు, వేదములు గూడ ఊహించియే ఆయనను పొగడినవి. ఆతడు పాదములు లేకుండగనే నడచువాడు. చెవులు లేని శ్రోత, చేతులు లేని కార్య నిర్వాహకుడు, జిహ్వారహితముగ అన్నింటిని రుచి చూడగలవాడు. నోరులేని గొప్ప వక్త. శరీరము లేకున్నను స్పృశించువాడు. కన్నులు లేని ద్రష్ట. నాసిక లేకున్నను ఆఘ్రాణించువాడు. ఆ పరబ్రహ్మలీలలు అన్నియును అలౌకికములే. ఆయన మహిమలు వర్ణనాతీతములు. (చౌ॥ 1-4)

దో-జెహి ఇమి గావహిఁ బేద బుధ, జాహి ధరహిఁ ముని ధ్యాన।
సోఇ దసరథ సుత భగత హిత, కోసలపతి భగవాన ॥ 118 ॥

వేదములచే పండితులచే ఇట్లు ప్రస్తుతింపబడువాడును, మునులకు ధ్యేయమైనవాడును అగు ఆ పరమాత్మయే భక్తులకు హితమునుగూర్చుటకై దశరథపుత్రుడుగా, అయోధ్యాపతియైన శ్రీరామచంద్రుడుగా అవతరించెను. (దో॥ 118)

చౌ- కాసీఀ మరత జంతు అవలోకీ । జాసు నామ బల కరఉఀ బిసోకీ ॥
సోఇ ప్రభు మోర చరాచర స్వామీ । రఘుబర సబ ఉర అంతరజామీ ॥ 1 ॥
బిబసహుఀ జాసు నామ నర కహహీఀ । జనమ అనేక రచిత అఘ దహహీఀ ॥
సాదర సుమిరన జే నర కరహీఀ । భవ బారిధి గోపద ఇవ తరహీఀ ॥ 2 ॥
రామ సో పరమాతమా భవానీ । తహఀ భ్రమ అతి అబిహిత తవ బానీ ॥
అస సంసయ ఆనత ఉర మాహీఀ । గ్యాన బిరాగ సకల గున జాహీఀ ॥ 3 ॥
సుని సివ కే భ్రమ భంజన బచనా । మిటి గై సబ కుతరక కై రచనా ॥
భఇ రఘుపతి పద ప్రీతి ప్రతీతీ । దారున అసంభావనా బీతీ ॥ 4 ॥

కాశీలో మరణించు ఏ ప్రాణినైనను నేను(శివుడు) రఘువరునినామమహిమచేత ముక్తునిగా జేయుదును. ఈ చరాచరజగత్తునకు ఆయన ప్రభువు. సర్వహృదయములను ఎఱిగినవాడు. యాదృచ్ఛికముగనైనను మనుష్యులు ఆయననామస్మరణచేసినచో అనేకజన్మలసంచితపాపములును దగ్ధములగును. భక్తితో ధ్యానించువారు సంసారసముద్రమును గోష్పాదసదృశమైన దానినిగా సులభముగా దాటగలరు. భవానీ! ఆ పరబ్రహ్మయే శ్రీరామచంద్రుడు. ఆయనవిషయమున ఎట్టి సందేహములకును తావులేదు. సందేహపడువానిమనస్సునుండి జ్ఞానవైరాగ్యాది గుణములన్నియు తొలగిపోవును." భ్రమ నివారకములైన శివుని మాటలను విని, పార్వతీదేవి యొక్క సందేహములన్నియును తొలగిపోయెను. ఊహాజనితదారుణసంశయములు, తర్కవితర్కములు మటుమాయమయ్యెను. శ్రీరాముని పాదపద్మములయందు ఆమెకు భక్తి విశ్వాసములు ఇనుమడించెను.

(చౌ॥ 1-4)

దో-పుని పుని ప్రభు పద కమల గహి, జోరి పంకరుహ పాని।
బోలీఀ గిరిజా బచన బర, మనహుఀ ప్రేమ రస సాని ॥ **119** ॥

శివునిపాదపద్మములకు మ్రొక్కి తనకరకమలములతో అంజలి ఘటించి, పార్వతీదేవి అమృతమయవాక్కులను ఇట్లు పలికెను. (దో॥ 119)

చౌ- ససి కర సమ సుని గిరా తుమ్హారీ । మిటా మోహ సరదాతప భారీ ॥
తుమ్హ కృపాల సబు సంసఉ హరేఊ । రామ స్వరూప జాని మోహి పరేఊ ॥ 1 ॥
నాథ కృపాఀ అబ గయఉ బిషాదా। సుఖీ భయఉఀ ప్రభు చరన ప్రసాదా ॥
అబ మోహి ఆపని కింకరి జానీ। జదపి సహజ జడ నారి అయానీ ॥ 2 ॥
ప్రథమ జో మైఀ పూఛా సోఇ కహహూ । జౌఀ మో పర ప్రసన్న ప్రభు అహహూ ॥
రామ బ్రహ్మ చినమయ అబినాసీ। సర్బ రహిత సబ ఉర పుర బాసీ ॥ 3 ॥
నాథ ధరేఉ నరతను కేహి హేతూ । మోహి సముఝాఇ కహహు బృషకేతూ ॥
ఉమా బచన సుని పరమ బినీతా । రామకథా పర ప్రీతి పునీతా ॥ 4 ॥

ఓ కృపానిధీ! మీ చల్లని మాటలు శరచ్చంద్ర కిరణములవలె ఆహ్లాదకరములు. అజ్ఞానజనితమైన నా మోహము శరదాతపము వంటిది. శరదృతువు నందు చల్లని చంద్రికలచే తాపము ఉపశమించినట్లు మీ శీతలవచనములచే నా మోహము తొలగిపోయినది.[1] మీరు నా సంశయములనన్నింటిని నివృత్తి చేసితిరి. ఇప్పుడు శ్రీరాముని యథార్థస్వరూపము తెలిసినది. నాథా! మీ దయవలన నా విషాదము దూరమైనది. మీ అనుగ్రహముచే నాకు సుఖశాంతులు లభించినవి. నన్ను మీ దాసురాలినిగా భావించి, నాయెడ ప్రసన్నభావము గలవారై, స్త్రీసహజచాపల్యముచే నేనడుగుచున్న ఈ ప్రశ్నకు సమాధానమును తెల్పుడు. శ్రీరాముడు పరబ్రహ్మ, జ్ఞానస్వరూపుడు, అవ్యయుడు, నిర్మలుడు, సర్వహృదయాంతర్యామి. ఓ వృషభధ్వజా! ఆయన మానుషరూపమును ఏల దాల్చెనో విశదీకరింపుడు? పార్వతీదేవియొక్క సవినయవచనములను ఆలకించి, శ్రీరామ వృత్తాంతమునెడ ఆమెకు గల మక్కువను గమనించి, (చౌ॥ 1-4)

దో-హియఁ హరషే కామారి తబ, సంకర సహజ సుజాన ।
బహు బిధి ఉమహి ప్రసంసి పుని, బోలే కృపానిధాన ॥ 120 (క) ॥

జ్ఞానస్వరూపుడు, కామారి, కృపాళువునైన శివుడు మనస్సులోఆనందించి, బహువిధముల ఆమెను ప్రశంసించుచు ఇట్లు పలికెను. (దో॥ 120. క)

నవాహ్నికపారాయణము - మొదటి విరామము
మాసపారాయణము నాల్గవ విరామము

శ్రీరామావతార రహస్యము

సో- సును సుభ కథా భవాని, రామచరితమానస బిమల ।
కహా భుసుండి బఖాని, సునా బిహగ నాయక గరుడ ॥120 (ఖ) ॥
సో సంబాద ఉదార, జెహి బిధి భా ఆగేఁ కహబ ।
సునహు రామ అవతార, చరిత పరమ సుందర అనఘ ॥ 120 (గ) ॥
హరి గున నామ అపార, కథా రూప అగనిత అమిత ।
మైఁ నిజ మతి అనుసార, కహఉఁ ఉమా సాదర సునహు ॥ 120 (ఘ) ॥

ఓ భవానీ! శ్రీరామచరిత మానసమనెడి నిర్మలమైన, శుభంకరమైన కథను వినుము. మొదట దీనిని కాకభుశుండిముని పక్షిరాజైన గరుత్మంతునకు చెప్పెను. వారిసంవాదమునుగూర్చి మున్ముందు చెప్పెదను. మొదట రామావతారమునుగూర్చి వినుము. అది అతిసుందరము, పాపనాశకము. శ్రీహరిగుణములు, నామములు, కథలు, రూపములు అసంఖ్యాకములు, అపారములు. ఐనను యథాశక్తిగా తెల్పెదను. సాదరముగా వినుము.
(సో॥ 120. ఖ,గ,ఘ)

1) ఆశ్వయుజమాసమున చిత్తకార్తెలో సూర్యకిరణ తాపము అధికముగా ఉండును దానిని 'శరదాతపము' అని యందురు. రాత్రి వేళలో వెన్నెల ప్రభావమున అది చల్లబడును.

చౌ- సును గిరిజా హరిచరిత సుహాఏ । బిపుల బిసద నిగమాగమ గాఏ ॥
హరి అవతార హేతు జెహి హోఈ । ఇదమిత్థం కహి జాఇ న సోఈ ॥ 1 ॥
రామ అతర్క్య బుద్ధి మన బానీ । మత హమార అస సునహి సయానీ ॥
తదపి సంత ముని బేద పురానా । జస కఛు కహహిఁ స్వమతి అనుమానా ॥ 2 ॥
తస మైఁ సుముఖి సునావఉఁ తోహీ । సముఝి పరఇ జస కారన మోహీ ॥
జబ జబ హోఇ ధరమ కై హానీ । బాఢహిఁ అసుర అధమ అభిమానీ ॥ 3 ॥
కరహిఁ అనీతి జాఇ నహిఁ బరనీ । సీదహిఁ బిప్ర ధేను సుర ధరనీ ॥
తబ తబ ప్రభు ధరి బిబిధ సరీరా । హరహిఁ కృపానిధి సజ్జన పీరా ॥ 4 ॥

గిరిజా! మనోహరమైన, విస్తృతమైన, ఉజ్జ్వలమైన శ్రీహరిచరితములను నిగమాగమములు ప్రస్తుతించినవి. బుద్ధిమంతురాలా! శ్రీహరిఅవతారములకు కారణములను ఇదమిత్థముగా చెప్పలేము. వాటికి కారణములు అనేకములు. శ్రీరాముడు వాఙ్మనోబుద్ధులకు అందని వాడు. ఐనను సత్పురుషులు, మునులు తమతమ ప్రజ్ఞలను అనుసరించి శ్రీరాముని స్తుతించిరి. వేదములును, పురాణములును ప్రస్తుతించినవి. ఓ సుముఖీ! ధర్మమునకు గ్లాని ఏర్పడినప్పుడును, నీచులు, అసురులు, గర్వోన్మత్తులు విజృంభించి, చెప్పుటకువీలులేని అధర్మకార్యములకు పాల్పడినప్పుడును, బ్రాహ్మణులు, గోవులు, దేవతలు దుఃఖములకు లోనైనప్పుడును, భూభారము పెఱిగినప్పుడును కృపాళువైన శ్రీహరి ఆయా అవతారములను ధరించి, సాధు జనుల దుఃఖములను తొలగించుచుండును. (చౌ॥ 1-4)

దో- అసుర మారి థాపహిఁ సురన్హ, రాఖహిఁ నిజ శ్రుతి సేతు ।
జగ బిస్తారహిఁ బిసద జస, రామ జన్మ కర హేతు ॥ 121 ॥

హరి రాక్షసులను సంహరించి, దేవతలను రక్షించును. వేదమర్యాదలను కాపాడును. లోకములోతన ఉజ్జ్వలకీర్తిని విస్తరింప జేయును. ఇట్టి కారణములతో గూడినదే రామావతారము గూడా. (దో॥ 121)

చౌ- సోఇ జస గాఇ భగత భవ తరహీఁ । కృపాసింధు జన హిత తను ధరహీఁ ॥
రామ జనమ కే హేతు అనేకా । పరమ బిచిత్ర ఏక తేఁ ఏకా ॥ 1 ॥
జనమ ఏక దుఇ కహఉఁ బఖానీ । సావధాన సును సుమతి భవానీ ॥
ద్వారపాల హరి కే ప్రియ దోఊ । జయ అరు బిజయ జాన సబ కోఊ ॥ 2 ॥
బిప్ర శ్రాప తేఁ దూనఉ భాఈ । తామస అసుర దేహ తిన్హ పాఈ ॥
కనకకసిపు అరు హాటక లోచన । జగత బిదిత సురపతి మద మోచన ॥ 3 ॥
బిజఈ సమర బీర బిఖ్యాతా । ధరి బరాహ బపు ఏక నిపాతా ॥
హోఇ నరహరి దూసర పుని మారా । జన ప్రహలాద సుజస బిస్తారా ॥ 4 ॥

ఈ విధముగా భక్తులు ఆయనయశోవైభవములను కీర్తించి, సంసార సాగరమును దాటుదురు. దయానిధియైన శ్రీహరి తనభక్తులహితమునకై అవతారములను దాల్చును. శ్రీరామజననమునకు పెక్కుకారణములు కలవు. ఒకదాని కంటె మఱియొకటి అద్భుతమైనది. భవానీ! ఆ కారణములలో ఒకటి రెండింటినిగూర్చి తెలిపెదను.

శ్రీహరికి జయ-విజయులు అను ఇద్దఱు ప్రియమైన ద్వారపాలకులుండిరనుట సర్వవిదితము. సనకాది మునుల శాపకారణమున వీరు తామసస్వభావులైన రాక్షసులుగా జన్మించిరి. వారి పేర్లు హిరణ్యాక్షుడు, హిరణ్యకశిపుడు. వారు సురపతియైన ఇంద్రునిగూడ జయించి, వీరులుగా ప్రసిద్ధి కెక్కిరి. హిరణ్యాక్షుని వధించుటకు శ్రీహరి వరాహావతారమును దాల్చెను. నరసింహావతారమున హిరణ్యకశిపుని వధించి, భక్తప్రహ్లాదునికీర్తిని వ్యాపింప జేసెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- భఏ నిసాచర జాఇ తేఇ, మహాబీర బలవాన ।
కుంభకరన రావన సుభట, సుర బిజఈ జగ జాన ॥ 122 ॥

వారే మఱల రావణకుంభకర్ణులు-అనుపేర్లతో మహావీరులైన రాక్షసులుగా జన్మించిరి. వారు గొప్ప యోధులై దేవతలను గూడ జయించిరి. ఇది లోకవిదితము. (దో॥ 122)

చౌ- ముకుత న భఏ హతే భగవానా । తీని జనమ ద్విజ బచన ప్రవానా ॥
ఏక బార తిన్హ కే హిత లాగీ । ధరేఉ సరీర భగత అనురాగీ ॥ 1 ॥
కస్యప అదితి తహాఁ పితు మాతా । దసరథ కౌసల్యా బిఖ్యాతా ॥
ఏక కలప ఏహి బిధి అవతారా । చరిత పవిత్ర కిఏ సంసారా ॥ 2 ॥
ఏక కలప సుర దేఖి దుఖారే । సమర జలంధర సన సబ హారే ॥
సంభు కీన్హ సంగ్రామ అపారా । దనుజ మహాబల మరఇ న మారా ॥ 3 ॥
పరమ సతీ అసురాధిప నారీ । తేహిఁ బల తాహి న జితహిఁ పురారీ ॥ 4 ॥

సనకాదులశాపకారణమున జయ-విజయులు రాక్షసులుగా మూడు జన్మలెత్తవలసి యుండెను. కనుక హిరణ్యాక్ష, హిరణ్య కశిపులను భగవానుడు స్వయముగా సంహరించినను ఆ జన్మతో వారికి శాపవిముక్తి కలుగ లేదు. ప్రతిపర్యాయము తనభక్తులపైగల అనురాగమువలన భగవానుడు అవతారములను ఎత్తుచు వచ్చెను. ఒక అ(వామనా) వతారములో అదితి కశ్యపులు ఆయనకు తలిదండ్రులు. వారే రామవతారమున కౌసల్యాదశరథులు. ఒక కల్పములో ఈ విధముగా అవతారములనెత్తి భగవంతుడు జగత్తులో తన అద్భుత లీలలను ప్రకటించుచు వచ్చెను. మఱొక కల్పమున జలంధరుడను రాక్షసుడు దేవతలనందఱిని యుద్ధములో ఓడించెను. వారిఆపదలను నివారించుటకై మహేశ్వరుడుగూడ పెక్కుమాఱులు అతనితో భయంకరముగా పోరాడెను. కాని మహాశక్తిమంతుడైన ఆ రాక్షసుని వధింపలేకపోయెను. ఆ రాక్షసుని భార్యయైన బృందపాతివ్రత్య మహిమవలన త్రిపురాసుర సంహారియైన శివుడుగూడ వానిని వధింప లేకపోయెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-ఛల కరి టారేఉ తాసు బ్రత, ప్రభు సుర కారజ కీన్హ ।
జబ తేహిఁ జానేఉ మరమ తబ, శ్రాప కోప కరి దీన్హ॥ 123 ॥

ఒక కపటోపాయముచే విష్ణుమూర్తి ఆమెపాతివ్రత్యమును భంగపఱచి దేవతలను కాపాడెను. ఈమోసమును గ్రహించినబృంద కుపితయై విష్ణువును శపించెను. (దో॥ 123)

చౌ- తాసు శ్రాప హరి దీన్హ ప్రమానా । కౌతుకనిధి కృపాల భగవానా ॥
తహాఁ జలంధర రావన భయఊ । రన హతి రామ పరమ పద దయఊ ॥ 1 ॥

ఏక జనమ కర కారన ఏహా। జెహి లగి రామ ధరీ నరదేహా ॥
ప్రతి అవతార కథా ప్రభు కేరీ। సును ముని బరనీ కబిన్హ ఘనేరీ ॥ 2 ॥
నారద శ్రాప దీన్హ ఏక బారా। కలప ఏక తెహి లగి అవతారా ॥
గిరిజా చకిత భఈఁ సుని బానీ। నారద బిష్నుభగత పుని గ్యానీ ॥ 3 ॥
కారన కవన శ్రాప ముని దీన్హా। కా అపరాధ రమాపతి కీన్హా ॥
యహ ప్రసంగ మొహి కహహు పురారీ। ముని మన మోహ ఆచరజ భారీ ॥ 4 ॥

లీలావిలాసుడు, కృపాళువు ఐన శ్రీహరి ఆ శాపమును అంగీకరించెను. ఆ జలంధరుడే మఱొకకల్పమున రావణుడై జన్మించెను. శ్రీరాముడు యుద్ధమున అతనిని వధించి, వానికి మోక్షమును ప్రసాదించెను. శ్రీరాముడు మానవుడుగా అవతరించుటకు ఇదియొక కారణము. భరద్వాజ! వినుము. ప్రతి అవతారగాథను కవులు అనేకవిధములుగా గానముచేసిరి. శ్రీహరి మానవుడుగా అవతరించుటకు నారదునిశాపముగూడ ఒకకారణము. ఈ మాట వినగానే పార్వతీదేవి చకితురాలయ్యెను. "ఓ త్రిపురారీ! నారదుడు విష్ణు భక్తుడు, జ్ఞాని. అట్టి దేవర్షి భగవంతుని ఎందులకు శపించెను? లక్ష్మీపతి చేసిన అపరాధమేమి? ఆ గాథను విపులముగా తెల్పుడు. మునీశ్వరుని మనస్సుకూడ మోహావేశమునకు లోనగుట ఆశ్చర్యకరముగదా!" అని పలికెను. (చౌ॥ 1-4)

నారదుని మోహము

దో-బోలే బిహసి మహేస తబ, గ్యానీ మూఢ న కోఇ।
జెహి జస రఘుపతి కరహిఁ జబ, సో తస తెహి ఛన హోఇ ॥ 124 (క) ॥

శివుడు నవ్వి ఇట్లనెను. "ఎవ్వడును జ్ఞానియు కాడు, మూఢుడును కాడు. శ్రీరఘునాథునిసంకల్పానుసారమే అన్నియు జరుగుచుండును. (దో॥ 124. క)

సో-కహఉఁ రామ గున గాథ, భరద్వాజ సాదర సునహు।
భవ భంజన రఘునాథ, భజు తులసీ తజి మాన మద ॥ 124 (ఖ) ॥

ఓ భరద్వాజా! శ్రీరాముని గుణగణములనుగూర్చి తెల్పెదను. సాదరముగా వినుము. తులసీదాసు చెప్పుచున్నాడు. మనసా! గర్వమును, స్వాభిమానమును వీడి, శ్రీ రఘునాథుని శరణుపొందుము. ఆయన నిన్ను ఈ భవసాగరమును దాటించును. (సో॥ 124. ఖ)

చౌ- హిమగిరి గుహా ఏక అతి పావని। బహ సమీప సురసరీ సుహావని ॥
ఆశ్రమ పరమ పునీత సుహావా। దేఖి దేవరిషి మన అతి భావా ॥ 1 ॥
నిరఖి సైల సరి బిపిన బిభాగా। భయఉ రమాపతి పద అనురాగా ॥
సుమిరత హరిహి శ్రాప గతి బాధీ। సహజ బిమల మన లాగి సమాధీ ॥ 2 ॥
ముని గతి దేఖి సురేస డెరానా। కామహి బోలి కీన్హ సనమానా ॥
సహిత సహాయ జాహు మమ హేతూ। చలేఉ హరషి హియఁ జలచరకేతూ ॥ 3 ॥

సునాసీర మన మహుఁ అసి త్రాసా । చహత దేవరిషి మమ పుర బాసా ॥
జే కామీ లోలుప జగ మాహీఁ । కుటిల కాక ఇవ సబహి డెరాహీఁ ॥ 4 ॥

హిమాలయ పర్వతమునందు అతి పవిత్రమైన గుహయొకటి గలదు. అది మిక్కిలిమనోజ్ఞము. దానిసమీపమున నిర్మలమైనగంగానది ప్రవహించుచుండును. అట్టి పవిత్రస్థలమునుజూచిన దేవర్షి నారదునిమనస్సు ఆహ్లాదభరిత మాయెను. ఆ పర్వతశిఖరములను, నదులను, వనములను చూచిన నారదమహర్షిలో శ్రీహరిభక్తి పెల్లుబికెను. భగవన్నామస్మరణవలన దక్షునిశాపమునుండి ("ఎచ్చటను నిలుకడలేక నీవు త్రిలోకసంచారమును చేయుచుందువుగాక" అనునది దక్షుని శాపము, దానినుండి) నారదుడు విముక్తుడాయెను. అతడు సమాధిలో మునిగి యుండెను. ఆ ముని యొక్క తపోనిమగ్న స్థితిని గుర్తించి, దేవేంద్రుడు భయపడెను. తపఃప్రభావముచే అతడు తన స్వర్గమును ఆక్రమించునేమో యని భీతిల్లెను. వెంటనే మన్మథుని రప్పించి, ఆదరసత్కారములను కావించి "నా మేలుకొఱకు నీవు నారదునితపస్సును భంగపఱచుము." అని పలికెను. ప్రపంచములో కామలోభ ప్రవృత్తులు గలవారు కాకులవలె ఎల్లప్పుడు ఇతరులను జూచి భయపడుచుండుట సహజము గదా! (చౌ॥ 1-4)

దో-సూఖ హాడ లై భాగ సఠ, స్వాన నిరఖి మృగరాజ ।
ఛీని లేఇ జని జాన జడ, తిమి సురపతిహి న లాజ ॥ 125 ॥

ఎండినఎముకను కొఱుకుచున్న ఒక తెలివిమాలినకుక్క, సింహమును గాంచి, ఆ సింహము తననుండి ఆయెముకను లాగుకొనునేమోయని భయపడి, దానిని నోటగఱచుకొని పాఱిపోవును. దేవేంద్రుడు భయపడుట గూడ అట్టిదియే. (దో॥ 125)

చౌ- తెహి ఆశ్రమహిఁ మదన జబ గయఊ । నిజ మాయాఁ బసంత నిరమయఊ ॥
కుసుమిత బిబిధ బిటప బహురంగా । కూజహిఁ కోకిల గుంజహిఁ భృంగా ॥ 1 ॥
చలీ సుహావని త్రిబిధ బయారీ । కామ కృసాను బఢావనిహారీ ॥
రంభాదిక సురనారి నబీనా । సకల అసమసర కలా ప్రబీనా ॥ 2 ॥
కరహిఁ గాన బహు తాన తరంగా । బహుబిధి క్రీడహిఁ పాని పతంగా ॥
దేఖి సహాయ మదన హరషానా । కీన్హేసి పుని ప్రపంచ బిధి నానా ॥ 3 ॥
కామ కలా కఛు మునిహి న బ్యాపీ । నిజ భయఁ డరెఉ మనోభవ పాపీ ॥
సీమ కి చాఁపి సకఇ కోఉ తాసూ । బడ రఖవార రమాపతి జాసూ ॥ 4 ॥

నారదుని ఆశ్రమమునకు చేరి, మన్మథుడు వసంతమును సృష్టించెను. వృక్షములపై చిత్రవిచిత్రములగుపూవులు వికసించెను. కోకిలలు పంచమస్వరమును వినిపించెను. తుమ్మెదలు రొద చేయసాగెను. కామాగ్నిని రగిలింపజేయు శీతలమందసుగంధపవనములు వీచసాగెను. నవయువతులు, కామ కేళిలో ప్రవీణలైన రంభాది-అప్సరసలు అనేకరాగములలో పాటలు పాడిరి. కందుకాది వివిధ క్రీడలు సల్పిరి. మదనుడు తన సహాయకులను జూచి, సంతసించెను. అనేక-ఉపాయములను పన్నెను. నారదుని ముందర తనకపటోపాయములు పనిచేయకపోవుటచే మన్మథుడు భయపడెను. శ్రీహరి రక్షణలో ఉన్నవారి హద్దులను ఎవరు భంగపఱచ గలరు? (చౌ॥ 1-4)

దో-సహిత సహాయ సభీత అతి, మాని హారి మన మైన।
గహేసి జాఇ ముని చరన తబ, కహి సుఠి ఆరత బైన ॥ 126 ॥

మన్మథుడు తనఓటమిని అంగీకరించి, తనసహాయకులతోపాటు నారదుని పాదములపై బడి వినయముతోప్రార్థించెను. (దో॥ 126)

చౌ- భయఉ న నారద మన కఛు రోషా। కహి ప్రియ బచన కామ పరితోషా ॥
నాఇ చరన సిరు ఆయసు పాఈ। గయఉ మదన తబ సహిత సహాఈ ॥ 1 ॥
ముని సుసీలతా ఆపని కరనీ। సురపతి సభాఁ జాఇ సబ బరనీ ॥
సుని సబ కేఁ మన అచరజు ఆవా। మునిహి ప్రసంసి హరిహి సిరు నావా ॥ 2 ॥
తబ నారద గవనే సివ పాహీఁ। జితా కామ అహమితి మన మాహీఁ ॥
మార చరిత సంకరహి సునాఏ। అతిప్రియ జాని మహేస సిఖాఏ ॥ 3 ॥
బార బార బినవఉఁ ముని తోహీ। జిమి యహ కథా సునాయహు మోహీ ॥
తిమి జని హరిహి సునావహు కబహూఁ। చలెహుఁ ప్రసంగ దురాఏహు తబహూఁ ॥ 4 ॥

నారదుని మనస్సులో కోపము ఏమాత్రము లేదు. పైగా అతడు ప్రియవచనములతో మన్మథుని ఓదార్చెను. మన్మథుడు ఆయనపాదములకుమ్రొక్కి సెలవుగైకొని సపరివారముగా వెళ్లిపోయెను. అతడు దేవేంద్రునిసభకు వెళ్లి తన ప్రయత్నవైఫల్యములను, నారదుని తపోనిష్ఠాగరిమనుగూర్చి వివరించెను. అందఱును ఆశ్చర్య పడి, నారదుని గొప్పదనమును పొగడిరి. శ్రీహరికి ప్రణమిల్లిరి. కాముని జయించితిననుగర్వముతోగూడినారదుడు పరమశివునికడకు వెళ్లి, ఆయనసమక్షమున తనస్వాతిశయమును ప్రకటించెను. పరమశివుడాయనను మందలించుచు ఇట్లనెను. "ఓ మునీ! స్వాతిశయముతోగూడిన నీ కామవిజయ గాథను ఎన్నడును విష్ణుమూర్తికడ ప్రస్తావింప వద్దు. సందర్భము వచ్చినను దానిని దాచియుంచుము. (చౌ॥ 1-4)

దో-సంభు దీన్హ ఉపదేస హిత, నహిఁ నారదహి సోహాన।
భరద్వాజ కౌతుక సునహు, హరి ఇచ్ఛా బలవాన ॥ 127 ॥

శివుని హితవచనములు నారదుని చెవికెక్కలేదు. ఓ భరద్వాజా! అనంతరము జరిగిన వినోద గాథను తెలిపెదను వినుము. శ్రీహరి సంకల్పము బలీయమైనది. (దో॥ 127)

చౌ- రామ కీన్హ చాహహిఁ సోఇ హోఈ। కరై అన్యథా అస నహిఁ కోఈ ॥
సంభు బచన ముని మన నహిఁ భాఏ। తబ బిరంచి కే లోక సిధాఏ ॥ 1 ॥
ఏక బార కరతల బర బీనా। గావత హరి గున గాన ప్రబీనా ॥
ఛీరసింధు గవనే మునినాథా। జహఁ బస శ్రీనివాస శ్రుతిమాథా ॥ 2 ॥
హరషి మిలే ఉఠి రమానికేతా। బైఠే ఆసన రిషిహి సమేతా ॥
బోలే బిహసి చరాచర రాయా। బహుతే దినన కీన్హి ముని దాయా ॥ 3 ॥

కామ చరిత నారద సబ భాషే। జద్యపి ప్రథమ బరజి సివఁ రాఖే ॥
అతి ప్రచండ రఘుపతి కై మాయా। జెహి న మోహ అస కో జగ జాయా ॥ 4 ॥

శ్రీరాముని సంకల్పమే నెఱవేఱును. దానికి విరుద్ధముగా ఎన్నడును, ఏమియు జరుగదు. శివుని సూచనను పెడచెవిన బెట్టి, నారదుడు బ్రహ్మలోకమునకు వెడలెను. పిమ్మట ఆ గానకళావిశారదుడు మహతీనాదముతో శ్రీహరిని కీర్తించుచు, వేదశిరోభూషణుడైన శ్రీమహావిష్ణువు నివసించుక్షీరసాగరమును జేరెను. లక్ష్మీపతి లేచి, ఎదురేగి దరహాసముతో నారదుని ఆహ్వానించి, "మునీశ్వరా! చాలాకాలమునకు విచ్చేసితిరి." అని పలికెను. శివుడు వారించినను లెక్కింపక తన కామవిజయగాథను విష్ణువునకు వర్ణించి చెప్పెను. శ్రీరఘునాథునిమాయ అనుల్లంఘ్యము. దానికి లోనుకానివారు ఈ ప్రపంచమున ఉండరు. (చౌ॥ 1-4)

దో-రూఖ బదన కరి బచన మృదు, బోలే శ్రీభగవాన।
తుమ్హారే సుమిరన తేఁ మిటహిఁ, మోహ మార మద మాన॥ 128 ॥

శ్రీమహావిష్ణువు ఉదాసీనభావముతో విని, మృదుమధురముగా నారదునితో ఇట్లు పల్కెను. "మునీశ్వరా! మిమ్ము స్మరించినంత మాత్రముననే జనుల మోహము, మదము, కామము, అభిమానము మున్నగునవి అన్నియును దూరమగును. ఇంక మీ విషయము చెప్పనేల? (దో॥ 128)

చౌ- సునుముని మోహ హోఇ మన తాకేఁ। గ్యాన బిరాగ హృదయ నహిఁ జాకేఁ ॥
బ్రహ్మచరజ బ్రత రత మతిధీరా। తుమ్హహి కి కరఇ మనోభవ పీరా ॥ 1 ॥
నారద కహేఉ సహిత అభిమానా। కృపా తుమ్హారి సకల భగవానా ॥
కరునానిధి మన దీఖ బిచారీ। ఉర అంకురేఉ గరబ తరు భారీ ॥ 2 ॥
బేగి సో మైఁ డారిహఉఁ ఉఖారీ। పన హమార సేవక హితకారీ ॥
ముని కర హిత మమ కౌతుక హోఈ। అవసి ఉపాయ కరబి మైఁ సోఈ ॥ 3 ॥
తబ నారద హరి పద సిర నాఈ। చలే హృదయఁ అహమితి అధికాఈ ॥
శ్రీపతి నిజ మాయా తబ ప్రేరీ। సునహు కఠిన కరనీ తెహి కేరీ ॥ 4 ॥

"మునీశ్వరా! హృదయమున జ్ఞానవైరాగ్యములు లేనివారు మోహమునకు లోనగుదురు. మీరు బ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్షాదక్షులు, ధీరులు. మిమ్ము మన్మథుడేమిచేయగలడు?"- నారదుడు స్వాతిశయముతో "ప్రభూ! ఇదియంతయు నీఅనుగ్రహఫలమే"- అనియనెను. దయాళువైన విష్ణువు ఆలోచించెను. "ఈ నారదుని హృదయములో దురభిమాన బీజము నాటుకొని మొలకెత్తినది. వెంటనే దానిని నిర్మూలించెదను. భక్తులను కాపాడుటయే నా వ్రతము. దీనికై ఒక సంఘటనను సృష్టించెదను.అది నారదునకు శ్రేయస్సును గూర్చును. అట్లు చేయుట నాకు లీలావిలాసము."- నారదుడు విష్ణువునకు వందన మాచరించి, అతి గర్వముతో వెళ్లిపోయెను. విష్ణువు తనమాయను ప్రేరేపించెను. ఆమాయాచర్యల ప్రాబల్యములను వినుము. (చౌ॥ 1-4)

దో-బిరచేఉ మగ మహుఁ నగర తెహిఁ, సత జోజన బిస్తార।
శ్రీనివాసపుర తేఁ అధిక, రచనా బిబిధ ప్రకార ॥ 129 ॥

విష్ణుమాయాప్రభావమున మార్గమధ్యమున వెంటనే నూఱుయోజనములవిస్తీర్ణముగల ఒకమహానగరము ఏర్పడెను. అందు నిర్మితములైన వివిధములగు భవన శోభలతో ఆ అద్భుతనగరము వైకుంఠమునుగూడ మించి పోయెను. (దో॥ 129)

చౌ- బసహిఁ నగర సుందర నర నారీ। జను బహు మనసిజ రతి తనుధారీ॥
తెహిఁ పుర బసఇ సీలనిధి రాజా। అగనిత హయ గయ సేన సమాజా॥ 1॥
సత సురేస సమ బిభవ బిలాసా। రూప తేజ బల నీతి నివాసా॥
బిస్వమోహనీ తాసు కుమారీ। శ్రీ బిమోహ జిసు రూపు నిహారీ॥ 2॥
సోఇ హరిమాయా సబ గున ఖానీ। సోభా తాసు కి జాఇ బఖానీ॥
కరఇ స్వయంబర సో నృపబాలా। ఆఏ తహఁ అగనిత మహిపాలా॥ 3॥
ముని కౌతుకీ నగర తెహిఁ గయఊ। పురబాసిన్హ సబ పూఛత భయఊ॥
సుని సబ చరిత భూపగృహఁ ఆఏ। కరి పూజా నృప ముని బైఠాఏ॥ 4॥

ఆ నగరమునగల స్త్రీపురుషులందఱును రతీమన్మథులవలె అతిసుందరులు. ఆ నగరమును 'శీలనిధి' అను రాజు పాలించుచుండెను. అతని మహాసైన్యమున అసంఖ్యాకములైన అశ్వములు, గజములు, పదాతిదళములు గలవు. ఆతని వైభవము ఇంద్ర వైభవమునకు నూఱు రెట్లు అధికముగా ఉండెను. అతడు సహజముగనే సుందరరూపము, మహాతేజస్సు, గొప్పబలము, నైతికపటుత్వము గలవాడు ఆతనికూతురు విశ్వమోహిని. ఆమె అందచందములకు లక్ష్మీదేవియు ముగ్ధురాలగును. సర్వశుభలక్షణసంపన్నయైన ఆ రాజకుమారి మహా విష్ణువు యొక్క మాయాశక్తియే. ఆమె శోభను ఎట్లు వర్ణింపగలము? ఆమెకు స్వయంవరము చాటింపబడెను. పెక్కుమంది రాజులు అందులకై విచ్చేసియుండిరి. అతికుతూహలముతో నారదుడు అచటికి వచ్చి, నగరవాసులనుండి అన్ని విషయములను తెలిసికొనెను. రాజు తనభవనమునకు విచ్చేసిననారదుని సత్కరించి, ఉచితాసనముపై కూర్చుండ బెట్టెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- ఆని దెఖాఈ నారదహి, భూపతి రాజకుమారి।
కహహు నాథ గున దోష సబ, ఏహి కే హృదయఁ బిచారి॥ 130॥

రాజు తనకుమార్తెను పిలిపించి, నారదమునికి చూపి, "ఓ మునీశ్వరా! ఈమె గుణదోషములను గూర్చి యోచించి, తెల్పుడు" అనియనెను. (దో॥ 130)

చౌ- దేఖి రూప ముని బిరతి బిసారీ। బడీ బార లగి రహే నిహారీ॥
లచ్ఛన తాసు బిలోకి భులానే। హృదయఁ హరష నహిఁ ప్రగట బఖానే॥ 1॥
జో ఏహి బరఇ అమర సోఇ హోఈ। సమరభూమి తెహి జీత న కోఈ॥
సేవహిఁ సకల చరాచర తాహీ। బరఇ సీలనిధి కన్యా జాహీ॥ 2॥
లచ్ఛన సబ బిచారి ఉర రాఖే। కఛుక బనాఇ భూప సన భాషే॥
సుతా సులచ్ఛన కహి నృప పాహీఁ। నారద చలే సోచ మన మాహీఁ॥ 3॥

కరౌఁ జాఇ సోఇ జతన బిచారీ। జెహి ప్రకార మోహి బరై కుమారీ ॥
జప తప కఛు న హోఇ తెహి కాలా। హే బిధి మిలఇ కవన బిధి బాలా ॥ 4 ॥

రాజకుమారి సౌందర్యమును చూడగనే నారదునివైరాగ్యము అంతయు మాయమై పోయెను. ఆతడామెను తదేకదృష్టితో చూడసాగెను. ఆమెశుభలక్షణములనుగాంచి నారదుడు తననుతాను మఱచిపోయెను. వెంటనే అతడు ఆమెపై మరులుగొనెను. కానిదానిని అతడు బయటికి ప్రకటింపలేదు. తనలోతాను ఇట్లు తర్కించుకొనెను. "ఈమెను వివాహమాడినవాడు అమరుడగును. వాని జన్మధన్యము. అతడు సర్వవిజేత. రణరంగమున ఆతనిని ఎవ్వరును జయింప జాలరు. ఈమె వరించిన వానికి చరాచర ములన్నియును సేవలొనర్చును." నారదుడు ఈ విధముగా ఆమెశుభలక్షణములను అన్నింటిని మనస్సున తర్కించుకొని, మురిసి పోయెను. బయటికి ఆమె లక్షణములలో కొన్నింటిని మాత్రమే తెల్పుచు, "ఈమె చాలా అదృష్టవంతురాలు" అని చెప్పి, వెళ్లి పోయెను. పిదప అతడు తనలోతాను ఇట్లు ఆలోచించుకొనసాగెను. ఈ రాజకుమారి నన్ను వరించునట్లు చూచెదను. జపతపములకు ఇది సమయముగాదు. "విధాతా! ఈ కన్య నన్ను వరించునుపాయమేమి?" (చౌ॥ 1-4)

దో-ఎహి అవసర చాహిఅ పరమ, సోభా రూప బిసాల।
జో బిలోకి రీఝై కుఅఁరి, తబ మేలై జయమాల ॥ 131 ॥

ఈ సమయమున నేను మిక్కిలిసుందరునిగా రూపొందవలెను. రాజకుమారి నన్ను జూచి, తన వరమాలను నామెడలోనే వేయవలెను. (దో॥ 131)

చౌ- హరి సన మాగౌఁ సుందరతాఈ। హోఇహి జాత గహరు అతి భాఈ ॥
మోరేఁ హిత హరి సమ నహిఁ కోఊ। ఎహి అవసర సహాయ సోఇ హోఊ ॥ 1 ॥
బహుబిధి బినయ కీన్హి తెహి కాలా। ప్రగటెఉ ప్రభు కౌతుకీ కృపాలా ॥
ప్రభు బిలోకి ముని నయన జుడానే। హోఇహి కాజు హిఏఁ హరషానే ॥ 2 ॥
అతి ఆరతి కహి కథా సునాఈ। కరహు కృపా కరి హోహు సహాఈ ॥
ఆపన రూప దేహు ప్రభు మోహీ। ఆన భాఁతి నహిఁ పావౌఁ ఓహీ ॥ 3 ॥
జెహి బిధి నాథ హోఇ హిత మోరా। కరహు సో బేగి దాస మైఁ తోరా ॥
నిజ మాయా బల దేఖి బిసాలా। హియఁ హఁసి బోలే దీనదయాలా ॥ 4 ॥

"ఈక్షణముననే శ్రీహరి కడకు వెళ్లి, ఆయనసౌందర్యమును నాకిమ్మని ప్రార్థించెదను. కాని అచటికి వెళ్లుటకు చాలా సమయము పట్టును. ఆ హరితప్ప నాకు హితమొనర్చువారు మఱియొకరు ఎవ్వరును లేరు. ఈ సమయమున నాకు ఆయనయే దిక్కు." అని భావించి, నారదుడు శ్రీహరిని అనేక విధముల ప్రార్థించెను. లీలామయుడు, కృపాళువు ఐన నారాయణుడు తత్క్షణమే ప్రత్యక్షమాయెను. ఆ ప్రభువును గాంచి మునీశ్వరుడు మిక్కిలి సంతసించెను. ఆనందముతో అతని కన్నులు చెమ్మగిల్లెను. తన కోరిక తప్పక నెరవేరునని దృఢముగా నమ్మెను. తనకు సహాయపడుమని అత్యంత దీనుడై అతడు విష్ణుమూర్తిని వేడుకొనెను. "మీ సౌందర్యమును నాకు ప్రసాదింపుడు. నేను ఆమెను తప్పక వివాహమాడవలెను. ప్రభూ! నాకు త్వరగా మేలు చేయుడు. నేను మీదాసుడను. నాకు హితము కల్గునట్లు అనుగ్రహింపుడు." దీనదయాళువైన శ్రీమహావిష్ణువు తనమాయాప్రభావమును జూచి, నవ్వి ఇట్లనెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-జెహి బిధి హోఇహి పరమ హిత, నారద సునహు తుమ్హార ।
సొఇ హమ కరబ న ఆన కఛు, బచన న మృషా హమార ॥ 132 ॥

ఓ నారద మహర్షీ! నీకు పరమహితమైనదానిని తప్పకచేయగలను. మఱొక విధముగా చేయను. నామాట ఎన్నడును అసత్యము గాదు. (దో॥ 132)

చౌ- కుపథ మాగ రుజ బ్యాకుల రోగీ । బైద న దేఇ సునహు ముని జోగీ ॥
ఏహి బిధి హిత తుమ్హార మైఁ ఠయఊ । కహి అస అంతరహిత ప్రభు భయఊ ॥ 1 ॥
మాయా బిబస భఏ ముని మూఢా । సమురీ నహిఁ హరి గిరా నిగూఢా ॥
గవనే తురత తహాఁ రిషిరాఈ । జహాఁ స్వయంబర భూమి బనాఈ ॥ 2 ॥
నిజ నిజ ఆసన బైఠే రాజా । బహు బనావ కరి సహిత సమాజా ॥
ముని మన హరష రూప అతి మోరేఁ । మొహి తజి ఆనహి బరిహి న భోరేఁ ॥ 3 ॥
ముని హిత కారన కృపానిధానా । దీన్హ కురూప న జాఇ బఖానా ॥
సో చరిత్ర లఖి కాహుఁ న పావా । నారద జాని సబహిఁ సిర నావా ॥ 4 ॥

"మునీశ్వరా! వినుము. ఒక వ్యాకులుడైనరోగి తనకు హానికరమైన ఆహారమును అడిగినచో వైద్యుడు దానిని ఇయ్యడు. అట్లే నేను నీకు హితమును గూర్చుటకే నిశ్చయించితిని." అనిచెప్పి, శ్రీహరి అచటినుండి అంతర్ధానమయ్యెను. మాయామోహితుడైన నారదుడు శ్రీహరివచనముల అంతరార్థమును గ్రహింపలేక పోయెను. పిమ్మట అతడు స్వయంవర మంటపమునకు చేరెను. చక్కగా అలంకృతులైన రాజన్యులెల్లరును సపరివారముగా విచ్చేసి, సముచితాసనములపై ఆసీనులైయుండిరి. మహర్షి తనలో తాను ఉప్పొంగి పోవుచుండెను. "నా రూపలావణ్యములను జూచిన రాకుమారి నన్నే వరించును. ఇతరులను వరింపదు." అని తలంచుకొనుచుండెను. మహర్షిహితమునుగోరి భగవంతుడు అతనిని కురూపిగా మార్చెను. కాని ఎవ్వరును అతనిమార్పును గమనింపనేలేదు. నారదుడనియే భావించి, అందఱును ఆయనకు మ్రొక్కుచు ఉండిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో-రహే తహాఁ దుఇ రుద్ర గన, తే జానహిఁ సబ భేఉ।
బిప్రబేష దేఖత ఫిరహిఁ, పరమ కౌతుకీ తేఉ ॥ 133 ॥

అచ్చట శివునిప్రమథగణములలోనివారు ఇద్దఱుండిరి. వారికి ఈ రహస్యమంతయును తెలిసియుండెను. వారు బ్రాహ్మణ వేషములలో సంచరించుచు ఈ వినోదమును చూచుచు ఆనందించుచుండిరి. (దో॥ 133)

చౌ- జెహిఁ సమాజ బైఠే ముని జాఈ । హృదయఁ రూప అహమితి అధికాఈ ॥
తహఁ బైఠే మహేస గన దోఊ । బిప్రబేష గతి లఖఇ న కోఊ ॥ 1 ॥
కరహిఁ కూటి నారదహి సునాఈ। నీకి దీన్హి హరి సుందరతాఈ ॥
రీఝిహి రాజకుఅఁరి ఛబి దేఖీ । ఇన్హహి బరిహి హరి జాని బిసేషీ ॥ 2 ॥

మునిహి మోహా మన హాథ పరాఏఀ। హఀసహిఀ సంభు గన అతి సచు పాఏఀ ॥
జదపి సునహిఀ ముని అటపటి బానీ। సముఝి న పరఇ బుద్ధి భ్రమ సానీ ॥ 3 ॥
కాహుఀ న లఖా సో చరిత బిసేషా। సో సరూప నృపకన్యాఀ దేఖా ॥
మర్కట బదన భయంకర దేహీ। దేఖత హృదయఀ క్రోధ భా తేహీ ॥ 4 ॥

నారదుడు తనసౌందర్యమునుగూర్చి మిక్కిలిగర్వముతో ఉండెను. నారదుడు కూర్చున్నవరుసలోనే ఈ శివగణములవారుగూడ కూర్చొని యుండిరి. వారు బ్రాహ్మణ వేషములలో ఉండుటచే వారినిజస్వరూపములను ఎవ్వరును తెలిసికొనలేక పోయిరి. నారదునికి వినబడునట్లుగా వారు వ్యంగ్య వచనములను పలుకుచుండిరి. "శ్రీహరి ఈయనకు చాల అందమైన రూపమును ఇచ్చినాడు. రాజకుమారి ఈయనను చూడగనే ముగ్ధురాలై హరి (వానరము) అని తలచి ఇతనినే వరించును."- నారదుడు మోహ పరవశుడై యుండెను. వారి పరిహాసములను విన్నను అతడు వాటి వ్యంగ్యార్థములను గ్రహింప లేదు. శివ గణములవారు ఈ వినోదమునకు ఆనందించుచుండిరి. ఈ విశేష దృశ్యమును ఎవ్వరును చూడలేదు. కేవలము రాజకుమారి మాత్రము ఆతని నిజస్వరూపమును జూచెను. ఆతనివానరముఖమును భయంకరాకారమునుజూచి ఏవగించు కొనెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-సఖీఀ సంగ లై కుఅఀరి తబ, చలి జను రాజమరాల।
దేఖత ఫిరఇ మహీప సబ, కర సరోజ జయమాల ॥ 134 ॥

రాజకుమారి తనసఖులతోగూడి రాజహంసవలె నడచుచు సభలో ప్రవేశించెను. ఆమె వరమాలను చేతబట్టి రాజన్యులను అందఱిని జూచుచు ముందుకు సాగుచుండెను. (దో॥ 134)

చౌ- జెహి దిసి బైఠే నారద ఫూలీ। సో దిసి తెహిఀ న బిలోకీ భూలీ ॥
పుని పుని ముని ఉకసహిఀ అకులాహీఀ। దేఖి దసా హరగన ముసుకాహీఀ ॥ 1 ॥
ధరి నృపతను తహఀ గయఉ కృపాలా। కుఅఀరి హరషి మేలేఉ జయమాలా ॥
దులహిని లై గే లచ్ఛినివాసా। నృపసమాజ సబ భయఉ నిరాసా ॥ 2 ॥
ముని అతి బికల మోహఀ మతి నాఠీ। మని గిరి గఈ ఛూటి జను గాఀఠీ ॥
తబ హర గన బోలే ముసుకాఈ। నిజ ముఖ ముకుర బిలోకహు జాఈ ॥ 3 ॥
అస కహి దౌఉ భాగే భయఀ భారీ। బదన దీఖ ముని బారి నిహారీ ॥
బేషు బిలోకి క్రోధ అతి బాఢా। తిన్హహి సరాప దీన్హ అతి గాఢా ॥ 4 ॥

నారదుడు కూర్చున్న వైపు ఆమె కన్నెత్తియైనను చూడలేదు. నారదుడు పదే పదే నిలబడుచు వ్యాకులుడగుచుండెను. అతని స్థితిని గాంచి శివగణముల వారు నవ్వుకొనుచుండిరి. కృపాళువైన శ్రీహరి రాజు వేషములో అచటికి (ఆ సభకు) విచ్చేసెను. రాజకుమారి అతిహర్షముతో వరమాలను ఆయనమెడలో వేసెను. లక్ష్మీపతి ఆమెను తనవెంట తీసికొని వెళ్లెను. రాజులందఱును నిరాశకు గుఱియైరి. మోహకారణముగా నారదమహర్షిబుద్ధి భ్రష్టమైనది. కొంగుముడిలోనిమణి జారిపోయినవానివలె అతడు వ్యాకులచిత్తుడాయెను. శివునిగణములవారు నవ్వుచు అతనితో "ఒకసారి నీముఖమును అద్దములో చూచుకొనుము." అనిపల్కి భయముతో పాఱిపోయిరి.

నారదుడు నీటిలో తన వికృత రూపమును చూచుకొని మిక్కిలి క్రుద్ధుడాయెను. వెంటనే అతడు శివ గణముల వారిని కఠినముగా శపించెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- హోహు నిసాచర జాఇ తుమ్హ, కపటీ పాపీ దోఉ।
హఁసెహు హమహి సో లేహు ఫల, బహురి హఁసెహు ముని కోఉ ॥ 135 ॥

"ఓ పాపాత్ములారా! వంచకులారా! మీరు రాక్షసులై జన్మింతురుగాక. నన్ను పరిహసించి నందులకు తగినఫలితమును అనుభవించెదరు. మఱల ఏమునినిగూడ పరిహసింపరు గదా?"- అని శపించెను. (దో॥ 135)

చౌ- పుని జల దీఖ రూప నిజ పావా। తదపి హృదయఁ సంతోష న ఆవా ॥
ఫరకత అధర కోప మన మాహీఁ। సపది చలే కమలాపతి పాహీఁ ॥ 1 ॥
దేహఉఁ శ్రాప కి మరిహఉఁ జాఈ। జగత మోరి ఉపహాస కరాఈ ॥
బీచహిఁ పంథ మిలే దనుజారీ। సంగ రమా సోఇ రాజకుమారీ ॥ 2 ॥
బోలే మధుర బచన సురసాఈఁ। ముని కహఁ చలే బికల కీ నాఈఁ ॥
సునత బచన ఉపజా అతి క్రోధా। మాయా బస న రహా మన బోధా ॥ 3 ॥
పర సంపదా సకహు నహిఁ దేఖీ। తుమ్హరేఁ ఇరిషా కపట బిసేషీ ॥
మథత సింధు రుద్రహి బౌరాయహు। సురన్హ ప్రేరి బిష పాన కరాయహు ॥ 4 ॥

నారదముని మఱల నీటిలో తన రూపమును ఒకసారి చూచుకొనెను. అప్పుడు ఆయనకు తననిజస్వరూపమే కనబడెను. ఐనను సంతుష్టుడు కాలేదు. పెదవులు వణకుచుండెను. మనస్సు కోపముతో నిండిపోయెను. వెంటనే అతడు శ్రీహరియొద్దకు పోయెను. "ఇప్పుడే పోయి శ్రీహరిని శపించెదను. లేదా నా ప్రాణములను త్యజించెదను. అతడు లోకములో నన్ను నవ్వులపాలు చేసెను." అనియనుకొనుచు పోవుచుండగా శ్రీహరి త్రోవలోనే నారదుని కలిసెను. లక్ష్మీదేవియు, ఆ రాజకుమారియు అతని వెంటనుండిరి. దేవదేవుడైన విష్ణువు "మునీశ్వరా! వ్యాకులచిత్తుడవై ఎక్కడికి వెళ్ళుచున్నావు?" అని మృదుమధురముగా పలికెను. ఈ మాటలు విన్ననారదునికోపము ఇనుమడించెను. మాయా మోహితుడైనమునికి బుద్ధినశించుటచే అతడిట్లనెను. "నీవు ఇతరుల సంపదలనుజూచి ఓర్వలేవు. సముద్రమథనసమయమున దేవతలప్రేరణతో నీవు ఆ భోళాశంకరునిచే విషమును త్రావించితివి. నీవు ఈర్ష్యాళువు కపటివి. (చౌ॥ 1-4)

దో- అసుర సురా బిష సంకరహి, ఆపు రమా మని చారు।
స్వారథ సాధక కుటిల తుమ్హ, సదా కపట బ్యవహారు ॥ 136 ॥

రాక్షసులకు మదిర (మద్యము)ను, శివునకు విషమును ఇచ్చి, నీవు మాత్రము సౌందర్యరాశియైన లక్ష్మీదేవిని, కౌస్తుభమణిని తీసికొంటివి. నీవు మిక్కిలి స్వార్థపరుడువు, కుటిలుడవు. (దో॥ 136)

చౌ- పరమ స్వతంత్ర న సిర పర కోఈ। భావఇ మనహి కరహు తుమ్హ సోఈ ॥
భలేహి మంద మందేహి భల కరహూ। బిసమయ హరష న హియఁ కఛు ధరహూ ॥ 1 ॥

డహకి డహకి పరిచెహు సబ కాహూ । అతి అసంక మన సదా ఉఛాహూ ॥
కరమ సుభాసుభ తుమ్హహి న బాధా । అబ లగి తుమ్హహి న కాహూఁ సాధా ॥ 2 ॥
భలే భవన అబ బాయన దీన్హా। పావహుగే ఫల ఆపన కీన్హా ॥
బంచెహు మోహి జవని ధరి దేహా । సోఇ తను ధరహు శ్రాప మమ ఏహా ॥ 3 ॥
కపి ఆకృతి తుమ్హ కీన్హి హమారీ । కరిహహిఁ కీస సహాయ తుమ్హారీ ॥
మమ అపకార కీన్హ తుమ్హ భారీ । నారి బిరహఁ తుమ్హ హోబ దుఖారీ ॥ 4 ॥

నీవు పరమ స్వతంత్రుడవు. ఎవరిఅధీనములోను ఉండవు. అందువలన నీకు తోచినట్లు చేయుచుందువు. మంచిని చెడుగా, చెడును మంచిగా చేయుచుందువు. నీ హృదయములో హర్ష విషాదములు లేవు. నిరంతరము ప్రతివ్యక్తిని మోసగించుచుందువు. కుయుక్తులకు అలవాటు పడినవాడవు. నీకు భయము లేదు. శుభాశుభకర్మలు నిన్ను బాధింపవు. ఇంతవఱకు ఎవ్వరునూ నిన్ను సరియైనమార్గములో పెట్టలేదు. నీవు ఇచ్చినవాయనమును నీవే పుచ్చుకొనుము. నీవు చేసికొనినకర్మలఫలమును తప్పక నీవే అనుభవింపగలవు. నీవు ఏ రూపమున నన్ను మోసగించితివో ఆ రూపమునే పొందగలవు. ఇదే నీకు నా శాపము. నీవు నాకు వానరాకృతిని ఇచ్చితివి. కావున నీవు వానరులను ఆశ్రయింపక తప్పదు. నేను వరించిన స్త్రీని నాకు దక్కకుండ చేసితివి. కావున నీవు గూడ స్త్రీ వియోగముతో దుఃఖించెదవు. (చౌ॥ 1-4)

దో- శ్రాప సీస ధరి హరషి హియఁ, ప్రభు బహు బినతీ కీన్హి ।
నిజ మాయా కై ప్రబలతా, కరషి కృపానిధి లీన్హి ॥ 137 ॥

ప్రభువు నారదునిశాపమును సంతోషముతో స్వీకరించెను. మఱియు మునిని అనేకవిధముల ప్రార్థించెను. తరువాత తనమాయా ప్రాబల్యమును తొలగించెను. (దో॥ 137)

చౌ- జబ హరి మాయా దూరి నివారీ । నహిఁ తహఁ రమా న రాజకుమారీ ॥
తబ ముని అతి సభీత హరి చరనా । గహే పాహి ప్రనతారతి హరనా ॥ 1 ॥
మృషా హోఉ మమ శ్రాప కృపాలా । మమ ఇచ్ఛా కహ దీనదయాలా ॥
మైఁ దుర్బచన కహే బహుతేరే । కహ ముని పాప మిటిహిఁ కిమి మేరే ॥ 2 ॥
జపహు జాఇ సంకర సత నామా । హోఇహి హృదయఁ తురత బిశ్రామా ॥
కోఉ నహిఁ సివ సమాన ప్రియ మోరేఁ । అసి పరతీతి తజహు జని భోరేఁ ॥ 3 ॥
జెహి పర కృపా న కరహిఁ పురారీ । సో న పావ ముని భగతి హమారీ ॥
అస ఉర ధరి మహి బిచరహు జాఈ । అబ న తుమ్హహి మాయా నిఅరాఈ ॥ 4 ॥

శ్రీహరి మాయనుతొలగించినంతనే లక్ష్మీదేవియు, రాకుమారియు అదృశ్యమై పోయిరి. నారదుడు భయకంపితుడై, శ్రీహరి పాదములపైబడి "ఓ శరణాగతవత్సలా! నన్ను రక్షింపుము. ఓ కృపాళూ! నాశాపము పనిచేయకుండు గాక" అంతట దీనదయాళుడైన ప్రభువు "ఇదియంతయు నా సంకల్పమే" అని పల్కెను. నారదముని మఱల ఇట్లనెను. "ప్రభూ మిమ్ము నేను అనేకవిధముల తూలనాడితిని. నా పాపములకు నిష్కృతియే

లేదు." అందులకు భగవంతుడు ఇట్లు పలికెను. "ఓ మహర్షీ! నీవు వెళ్లి, శంకరుని శతనామ(స్తోత్రము)ములను జపింపుము. నీ మనసు కుదుటబడును. శివుడు నాకు అత్యంత ప్రియతముడు. పొరపాటునగూడ నీవు ఈవిషయమును మఱువవలదు. ఓ మునీశ్వరా! శివునికృపకు పాత్రులు కానివారు నా భక్తులు కాజాలరు. దీనిని విశ్వసించి, భూలోకమునచరింపుము. నామాయ నీదటికి చేరదు. (చౌ॥ 1-4)

దో-బహుబిధి మునిహి ప్రబోధి ప్రభు, తబ భఏ అంతరధాన ।
సత్యలోక నారద చలే, కరత రామ గున గాన ॥ 138 ॥

ఇట్లు అనేకవిధముల నారదుని ఊరడించి, విష్ణువు అంతార్ధానమాయెను. నారదుడు శ్రీరాముని గుణములను కీర్తించుచు సత్యలోకమును చేరెను. (దో॥ 138)

చౌ- హర గన మునిహి జాత పథ దేఖీ । బిగత మోహ మన హరష బిసేషీ ॥
అతి సభీత నారద పహిఁ ఆఏ । గహి పద ఆరత బచన సునాఏ ॥ 1 ॥
హర గన హమ న బిప్ర మునిరాయా । బడ అపరాధ కీన్హ ఫల పాయా ॥
శ్రాప అనుగ్రహ కరహు కృపాలా । బోలే నారద దీనదయాలా ॥ 2 ॥
నిసిచర జాఇ హోహు తుమ్హ దోఊ । బైభవ బిపుల తేజ బల హోఊ ॥
భుజబల బిస్వ జితబ తుమ్హ జహిఆ । ధరిహహిఁ బిష్ను మనుజ తను తహిఆ ॥ 3 ॥
సమర మరన హరి హాథ తుమ్హారా । హోఇహహు ముకుత న పుని సంసారా ॥
చలే జుగల ముని పద సిర నాఈ । భఏ నిసాచర కాలహి పాఈ ॥ 4 ॥

మోహరహితుడై, ప్రసన్నుడై వచ్చుచున్న నారదమునిని జూచి, శివగణములవారు భయపడుచు వచ్చి, ఆయన పాదములపైబడి దీనులై ప్రార్థించిరి. "మునీశ్వరా! మేము నిజముగా బ్రాహ్మణులము కాము. శివగణములలోనివారము. మీ యెడ మహాపరాధము చేసి, దాని ఫలితమును అనుభవించినాము. కృపాళూ! మమ్ము శాపవిముక్తులను గావింపుడు."- దీనవత్సలుడైన నారదుడు ఇట్లనెను. "మీరు ఇద్దఱును రాక్షసులుగా జన్మించెదరు. మీకు గొప్పఐశ్వర్యము, తేజస్సు, బలము ప్రాప్తించును. మీరు మీ భుజబలములతో విశ్వమును జయించెదరు. అపుడు విష్ణువు మానవావతారమునుదాల్చును. మీరు యుద్ధమున శ్రీహరిచే నిహతులై మోక్షమును పొందెదరు. ఆపై మీకు పునర్జన్మయుండదు." వారు మునికి ప్రణమిల్లి స్వనివాసములకు చేరిరి. కొలది కాలమునకు పిమ్మట వారు రాక్షసులై జన్మించిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో-ఏక కలప ఏహి హేతు ప్రభు, లీన్హ మనుజ అవతార ।
సుర రంజన సజ్జన సుఖద, హరి భంజన భుబి భార ॥ 139 ॥

ఈ కారణమువలననే ఒకకల్పమునందు దేవతలను ప్రసన్నులుగా జేయుటకును, సజ్జనులకు సుఖములను ఇచ్చుటకును, భూభారమును బాపుటకును శ్రీహరి మానవావతారమును దాల్చెను. (దో॥ 139)

చౌ- ఏహి బిధి జనమ కరమ హరి కేరే । సుందర సుఖద బిచిత్ర ఘనేరే ॥
కలప కలప ప్రతి ప్రభు అవతరహీఁ । చారు చరిత నానాబిధి కరహీఁ ॥ 1 ॥

తబ తబ కథా మునీసన్హ గాఈం । పరమ పునీత ప్రబంధ బనాఈం ॥
బిబిధ ప్రసంగ అనూప బఖానే । కరహిఁ న సుని అచరజు సయానే ॥ 2 ॥
హరి అనంత హరికథా అనంతా । కహహిఁ సునహిఁ బహుబిధి సబ సంతా ॥
రామచంద్ర కే చరిత సుహాఏ । కలప కోటి లగి జాహిఁ న గాఏ ॥ 3 ॥
యహ ప్రసంగ మైఁ కహా భవానీ । హరిమాయాఁ మోహహిఁ ముని గ్యానీ ॥
ప్రభు కౌతుకీ ప్రనత హితకారీ । సేవత సులభ సకల దుఖ హారీ ॥ 4 ॥

ఈ విధముగా శ్రీహరిజన్మకర్మలు అనేకములు. అవి మనోజ్ఞములు, సుఖదాయకములు, దివ్యములు. ప్రతికల్పమునందును భగవంతుడు అవతారములను దాల్చి, తనదివ్యలీలలను ప్రదర్శించుచుండును. అపుడు మహర్షులు పరమపవిత్రమైనకావ్యములను రచించి, ఆయనచరితములను పెక్కురీతుల వర్ణించుచుందురు. వాటిని వినినవివేకవంతులు సంభ్రమాశ్చర్యములకు లోనగుదురు. శ్రీహరి అనంతుడు. తత్కథలును అనంతములు. సత్పురుషులు వాటిని అనేకవిధముల వినెదరు, వర్ణించెదరు. శ్రీరామచంద్రునిమనోహరగాథను గానముచేయుటకు ఎన్ని కల్పములైనను చాలవు. భవానీ! జ్ఞానులైన మునీశ్వరులుగూడ శ్రీహరిమాయామోహితులగుదురని తెల్పుటకే నీకు నేనీకథను చెప్పితిని. ప్రభువులీలామయుడు, శరణాగతవత్సలుడు, సులభ సేవ్యుడు, అందఱి దుఃఖములను హరించువాడు. (చౌ॥ 1-4)

సో- సుర నర ముని కోఉ నాహిఁ, జెహి న మోహ మాయా ప్రబల ।
అస బిచారి మన మాహిఁ, భజిఅ మహామాయా పతిహి ॥ 140 ॥

దేవతలు, మునులు, మానవులలో శ్రీహరిమాయకు లోనుకానివారు ఎవ్వరును లేరు. ఈ విషయమును గ్రహించి, మాయాధీశుడైన భగవంతుని పాదపద్మములను భజింపవలెను. (సో॥ 140)

శతరూపాస్వాయంభువమనువుల వృత్తాంతము

చౌ- అపర హేతు సును సైలకుమారీ । కహఉఁ బిచిత్ర కథా బిస్తారీ ॥
జెహి కారన అజ అగున అరూపా । బ్రహ్మ భయఉ కోసలపుర భూపా ॥ 1 ॥
జో ప్రభు బిపిన ఫిరత తుమ్హ దేఖా । బంధు సమేత ధరేఁ మునిబేషా ॥
జాసు చరిత అవలోకి భవానీ । సతీ సరీర రహిహు బౌరానీ ॥ 2 ॥
అజహుఁ న ఛాయా మిటతి తుమ్హారీ । తాసు చరిత సును భ్రమ రుజ హారీ ॥
లీలా కీన్హి జో తెహిఁ అవతారా । సో సబ కహిహఉఁ మతి అనుసారా ॥ 3 ॥
భరద్వాజ ముని సంకర బానీ । సకుచి సప్రేమ ఉమా ముసుకానీ ॥
లగే బహురి బరనై బృషకేతూ । సో అవతార భయఉ జెహి హేతూ ॥ 4 ॥

ఓ పార్వతీ! భగవానుడు శ్రీరాముడుగా అవతరించుటకు మఱియొక కారణముగూడ గలదు. అజుడు, నిర్గుణుడు, నిరాకారుడైన భగవంతుడు అయోధ్యాపతిగా ఏల అవతరించెనో సవిస్తరముగా తెల్పెదను, వినుము. మునివేషధారియై తన సోదరునితోగూడి తిరుగుచుండగా ఆ ప్రభువునే పూర్వ జన్మలో నీవు చూచితివి. అతని

లీలలను జూచి, సతీ రూపమున నీవు భ్రమకు లోనయితివి. నేటికిని ఆ భ్రమనీడ నిన్నువీడలేదు. ఆ భ్రమజాడ్యమును రూపుమాపు శ్రీరామచరితమును వినుము. ఆ అవతారమున ప్రభువుచూపినలీలలను నా శక్త్యనుసారము వర్ణించెదను. (యాజ్ఞవల్క్యుడు పలుకుచున్నాడు) భరద్వాజా! శంకరుని వచనములను విని ఉమాదేవి బిడియముతో ఒక చిఱునవ్వు నవ్వెను. భగవంతుని అవతార కారణములను వృషకేతుడైన శివుడు వర్ణింప సాగెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-సో మైఁ తుమ్హ సన కహఉఁ సబు, సును మునీస మన లాఇ।
రామ కథా కలిమల హరని, మంగల కరని సుహాఇ ॥ **141** ॥

ఓ భరద్వాజా! ఆ విషయమునంతయును నేను చెప్పెదను మునీశ్వరా! సావధానముగా వినుడు. శ్రీరాముని చరితము కలిపాపములను నశింప జేయును. అది మనోజ్ఞము, మంగళ ప్రదము. (దో॥ 141)

చౌ- స్వాయంభూ మను అరు సతరూపా। జిన్హ తేఁ భై నరసృష్టి అనూపా ॥
దంపతి ధరమ ఆచరన నీకా। అజహుఁ గావ శ్రుతి జిన్హ కై లీకా ॥ 1 ॥
నృప ఉత్తానపాద సుత తాసూ। ధ్రువ హరిభగత భయఉ సుత జాసూ ॥
లఘు సుత నామ ప్రియబ్రత తాహీ। బేద పురాన ప్రసంసహిఁ జాహీ ॥ 2 ॥
దేవహూతి పుని తాసు కుమారీ। జో ముని కర్దమ కై ప్రియ నారీ ॥
ఆదిదేవ ప్రభు దీనదయాలా। జఠర ధరేఉ జెహిఁ కపిల కృపాలా ॥ 3 ॥
సాంఖ్య సాస్త్ర జిన్హ ప్రగట బఖానా। తత్త్వ బిచార నిపున భగవానా ॥
తెహిఁ మను రాజ కీన్హ బహు కాలా। ప్రభు ఆయసు సబ బిధి ప్రతిపాలా ॥ 4 ॥

ఈ మానవ జాతియంతయును స్వాయంభువమనువు-శతరూప అనుదంపతుల సంతతి. వీరు మిక్కిలి ధర్మాచరణపరులని వేదములు స్తుతించుచున్నవి. వీరి కుమారుడు ఉత్తానపాదుడు. అతని కుమారుడు హరిభక్తుడైన ధ్రువుడు. మనువు యొక్క చిన్న కుమారుడైన ప్రియవ్రతుని వేదపురాణములు ప్రశంసించినవి. వారి (ఆ దంపతుల) కుమార్తె దేవహూతి. ఆమెభర్త కర్దముడు. ఈ పుణ్యదంపతులకు కపిలుడు ఉదయించెను. అతడు ఆదిదేవుడు, సమర్థుడు, దీనదయాళువు. కపిలభగవానుడు సాంఖ్య తత్త్వమును విశదముగా ప్రతిపాదించెను. అతడు తత్త్వవిచారణలో అత్యంతకుశలుడు. ఈ స్వాయంభువమనువు చాలాకాలము భగవదాజ్ఞానుసారము రాజ్యపాలనమొనర్చెను. (చౌ॥ 1-4)

సో- హోఇ న బిషయ బిరాగ, భవన బసత భా చౌథపన।
హృదయఁ బహుత దుఖ లాగ, జనమ గయఉ హరిభగతి బిను ॥ **142** ॥

అతడిట్లు (మనువు) తలంచెను. "జీవితము యొక్క చరమ (చతుర్థ)దశ యైన ముసలితనము మీద బడినది. ఇంకను గృహస్థ-ఆశ్రమములోనే యున్నాను. విషయవిరక్తి కలుగలేదు. హరిభక్తి రహితముగా నా జీవితము వ్యర్థముగా గడిచినది''. అని తలచి మిక్కిలి దుఃఖితుడాయెను. (సో॥ 142)

చౌ- బరబస రాజ సుతహి తబ దీన్హా। నారి సమేత గవన బన కీన్హా ॥
తీరథ బర నైమిష బిఖ్యాతా। అతి పునీత సాధక సిధి దాతా ॥ 1 ॥

బసహిఀ తహాఀ ముని సిద్ధ సమాజా । తహఀ హియఀ హరషి చలెఉ మను రాజా ॥
పంథ జాత సోహహిఀ మతిధీరా । గ్యాన భగతి జను ధరేఀ సరీరా ॥ 2 ॥
పహుంచే జాఇ ధేనుమతి తీరా । హరషి నహానే నిరమల నీరా ॥
ఆఏ మిలన సిద్ధ ముని గ్యానీ । ధరమ ధురంధర నృపరిషి జానీ ॥ 3 ॥
జహఀ జహఀ తీరథ రహే సుహాఏ । మునిన్హ సకల సాదర కరవాఏ ॥
కృస సరీర మునిపట పరిధానా । సత సమాజ నిత సునహిఀ పురానా ॥ 4 ॥

మనువు తనకుమారునకు రాజ్యభారమునప్పగించి, భార్యతోగూడి వనములకేగెను. నైమిశారణ్యము పుణ్యతీర్థములలో ప్రసిద్ధిగాంచినది. అది సాధకులకు సిద్ధిప్రదాత. అచ్చట మునులు సిద్ధులు నివసించుచుండిరి. వారినిజూచి మనువు ప్రసన్నుడాయెను. ఆ దంపతులు ఆ మార్గమున నడచుచుండగా జ్ఞానము భక్తి సశరీరములై సంచరించుచున్నట్లుండెను. వారు గోమతీతీరమునకు చేరి ఆనదీజలములలో స్నానములనాచరించిరి. అతనిని ధర్మాత్ముడైన రాజర్షిగా గుర్తించి, సిద్ధులు, మునులు, జ్ఞానులు ఆయనను కలిసికొనుటకు వచ్చిరి. మునులతోగూడి వారు (ఆ దంపతులు) సర్వతీర్థములను సేవించిరి. వారి శరీరములు కృశించినవి. వారు జటావల్కలధారులై సజ్జనులకడ పురాణశ్రవణము చేయుచుండిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో-ద్వాదస అచ్ఛర మంత్ర పుని, జపహిఀ సహిత అనురాగ ।
బాసుదేవ పద పంకరుహ, దంపతి మన అతి లాగ ॥ **143** ॥

మంత్రరాజమైన ద్వాదశాక్షరీమంత్రమును (ఓమ్ నమో భగవతే వాసుదేవాయ) భక్తితో జపించుచుండిరి. ఆ రాజదంపతులు భగవంతుడైన వాసుదేవునిచరణకమలములయందు మనస్సులను లగ్నము చేసిరి. (దో॥ 143)

చౌ- కరహిఀ అహార సాక ఫల కందా । సుమిరహిఀ బ్రహ్మ సచ్చిదానందా ॥
పుని హరి హేతు కరన తప లాగే । బారి అధార మూల ఫల త్యాగే ॥ 1 ॥
ఉర అభిలాష నిరంతర హోఈ । దేఖిఅ నయన పరమ ప్రభు సోఈ ॥
అగున అఖండ అనంత అనాదీ । జెహి చింతహిఀ పరమారథబాదీ ॥ 2 ॥
నేతి నేతి జెహి బేద నిరూపా । నిజానంద నిరుపాధి అనూపా ॥
సంభు బిరంచి బిష్ను భగవానా । ఉపజహిఀ జాసు అంస తేఀ నానా ॥ 3 ॥
ఐసెఉ ప్రభు సేవక బస అహఈ । భగత హేతు లీలాతను గహఈ ॥
జౌఀ యహ బచన సత్య శ్రుతి భాషా । తౌ హమార పూజిహి అభిలాషా ॥ 4

వారు కేవలము కూరగాయలు, ఫలములు, కందమూలములు మాత్రమే భుజించుచు, సచ్చిదానందస్వరూపుడైన పరబ్రహ్మను స్మరింపసాగిరి. క్రమక్రమముగా ఫలమూలాదులను కూడ త్యజించి, నీటిని మాత్రమే స్వీకరించుచు శ్రీహరినిగూర్చి తపస్సు చేసిరి. నిరంతరము వారిలో ప్రభు దర్శనాభిలాషయే మెదలుచుండెను. ఆ పరమాత్మ నిర్గుణుడు, అఖండుడు, అనంతుడు, అనాది. బ్రహ్మజ్ఞులు ఆయనను నిరంతరము స్మరించుచుందురు. 'నేతినేతి' వచనములతో వేదములు ఆపరమాత్మను నిరూపించుచున్నవి. ఆయనఅంశనుండియే అసంఖ్యాకులైన బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు ఆవిర్భవించిరి. అట్టి ఆనంద స్వరూపుడు, ఉపాధిరహితుడు,

అసమానుడుఐన పరబ్రహ్మను వారు (ఆ దంపతులు) ప్రత్యక్షముగా చూడగోరిరి. శక్తిశాలియు, సమర్థుడును ఐన ప్రభువు తన భక్తులకువశుడై లీలాశరీరములను ధరించి, వారికి దర్శనమిచ్చుచుండును. "వేదములలో పేర్కొనబడిన సైవిషయములన్నియు సత్యములైనచో మాకోర్కెలు తప్పక సఫలములగును." (చౌ॥ 1-4)

దో-ఏహి బిధి బీతే బరష షట, సహస బారి ఆహార।
సంబత సప్త సహస్ర పుని, రహే సమీర అధార ॥ **144** ॥

ఈ విధముగా భావించుచు, కేవలము నీటిని మాత్రమే ఆహారముగా గొనుచు, ఆఱు వేల సంవత్సరములు వారు జీవించిరి. తరువాత ఏడు వేల సంవత్సరముల కాలము వాయు భక్షణముతో కాలము గడిపిరి. (దో॥ 144)

చౌ- బరష సహస దస త్యాగేఉ సోఊ। ఠాఢే రహే ఏక పద దోఊ ॥
బిధి హరి హర తప దేఖి అపారా। మను సమీప ఆఏ బహు బారా ॥ 1 ॥
మాగహు బర బహు భాఁతి లోభాఏ। పరమ ధీర నహిఁ చలహిఁ చలాఏ ॥
అస్థిమాత్ర హోఇ రహే సరీరా। తదపి మనాగ మనహిఁ నహిఁ పీరా ॥ 2 ॥
ప్రభు సర్బగ్య దాస నిజ జానీ। గతి అనన్య తాపస నృప రానీ ॥
మాగు మాగు బరు భై నభ బానీ। పరమ గభీర కృపామృత సానీ ॥ 3 ॥
మృతక జిఆవని గిరా సుహాఈ। శ్రవన రంధ్ర హోఇ ఉర జబ ఆఈ ॥
హృష్టపుష్ట తన భఏ సుహాఏ। మానహుఁ అబహిఁ భవన తే ఆఏ ॥ **4** ॥

అనంతరము పది వేల సంవత్సరములు వాయుభక్షణమునుగూడమాని, ఒంటికాలిపై నిలబడి తపమాచరించిరి. వారిఅపారతపశ్చర్యను గాంచి (త్రిమూర్తులు) బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు ప్రత్యక్షమై, వారిని వరములను కోరుకొమ్మనిరి. కానివారు ఎట్టి ప్రలోభములకును లోనుకాలేదు. వరములను కోరుకొనలేదు. వారిశరీరములు అస్థిపంజరములుగామిగిలినను వారి మనస్సులు మాత్రము నిశ్చలముగానుండెను. సర్వజ్ఞుడైన భగవంతుడు వారిని తనఅనన్యభక్తులుగా గుర్తించెను. ఆకాశమునుండి "వరమును కోరుకొనుము"అను అమృతతుల్యమైన వాణి వినిపించెను. మృతులను గూడ సజీవులనుగా జేయు ఈ అమృతవచనము వారి హృదయములకు చేరెను. వెంటనే వారి శరీరములు సర్వాంగ శోభితములై, అప్పుడే రాజభవనములనుండి విచ్చేసినట్లు భాసించెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-శ్రవన సుధా సమ బచన సుని, పులక ప్రఫుల్లిత గాత।
బోలే మను కరి దండవత, ప్రేమ న హృదయఁ సమాత॥ **145** ॥

అమృతప్రాయమైనఆకాశవాణి చెవులబడినంతనే వారితనువులు పులకించెను. హృదయములయందు ప్రేమ పొంగిపొరలగా ఆ దంపతులు సాష్టాంగదండప్రణామములను ఆచరించి, ఇట్లు పల్కిరి. (దో॥ 145)

చౌ- సును సేవక సురతరు సురధేనూ। బిధి హరి హర బందిత పద రేనూ ॥
సేవత సులభ సకల సుఖ దాయక। ప్రనతపాల సచరాచర నాయక ॥ 1 ॥

జౌ౹ అనాథ హిత హమ పర నేహా। తౌ ప్రసన్న హోఁఇ యహ బర దేహూ ॥
జో సరూప బస సివ మన మాహీఁ। జెహి కారన ముని జతన కరాహీఁ ॥ 2 ॥
జో భుసుండి మన మానస హంసా। సగున అగున జెహి నిగమ ప్రసంసా ॥
దేఖహిఁ హమ సో రూప భరి లోచన। కృపా కరహు ప్రనతారతి మోచన ॥ 3 ॥
దంపతి బచన పరమ ప్రియ లాగే। మృదుల బినీత ప్రేమ రస పాగే ॥
భగత బఛల ప్రభు కృపానిధానా। బిస్వబాస ప్రగటే భగవానా ॥ 4 ॥

ఆశ్రయించిన (సేవించు) వారికి కల్పతరువు, కామధేనువు ఐన హే ప్రభో! బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులుగూడ నీ పాదరేణువులను సేవింతురు. సేవించు వారికి నీవు సులభుడవు, సుఖ ప్రదాతవు, శరణాగతవత్సలుడవు, ఈ చరాచర సృష్టికి స్వామివి. ఓ అనాథనాథా! మాపై కృపజూపి మాకొక వరమునిమ్ము. నీ రూపమును పరమశివుడు తనహృదయములో నిరంతరము ధ్యానించుచుండును. మునులు సర్వదా దానిని దర్శించుటకు ఉవ్విళ్ళూరుచుందురు. నీ రూపము భుశుండిమానససరోవరమునందు విహరించెడిహంస. నిన్ను సగుణనిర్గుణ బ్రహ్మముగా వేదములు ప్రస్తుతించును. శరణాగతులదుఃఖములను దూరము చేయునట్టి నీరూపమును నేత్రపర్వముగా మాకు ప్రత్యక్షమొనర్పుము. కోమలములు, వినయశోభితములు, ప్రేమరససిక్తములు ఐన ఆ దంపతుల వచనములతో భగవానుడు సంతుష్టుడాయెను. భక్తవత్సలుడు, సర్వవ్యాపి, కృపాళువు, సర్వసమర్థుడైన ఆ పరమాత్మ వారికి ప్రత్యక్షమాయెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- నీల సరోరుహ నీల మని, నీల నీరధర స్యామ।
లాజహిఁ తన సోభా నిరఖి, కోటి కోటి సత కామ ॥ 146 ॥

నీలకమలమువలె కోమలము, నీలమణివలె దేదీప్యమానము, నీల మేఘమువలె సరసము అగు పరమాత్ముని ఆ నీల దేహశోభలను గాంచి, కోటి మన్మథులు గూడ లజ్జితులగుదురు. (దో॥ 146)

చౌ- సరద మయంక బదన ఛబి సీంవా। చారు కపోల చిబుక దర గ్రీవా ॥
అధర అరున రద సుందర నాసా। బిధు కర నికర బినిందక హాసా ॥ 1 ॥
నవ అంబుజ అంబక ఛబి నీకీ। చితవని లలిత భావఁతీ జీ కీ ॥
భృకుటి మనోజ చాప ఛబి హారీ। తిలక లలాట పటల దుతికారీ ॥ 2 ॥
కుండల మకర ముకుట సిర భ్రాజా। కుటిల కేస జను మధుప సమాజా ॥
ఉర శ్రీబత్స రుచిర బనమాలా। పదిక హార భూషన మనిజాలా ॥ 3 ॥
కేహరి కంధర చారు జనేఊ। బాహు బిభూషన సుందర తేఊ ॥
కరి కర సరిస సుభగ భుజదండా। కటి నిషంగ కర సర కోదండా ॥ 4 ॥

శరచ్చంద్రునివంటి అపారముఖసౌందర్యము, చెక్కిళ్లమిలమిలలు, చిబుకపు సొగసులు, శంఖమువంటి గళము, ఎఱ్ఱనిపెదవులు, మనోహరములైన దంతములు, చూడముచ్చటైన నాసిక, వెన్నెలవంటి చిఱునవ్వు, వికసించిన పద్మములవంటి కన్నులు, ఆకర్షణీయములైన చూపులునుగల ఆ పరమాత్ముని రూపము

మిక్కిలి మనోజ్ఞముగా నుండెను. మన్మథుని ధనుస్సును తల దన్ను కనుబొమలు, లలాటతిలకశోభలు, చెవుల(వ్రేలాడుమకరకుండలములు, శిరముపై నిగనిగలాడు కిరీటము, తుమ్మెదలబోలు ముంగురులు, చూచువారినిసమ్మోహపఱచుచుండెను. వక్షముపై (శ్రీవత్సము, సుందరవనమాల, రత్నఖచిత హారములు, మణులుపొదిగినఆభరణములు అత్యంత శోభాయమానముగా నుండెను. సింహమువంటి బలిష్ఠమైనస్కంధముపై పవిత్రయజ్ఞోపవీతము (వ్రేలాడుచుండెను. ఏనుగు తొండములవలె బలిష్ఠములైన భుజములపై అందమైన భుజకీర్తులు, మూపు పై భాగమున తూణీరము, చేతులయందు ధనుర్బాణములుగల అత్యంతరమణీయరూపమును వారు దర్శించిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో-తడిత బినిందక పీత పట, ఉదర రేఖ బర తీని।
నాభి మనోహర లేతి జను, జమున భవఁర ఛబి ఛీని॥ **147** ॥

విద్యుత్కాంతులను అధఃకరించు పీతాంబరము, ఉదరముపై అందమైన (త్రివళులు, యమునా జలముల ఆవృతము (సుడు)ల యొక్క గాంభీర్యమును తిరస్కరించు నాభిపాంకము అతి మనోహరముగా ఉండెను. (దో॥ 147)

చౌ- పద రాజీవ బరని నహిఁ జాహీఁ। ముని మన మధుప బసహిఁ జేన్హ మాహీఁ॥
బామ భాగ సోభతి అనుకూలా। ఆదిసక్తి ఛబినిధి జగమూలా॥ **1** ॥
జాసు అంస ఉపజహిఁ గునఖానీ। అగనిత లచ్ఛి ఉమా బ్రహ్మానీ॥
భృకుటి బిలాస జాసు జగ హోఈ। రామ బామ దిసి సీతా సోఈ॥ **2** ॥
ఛబిసముద్ర హరి రూప బిలోకీ। ఏకటక రహే నయన పట రోకీ॥
చితవహిఁ సాదర రూప అనూపా। తృప్తి న మానహిఁ మను సతరూపా॥ **3** ॥
హరష బిబస తన దసా భులానీ। పరే దండ ఇవ గహి పద పానీ॥
సిర పరసే ప్రభు నిజ కర కంజా। తురత ఉఠాఏ కరునాపుంజా॥ **4** ॥

సర్వదా మునీశ్వరుల మనస్సులనెడి తుమ్మెదలు విహరించు ఆ చరణకమలములసౌందర్యములు వర్ణనాతీతములు. అనుకూలవతి సౌందర్యరాశి, జగన్మాత, ఆది శక్తియైన సీతాదేవి ఆ స్వామి వామభాగమున అలరారుచుండెను. ఆ సీతామాత అంశనుండియే ఉమా లక్ష్మీ సరస్వతులు ఉద్భవింతురు. ఆమె కనుసన్నల మాత్రమున జగత్సృష్టికార్యము జరుగుచుండును. మనువు శతరూపలు శ్రీహరి యొక్క అనంత రూప సౌందర్యవైభవమును కన్నులార చూచుచునే యుండిరి. ఎంత చూచినను తనివిదీరని ఆ దివ్యాకృతినిగాంచి వారిహృదయములు ఆనందసాగరమున ఓలలాడెను. ఆ పరమానంద పారవశ్యములో వారు శరీరస్మృతినిగూడ వీడిరి. పిమ్మట సాష్టాంగదండప్రణామములవాచరించి, శ్రీహరి పాదములను విడువక పట్టుకొనిరి. కరుణామయుడైన శ్రీహరి వారిశిరస్సులను తాకి, తనకర కమలములతో వారిని లేవనెత్తెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- బోలే కృపానిధాన పుని, అతి ప్రసన్న మొహి జాని।
మాగహు బర జోఇ భావ మన, మహాదాని అనుమాని॥ **148** ॥

కృపానిధియైన శ్రీహరి ఇట్లు పలికెను. "నేను అత్యంతము ప్రసన్నుడనైతిని. మీరుకోరిన వరమును ఇచ్చెదను. నన్ను మహాదాతగా భావించి, కోరుకొనుడు". (దో॥ 148)

చౌ- సుని ప్రభు బచన జోరి జుగ పానీ। ధరి ధీరజు బోలీ మృదు బానీ ॥
నాథ దేఖి పద కమల తుమ్హారే। అబ పూరే సబ కామ హమారే ॥ 1 ॥
ఏక లాలసా బడి ఉర మాహీం। సుగమ అగమ కహి జాతి సో నాహీం ॥
తుమ్హహి దేత అతి సుగమ గోసాఈం। అగమ లాగ మోహి నిజ కృపనాఈం ॥ 2 ॥
జథా దరిద్ర బిబుధతరు పాఈ। బహు సంపతి మాగత సకుచాఈ ॥
తాసు ప్రభాఉ జాన నహిం సోఈ। తథా హృదయం మమ సంసయ హోఈ ॥ 3 ॥
సో తుమ్హ జానహు అంతరజామీ। పురవహు మోర మనోరథ స్వామీ ॥
సకుచ బిహాఇ మాగు నృప మోహీ। మోరేం నహిం అదేయ కఛు తోహీ ॥ 4 ॥

ప్రభువచనములను విని, ఆ దంపతులు అంజలిఘటించి, ధైర్యము వహించి, యిట్లనిరి. "ఓ ప్రభూ! మీ చరణకమలములదర్శనముతోడనే మా కోరికలన్నియు తీరినవి. ఐనను ఒక తీరనికోరిక మిగిలియున్నది. అది సుసాధ్యమో? కష్టసాధ్యమో? మేమెఱుగము. దయామయులైన మీరు ఇచ్చుటకు సమర్థులు. కాని కృపణులమైన మేము పొందుట కష్ట సాధ్యముగా తోచును. దరిద్రుడు కల్పతరువును గాంచి, సంపదలను కోరుకొనుటకు సంకోచించును. ఏలనన అతడు దాని మహిమను ఎఱుగడు. అట్లే మాహృదయములుగూడ సంకోచించుచున్నవి. స్వామీ! నీవు అంతర్యామివి. మా కోరికను నీ వెఱుగుదువు. కావున దానిని నీవు మాకు ప్రసాదింపుము." - భగవంతుడు మఱల ఇట్లు పలికెను. "రాజా! సంకోచపడక. మీకోరికను అడుగుడు. మీరేదడిగినను నేను ఇయ్యగలను". (చౌ॥ 1-4)

దో- దాని సిరోమని కృపానిధి, నాథ కహఉం సతిభాఉ।
చాహఉం తుమ్హహి సమాన సుత, ప్రభు సన కవన దురాఉ ॥ **149** ॥

మనువు పలికెను. "ఓ మహాదాతా! దయాసాగరా! స్వామీ! నామనస్సులోగల నిజమైన కోరికను తెలిపెదను. నీ యొద్ద దాచవలసినది ఏముండును? నీ వంటి పుత్రుని ప్రసాదింపుము.-" (దో॥ 149)

చౌ- దేఖి ప్రీతి సుని బచన అమోలే। ఏవమస్తు కరునానిధి బోలే ॥
ఆపు సరిస ఖోజౌం కహం జాఈ। నృప తవ తనయ హోబ మైం ఆఈ ॥ 1 ॥
సతరూపహి బిలోకి కర జోరేం। దేబి మాగు బరు జో రుచి తోరేం ॥
జో బరు నాథ చతుర నృప మాగా। సోఇ కృపాల మోహి అతి ప్రియ లాగా ॥ 2 ॥
ప్రభు పరంతు సుఠి హోతి ఢిఠాఈ। జదపి భగత హిత తుమ్హహి సోహాఈ ॥
తుమ్హ బ్రహ్మాది జనక జగ స్వామీ। బ్రహ్మ సకల ఉర అంతరజామీ ॥ 3 ॥

అస సముఝుత మన సంసయ హోఈ । కహా జొ ప్రభు ప్రవాన పుని సోఈ ॥
జే నిజ భగత నాథ తవ అహహీఁ । జో సుఖ పావహిఁ జో గతి లహహీఁ ॥ 4 ॥

ఆరాజా (మనువు) యొక్క అనన్యభక్తిని జూచి, ఆతని అనర్ఘవచనములను విని, దయానిధియైన ప్రభువు ఇట్లనెను. "అట్లే కానిమ్ము రాజా! నా వంటివానిని ఎక్కడని వెదకగలను? కావున నేనే మీకు పుత్రుడుగా జన్మించెదను."- చేతులు జోడించి నమస్కరించిన శతరూపాదేవితో ప్రభువు ఇట్లనెను. దేవీ! నీకోరిక ఏమి? అడుగుము"- శతరూపాదేవి పలికెను. "ప్రభూ! కృపాళూ! చతురుడైన రాజుయొక్క కోరికయే నా కోరిక. కాని ప్రభూ! నా ధృష్టత్వమును క్షమింపుము. నాకు మఱియొక కోరిక గలదు. నీవు భక్తవత్సలుడవు. బ్రహ్మాదిదేవతలకు తండ్రివి. లోకరక్షకుడవు. అంతర్యామివి, పరబ్రహ్మవు. ఇట్టి మీ ప్రభావమును జూచి నాకు సంకోచము గలుగుచున్నది. కాని మీరు పలికినదే సత్యము. మీ పరమ భక్తులు ఏ అలౌకిక దివ్యసుఖములను అనుభవించి, పరమగతిని పొందెదరో,- (చౌ॥ 1-4)

దో- సోఇ సుఖ సోఇ గతి సోఇ భగతి, సోఇ నిజ చరన సనేహు ।
సోఇ బిబేక సోఇ రహని ప్రభు, హమహి కృపా కరి దేహు ॥ 150 ॥

అదే దివ్యానందమును, పరమగతిని, మీపాదపద్మములపై భక్తి విశ్వాసములను, వివేకమును, విశిష్ట జీవితమును మాకు దయతో ప్రసాదింపుడు. (దో॥ 150)

చౌ- సుని మృదు గూఢ రుచిర బర రచనా । కృపాసింధు బోలే మృదు బచనా ॥
జో కఛు రుచి తుమ్హరే మన మాహీఁ । మైఁ సో దీన్హ సబ సంసయ నాహీఁ ॥ 1 ॥
మాతు బిబేక అలౌకిక తోరేఁ । కబహుఁ న మిటిహి అనుగ్రహ మోరేఁ ॥
బంది చరన మను కహేఉ బహోరీ । అవర ఏక బినతీ ప్రభు మోరీ ॥ 2 ॥
సుత బిషఇక తవ పద రతి హోఊ । మోహి బడ మూఢ కహై కిన కోఊ ॥
మని బిను ఫని జిమి జల బిను మీనా । మమ జీవన తిమి తుమ్హహి అధీనా ॥ 3 ॥
అస బరు మాగి చరన గహి రహేఊ । ఏవమస్తు కరునానిధి కహేఊ ॥
అబ తుమ్హ మమ అనుసాసన మానీ । బసహు జాఇ సురపతి రజధానీ ॥ 4 ॥

కోమలములు, గూఢములు, మనోహరములు ఐన ఆ శతరూపాదేవివచనములు విని, కృపాసింధువైన భగవానుడు మృదుమధురముగా ఇట్లు పలికెను. "మీ మనస్సులలోనున్న కోరికలనన్నింటిని నేను వరములుగా ఇచ్చితిని. సందేహము వలదు. తల్లీ! నా కృపవలన మీ అలౌకికవివేకము చెక్కుచెదరదు."- మఱల మనువు భగవంతునిపాదములకు మ్రొక్కి యిట్లు పలికెను- "ప్రభూ! నాది మఱియొక్క విన్నపము. నన్ను ఎవ్వరైనను పరమమూర్ఖునిగా భావింపవచ్చును. మీ చరణములపై నాకుగలప్రేమ ఒక కుమారునిపైతండ్రికిగల ప్రేమవలె నుండవలెను. ఇదియే నా కోరిక. మణిలేకుండా పాము, నీరులేకుండ చేప విలువ లేనట్లు మీరు లేకుండ నేను ఉండజాలను." ఇట్టి వరమును గోరి మనువు మఱల ప్రభువునకు పాదాభివందనమును జేసెను. కరుణానిధియైనప్రభువు. "అట్లేయగు గాక" ఇప్పుడు మీరు నా ఆజ్ఞను పాలింపుడు. దేవేంద్రుని రాజధానియైన అమరావతియందు వసింపుడు. (చౌ॥ 1-4)

సో- తహఁ కరి భోగ బిసాల, తాత గఏఁ కఛు కాల పుని ।
హోఇహహు అవధ భుఆల, తబ మైఁ హోబ తుమ్హార సుత॥ 151 ॥

నాయనా! అక్కడ కొలదికాలము సుఖములను అనుభవించిన పిదప, నీవు అయోధ్యాపతివై జన్మించెదవు. అప్పుడు నేను నీ కుమారుడనగుదును. (సో॥ 151)

చౌ- ఇచ్ఛామయ నరబేష సఁవారేఁ । హోఇహఉఁ ప్రగట నికేత తుమ్హారేఁ ॥
అంసన్హ సహిత దేహ ధరి తాతా । కరిహఉఁ చరిత భగత సుఖదాతా ॥ 1 ॥
జే సుని సాదర నర బడభాగీ । భవ తరిహహిఁ మమతా మద త్యాగీ ॥
ఆదిసక్తి జెహిఁ జగ ఉపజాయా । సోఉ అవతరిహి మోరి యహ మాయా ॥ 2 ॥
పురఉబ మైఁ అభిలాష తుమ్హారా । సత్య సత్య పన సత్య హమారా ॥
పుని పుని అస కహి కృపానిధానా । అంతరధాన భఏ భగవానా ॥ 3 ॥
దంపతి ఉర ధరి భగత కృపాలా । తెహిఁ ఆశ్రమ నివసే కఛు కాలా ॥
సమయ పాఇ తను తజి అనయాసా । జాఇ కీన్హ అమరావతి బాసా ॥ 4 ॥

ఇచ్ఛాపూర్వకముగ మానవరూపమునుదాల్చి నేను నీయింట జన్మించెదను. నాయనా! నా అంశలన్నింటితో మానవ దేహమును ధరించి, భక్తులకు ఆనందము గూర్చుగాథను నడుపుదును. ఈ కథలను భాగ్యశాలురు భక్తిశ్రద్ధలతో విని, మమతాగర్వములనుత్యజించి, భవసాగరమును దాటుదురు. జగదుత్పత్తికి కారణము, ఆదిశక్తియు ఐన ఈమాయగూడ అవతారమును ఎత్తును. నేను నీ మనోరథములను అన్నింటిని పూర్తిచేయుదును. ఇది ముమ్మాటికిని సత్యము." అని దయానిధి యైన భగవానుడు అంతర్ధానమాయెను. ఆ దంపతులు కొలదికాలము ఆ ఆశ్రమములో భక్తజనమందారమైన ఆ భగవంతునిమూర్తిని హృదయములలో ధ్యానించుచు గడిపిరి. తరువాత సహజముగా అనాయాసముగ దేహత్యాగము చేసి, దేవరాజధానియైన అమరావతిని జేరిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో-యహ ఇతిహాస పునీత అతి, ఉమహి కహీ బృషకేతు ।
భరద్వాజ సును అపర పుని, రామ జనమ కర హేతు ॥ 152 ॥

(యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పుచున్నాడు.) భరద్వాజా! పరమ పవిత్రమైన ఈ కథను శివుడు పార్వతికి వినిపించెను. శ్రీ రాముని అవతారమునకు మఱియొక కారణము గూడ గలదు, వినుము. (దో॥ 152)

మాసపారాయణము - ఐదవ విరామము

ప్రతాపభానుని ఉదంతము

చౌ- సును ముని కథా పునీత పురానీ । జో గిరిజా ప్రతి సంభు బఖానీ ॥
బిస్వ బిదిత ఎక కైకయ దేసూ । సత్యకేతు తహఁ బసఇ నరేసూ ॥ 1 ॥
ధరమ ధురంధర నీతి నిధానా । తేజ ప్రతాప సీల బలవానా ॥
తెహి కేఁ భఏ జుగల సుత బీరా । సబ గున ధామ మహా రనధీరా ॥ 2 ॥

రాజ ధనీ జో జేఠ సుత ఆహీ। నామ ప్రతాపభాను అస తాహీ ॥
అపర సుతహి అరిమర్దన నామా। భుజబల అతుల అచల సంగ్రామా ॥ 3 ॥
భాఇహి భాఇహి పరమ సమీతీ। సకల దోష ఛల బరజిత ప్రీతీ ॥
జేఠే సుతహి రాజ నృప దీన్హా। హరి హిత ఆపు గవన బన కీన్హా ॥ 4 ॥

ఓ మునీశ్వరా! ఇదియొక పవిత్రమైన ప్రాచీనగాథ-వినుడు. దీనిని పరమశివుడు పార్వతీదేవికి వినిపించెను. ప్రపంచ ప్రసిద్ధి వహించిన కైకయ రాజ్యమును సత్యకేతుడు అను రాజు పాలించు చుండెను. అతడు ధర్మాత్ముడు, నీతినిధానము, తేజస్వి, పరాక్రమవంతుడు, సుశీలుడు, బలశాలి. అతనికి ఇద్దఱు పుత్రులుండిరి. వారుగూడ యోధులు, సద్గుణ సంపన్నులు. వారిలో జ్యేష్ఠుడైన ప్రతాపభానుడు రాజ్యమునకు ఉత్తరాధికారి. రెండవవాడైన అరిమర్దనుడు మహాబలశాలి. సంగ్రామరంగమున తొణకనివీరుడు. వారి ఐకమత్యము నిరుపమానము, నిష్కళంకము. రాజు జ్యేష్ఠకుమారునకు రాజ్యభారమును అప్పగించి, శ్రీహరిధ్యానముకై వనములకేగెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- జబ ప్రతాపరబి భయఉ నృప, ఫిరీ దోహాఈ దేస।
ప్రజా పాల అతి బేదబిధి, కతహుఁ నహీఁ అఘ లేస ॥ 153 ॥

ప్రతాపభానుడు రాజ్యాధికారమును చేబట్టినట్లు దేశమునందంతటను చాటబడెను. అతని రాజ్యపాలనము వేదోక్తధర్మములను అనుసరించుచు సాగుచుండెను. ఆతనిపాలనలో రాజ్యమున పాపకృత్యములు మచ్చునకైనను లేకుండెను. (దో॥ 153)

చౌ- నృప హితకారక సచివ సయానా। నామ ధరమరుచి సుక్ర సమానా ॥
సచివ సయాన బంధు బలబీరా। ఆపు ప్రతాపపుంజ రనధీరా ॥ 1 ॥
సేన సంగ చతురంగ అపారా। అమిత సుభట సబ సమర జుఝారా ॥
సేన బిలోకి రాఉ హరషానా। అరు బాజే గహగహే నిసానా ॥ 2 ॥
బిజయ హేతు కటకఈ బనాఈ। సుదిన సాధి నృప చలేఉ బజాఈ ॥
జహఁ తహఁ పరీఁ అనేక లరాఈఁ। జీతే సకల భూప బరిఆఈఁ ॥ 3 ॥
సప్త దీప భుజబల బస కీన్హే। లై లై దండ ఛాడి నృప దీన్హే ॥
సకల అవని మండల తెహి కాలా। ఏక ప్రతాపభాను మహిపాలా ॥ 4 ॥

అతనిమంత్రియైన ధర్మరుచి నీతిజ్ఞుడు, బుద్ధిమంతుడు. రాజనీతిలో శుక్రాచార్యునితో సమానుడు. రాజైనప్రతాపభానుడు స్వయముగా పరాక్రమవంతుడు, రణధీరుడు. చతురుడైన మంత్రి, బలశాలియైన తమ్ముడు అతనికి అండగా నుండిరి. అపారమైనచతురంగబలములు గలవు. వీరులైన యోధులు ప్రాణములకు తెగించి పోరాడువారు. సైన్యములు రాజునకు హర్షమును గూర్చునవిగా ఉండెను. నగారాలు మ్రోగుచుండగా మంచిముహూర్తమున రాజు దిగ్విజయయాత్రకు బయలుదేరెను. యుద్ధములలో అతడు రాజులను అందఱిని జయించెను. తన భుజబలముతో సప్తద్వీపములను వశపఱచుకొనెను. పరాజితులైన రాజులనుండి పన్నులను స్వీకరించి, వారిని విడిచిపెట్టెను. ఇట్లు ప్రతాపభానుడు అఖండమండలమునకు ఏకైకచక్రవర్తి ఆయెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-స్వబస బిస్వ కరి బాహుబల, నిజ పుర కీన్హ ప్రబేసు ।
అరథ ధరమ కామాది సుఖ, సేవఇ సమయఁ నరేసు ॥ 154 ॥

ఈ విధముగా సమస్త భూమండలమును జయించి, రాజు తననగరమున ప్రవేశించి, సర్వసుఖములను అనుభవించుచుండెను. ధర్మార్థకామములను యథాయోగ్యముగ అనుసరించుచు ప్రజలను పాలించుచుండెను. (దో॥ 154)

చౌ- భూప ప్రతాపభాను బల పాఈ । కామధేను భై భూమి సుహాఈ ॥
సబ దుఖ బరజిత ప్రజా సుఖారీ । ధరమసీల సుందర నర నారీ ॥ 1 ॥
సచివ ధరమరుచి హరి పద ప్రీతీ । నృప హిత హేతు సిఖవ నిత నీతీ ॥
గుర సుర సంత పితర మహిదేవా । కరఇ సదా నృప సబ కై సేవా ॥ 2 ॥
భూప ధరమ జే బేద బఖానే । సకల కరఇ సాదర సుఖ మానే ॥
దిన ప్రతి దేఇ బిబిధ బిధి దానా । సునఇ సాస్త్ర బర బేద పురానా ॥ 3 ॥
నానా బాపీఁ కూప తడాగా । సుమన బాటికా సుందర బాగా ॥
బిప్రభవన సురభవన సుహాఏ । సబ తీరథన్హ బిచిత్ర బనాఏ ॥ 4 ॥

ప్రతాపభానునిపాలనలో భూమి కామధేనువువలె కోరినఫలములను ఒసంగుచుండెను. ప్రజలు దుఃఖమునే ఎఱుంగక హాయిగా జీవించుచుండిరి. స్త్రీపురుషులు సుందరులు, ధర్మాత్ములు. మంత్రియైన ధర్మరుచి శ్రీహరిభక్తుడు. రాజునకు హితైషి. అందువలన రాజు గురువులను, దేవతలను, సజ్జనులను పితరులను, బ్రాహ్మణులను, భక్తివిశ్వాసములతో సేవించుచుండెను. రాజధర్మములను అన్నింటిని వేదోక్తముగా సాదరముగా నిర్వహించుచుండెను. నిత్యము అనేకదానములనుజేయుచు వేదశాస్త్ర పురాణములను వినుచుండెను. సమస్త తీర్థక్షేత్రములలో బావులను, చెఱువులను, ఉద్యానవనములను ఏర్పాటు చేయించెను. దేవతా మందిరములను, బ్రాహ్మణులకు గృహములను కట్టించెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-జహఁ లగి కహే పురాన శ్రుతి, ఏక ఏక సబ జాగ ।
బార సహస్ర సహస్ర నృప, కిఏ సహిత అనురాగ ॥ 155 ॥

రాజు వేదశాస్త్రపురాణములలో పేర్కొనబడిన పెక్కు యజ్ఞములను విధ్యుక్తముగా భక్తి శ్రద్ధలతో చేసెను. (దో॥ 155)

చౌ- హృదయఁ న కఛు ఫల అనుసంధానా । భూప బిబేకీ పరమ సుజానా ॥
కరఇ జె ధరమ కరమ మన బానీ । బాసుదేవ అర్పిత నృప గ్యానీ ॥ 1 ॥
చఢి బర బాజి బార ఎక రాజా । మృగయా కర సబ సాజి సమాజా ॥
బింధ్యాచల గభీర బన గయఊ । మృగ పునీత బహు మారత భయఊ ॥ 2 ॥
ఫిరత బిపిన నృప దీఖ బరాహూ । జను బన దురేఉ ససిహి గ్రసి రాహూ ॥
బడ బిధు నహిఁ సమాత ముఖ మాహీఁ । మనహుఁ క్రోధ బస ఉగిలత నాహీఁ ॥ 3 ॥

కోల కరాల దసన ఛబి గాఈ । తను బిసాల పీవర అధికాఈ ॥
ఘురుఘురాత హయ ఆరౌ పాఏఁ । చకిత బిలోకత కాన ఉఠాఏఁ ॥ 4 ॥

ప్రతాపభానుడు మిక్కిలి వివేకముగలవాడు. అతడు ఎట్టి ప్రతిఫలములను ఆసింపక తాను ఆచరించు ధర్మ కార్యములను అన్నింటిని త్రికరణ శుద్ధిగా భగవదర్పణము గావించుచుండెను. ఒక నాడు అతడు ఉత్తమాశ్వమునెక్కి వేటకై వలసిన సాధనములతో వింధ్యాటవికి వెళ్లెను. అచట శాస్త్రోక్తములైన అనేక ఉత్తమ (చంపదగిన) మృగములను వేటాడెను.[1] అడవిలో తిరుగుచు అతడొక వనవరాహమును జూచెను. దాని దంతములు రాహుగ్రస్తమైన చంద్రునివలె భాసించుచుండెను. దాని శరీరము పర్వతాకారసదృశము. గుఱ్ఱపు గిట్టల శబ్దములను విని, అది నిక్కపొడుచు కొనిన చెవులతో సావధానముగా ఇటునటు పరికించుచు ఘుర్ఘురించుచుండెను.

(చౌ॥ 1-4)

దో-నీల మహీధర సిఖర సమ, దేఖి బిసాల బరాహు ।
చపరి చలేఉ హయ సుటుకి నృప, హాఁకి న హోఇ నిబాహు ॥ 156 ॥

నీలగిరిశృంగమువలె ఉన్నత (విశాల)మైన ఆ సూకరమును గాంచి, రాజు చిక్కలువేయుచు తనగుఱ్ఱమును అతి వేగముగ పఱుగెత్తించెను. "ఇప్పుడు నీవు తప్పించుకొనలేవు" అని అతడు ఆ వరాహమును కవ్వించెను.

(దో॥ 156)

చౌ- ఆవత దేఖి అధిక రవ బాజీ । చలేఉ బరాహ మరుత గతి భాజీ ॥
తురత కీన్హ నృప సర సంధానా । మహి మిలి గయఉ బిలోకత బానా ॥ 1 ॥
తకి తకి తీర మహీస చలావా । కరి ఛల సుఅర సరీర బచావా ॥
ప్రగటత దురత జాఇ మృగ భాగా । రిస బస భూప చలేఉ సఁగ లాగా ॥ 2 ॥
గయఉ దూరి ఘన గహన బరాహూ । జహఁ నాహిన గజ బాజి నిబాహూ ॥
అతి అకేల బన బిపుల కలేసూ । తదపి న మృగమగ తజఇ నరేసూ ॥ 3 ॥
కోల బిలోకి భూప బడ ధీరా । భాగి పైఠ గిరిగుహాఁ గభీరా ॥
అగమ దేఖి నృప అతి పఛితాఈ । ఫిరేఉ మహాబన పరేఉ భులాఈ ॥ 4 ॥

అతి వేగముగా వచ్చుచున్న గుఱ్ఱమును జూచి, తప్పించుకొనుటకై అది వాయువేగముతో పరుగిడ సాగెను. వెంటనే రాజు ధనుస్సున బాణమును సంధించెను. కాని ప్రతిపర్యాయము అది తప్పించు కొనుచునే యుండెను. ఒక సారి పైకికనిపించును. మఱొక సారి దాగుకొనును. వేఱొక సారి పరుగులు తీయును. రాజు మిక్కిలి క్రుద్ధుడై దానిని వెంటాడెను. ఆ వరాహము చాలా దూరము పరుగెత్తి, ఏనుగు గాని, గుఱ్ఱముగాని చొరరానిఘనారణ్యములో ప్రవేశించెను. రాజు ఏకాకిగా అట్టి దట్టమైన అడవిలోనికి పోవుట కష్టము. ఐనను అతడు తనప్రయత్నమును మానలేదు. ధీరుడైన రాజునుజూచి, ఆ వరాహము ఒక పర్వతగుహలోనికి ప్రవేశించెను. ఆ గుహలో ప్రవేశించుటకు వీలులేక అతడు నిరాశతో వెనుకకుమఱలెను. కాని ఆ దట్టమైనఅడవిలో అతడు దారితప్పెను. (చౌ॥ 1-4)

---

1) వనవాసులైన మహర్షులు తమ తపశ్శక్తిలో ఆఱవభాగమును రాజులకు ధారపోయుదురు. ఆ శక్తితో ప్రభువులు బలసంపన్నులై, చక్కగా రాజ్యపాలన చేయుచుందురు. కావున వనములలోని క్రూర మృగముల బారి నుండి తపోధనులను రక్షించుచుండుట రాజులకు విధి- వేటాడదగిన మృగములను గూర్చి శాస్త్రములు తెల్పినవి. ఆ మృగములను సూచించుచు తులసీదాసు 'పునీత' అను పదమును ప్రయోగించెను.

దో- ఖేద ఖిన్న ఛుద్ధిత తృషిత, రాజా బాజి సమేత।
ఖోజత బ్యాకుల సరిత సర, జల బిను భయఉ అచేత ॥ 157 ॥

అతిప్రయాసకారణముగా మిక్కిలిడస్సిన ఆరాజు ఖిన్నుడై, ఆకలిదప్పులతో వ్యాకులుడై, గుఱ్ఱమును దీసికొని నదీతటాకములను వెదకుచు నీరుదొరకక స్పృహతప్పి పడిపోయెను. (దో॥ 157)

చౌ- ఫిరత బిపిన ఆశ్రమ ఎక దేఖా। తహఁ బస నృపతి కపట మునిబేషా ॥
జాసు దేస నృప లీన్హ ఛడాఈ। సమర సేన తజి గయఉ పరాఈ ॥ 1 ॥
సమయ ప్రతాపభాను కర జానీ। ఆపన అతి అసమయ అనుమానీ ॥
గయఉ న గృహ మన బహుత గలానీ। మిలా న రాజహి నృప అభిమానీ ॥ 2 ॥
రిస ఉర మారి రంక జిమి రాజా। బిపిన బసఇ తాపస కేఁ సాజా ॥
తాసు సమీప గవన నృప కీన్హా। యహ ప్రతాపరబి తెహిఁ తబ చీన్హా ॥ 3 ॥
రాఉ తృషిత నహిఁ సో పహిచానా। దేఖి సుబేష మహాముని జానా ॥
ఉతరి తురగ తేఁ కీన్హ ప్రనామా। పరమ చతుర న కహేఉ నిజ నామా ॥ 4 ॥

అతడు కొంతతడవునకు లేచి, వనమున దిరుగుచు ఒక ఆశ్రమమునకు జేరెను. అక్కడ ఒక రాజు కపటమునివేషధారియై నివసించుచుండెను. ఇదివరలో అతడు ప్రతాపభానునిచే పరాజితుడై రాజ్యమునుగోల్పోయియుండెను. యుద్ధములో సైన్యమును వదిలివేసి పాఱిపోయియుండెను. ప్రతాపభానునిఅదృష్టమును, తనదురదృష్టమును తలచుకొనుచు అతడు తిరిగి తనరాజ్యమునకు పోలేదు. ప్రతాపభానునితో సంధిచేసికొనుటకు అతనికి అభిమానము అడ్డువచ్చెను. ఆ రాజు క్రోధమును తనహృదయములోనే దాచుకొని, అతిదరిద్రునివలె మునివేషముతో ఆయడవిలోనే తలదాచుకొని యుండెను. ప్రతాపభానుడు అతనికడకు చేరెను. వెంటనే అతడు ప్రతాపభానుని గుర్తించెను. దాహబాధలో వికలుడైయున్న రాజు అతనిని గుర్తింప లేదు. రాజు అతనిని మునీశ్వరునిగా భావించి, గుఱ్ఱమును దిగి, వందనమునాచరించెను. కాని చతురుడైన రాజు తనపేరునుమాత్రము అతనికి చెప్పలేదు. (చౌ॥ 1-4)

దో-భూపతి తృషిత బిలోకి తెహిఁ, సరబరు దీన్హ దెఖాఇ।
మజ్జన పాన సమేత హయ, కీన్హ నృపతి హరషాఇ ॥ 158 ॥

దాహార్తుడైన ఆ రాజునకు ఆ కుహనా సన్న్యాసి ఒకసరోవరమునుజూపెను. రాజు గుఱ్ఱముతోగూడ ఆ సరస్తీరమునకు చేరి, అందు స్నానము చేసి నీరు గ్రోలెను. (దో॥ 158)

చౌ-గై శ్రమ సకల సుఖీ నృప భయఊ। నిజ ఆశ్రమ తాపస లై గయఊ ॥
ఆసన దీన్హ అస్త రబి జానీ। పుని తాపస బోలేఉ మృదు బానీ ॥ 1 ॥
కో తుమ్హ కస బన ఫిరహు అకేలేఁ। సుందర జుబా జీవ పరహేలేఁ ॥
చక్రబర్తి కే లచ్ఛన తోరేఁ। దేఖత దయా లాగి అతి మోరేఁ ॥ 2 ॥

నామ ప్రతాపభాను అవనీసా। తాసు సచివ మైఁ సునహు మునీసా ॥
ఫిరత అహేరేఁ పరేఉఁ భులాఈ। బడేఁ భాగ దేఖేఉఁ పద ఆఈ ॥ 3 ॥
హమ కహఁ దుర్లభ దరస తుమ్హారా। జానత హౌఁ కఛు భల హోనిహారా ॥
కహ ముని తాత భయఉ అఁధిఆరా। జోజన సత్తరి నగరు తుమ్హారా ॥ 4 ॥

పూర్తిగా సేదదీరి, సుఖియైనరాజును ఆ కపట సన్న్యాసి తనఆశ్రమమునకు తీసికొనిపోయెను. సాయం సమయమగుటచే ఆసీనుని గావించి, తపస్వి మృదువచనములతో ఇట్లనెను. "నీవు ఎవరు? అందమైన యువకుడవైనను ప్రాణములను లెక్కసేయక ఈ అడవిలో ఒంటరిగా ఏల తిరుగుచుంటివి? నీలో చక్రవర్తి లక్షణములు కన్పించుచున్నవి. నిన్ను జూచి నాకు జాలివేయుచున్నది."- రాజు సమాధానమును ఇచ్చెను. "మునీశ్వరా! ప్రతాపభానుడు అను రాజుగలడు నేను అతని మంత్రిని. వేటకై వచ్చి, దారి తప్పితిని. అదృష్టవశమున ఇచట మీ పాదదర్శనమైనది. మీ దర్శనము అతిదుర్లభము. దీనిని శుభసూచకముగా నేను భావించుచున్నాను." అనంతరము ముని ఇట్లనెను. "నాయనా! చీకటిపడినది. నీ నగరము ఇచ్చటికి డెబ్బది యోజనముల దూరమున ఉన్నది. (చౌ॥ 1-4)

దో-నిసా ఘోర గంభీర బన, పంథ న సునహు సుజాన।
బసహు ఆజు అస జాని తుమ్హ, జావెహు హోత బిహాన ॥ 159 (క) ॥
తులసీ జసి భవతబ్యతా, తైసీ మిలఇ సహాఇ।
ఆపును ఆవఇ తాహి పహిఁ, తాహి తహాఁ లై జాఇ ॥ 159 (ఖ) ॥

ఓ సజ్జనుడా! ఇది ఘోరాంధకారము అలముకొనిన రాత్రి, కీకారణ్యము, మార్గము చొరరానిది. కావున ఈ రాత్రికి ఇక్కడనేయుండి రేపు ప్రాతఃకాలమున వెళ్లుము. (తులసీదాసు పల్కుచున్నాడు) కానున్నది కాకమానదు. పరిస్థితులు అనుకూలించినప్పుడు అదృష్టము అతనిని వెదకుకొనుచు వచ్చును. లేదా ఆ అదృష్టము వ్యక్తులను తనవైపునకే లాగుకొనును. (దో॥ 159. క,ఖ)

చౌ- భలేహిఁ నాథ ఆయసు ధరి సీసా। బాఁధి తురగ తరు బైఠ మహీసా ॥
నృప బహు భాఁతి ప్రసంసేఉ తాహీ। చరన బంది నిజ భాగ్య సరాహీ ॥ 1 ॥
పుని బోలేఉ మృదు గిరా సుహాఈ। జాని పితా ప్రభు కరఉఁ ఢిఠాఈ ॥
మొహి మునీస సుత సేవక జానీ। నాథ నామ నిజ కహహు బఖానీ ॥ 2 ॥
తెహి న జాన నృప నృపహి సో జానా। భూప సుహృద సో కపట సయానా ॥
బైరీ పుని ఛత్రీ పుని రాజా। ఛల బల కీన్హ చహఇ నిజ కాజా ॥ 3 ॥
సముఝి రాజసుఖ దుఖిత అరాతీ। అవాఁ అనల ఇవ సులగఇ ఛాతీ ॥
సరల బచన నృప కే సుని కానా। బయర సఁభారి హృదయఁ హరషానా ॥ 4 ॥

"అట్లే కానిండు మహాత్మా!"- అని చెప్పి, రాజు ఆ సన్న్యాసిఆజ్ఞను శిరసావహించి, గుఱ్ఱమును చెట్టుకు కట్టివేసి, అచటనే కూర్చుండెను. రాజు అతనిని అనేకవిధముల పొగడి, పాదాభివందనము ఆచరించెను తనఅదృష్టమును కొనియాడుకొనుచు సవినయముగా మృదుమధురముగా పల్కెను. "మునీశ్వరా! నేను మిమ్ము

తండ్రివలె తలంతును. నన్ను మీపుత్రునిగా లేక సేవకునిగా భావించి, మీ పేరు మొదలగువివరములు తెల్పగలరు."- రాజు ఆ సన్న్యాసిని గుర్తింపకున్నను అతడు ఆ రాజును గుర్తించెను. రాజు నిష్కపటి, కాని ఆ ముని కపటి. అతడా రాజునకు శత్రువు, క్షత్రియుడు, పైగా రాజవంశజుడు. కావున తనకార్యమును బలప్రయోగముచేతనో లేక మోసముతోడనో సాధింపనెంచెను. అతడు తన పూర్వపురాజసుఖములను తలంచుకొని దుఃఖపడుచుండెను. అతనిలో ఈర్ష్యాగ్ని కొలిమివలెమండుచుండెను. నిర్మలమనస్కుడైన ప్రతాపభానునిపల్కులు వినియు, తనలోని ద్వేషమును అణచుకొనుచు, అతడు లోలోన సంతసించెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- కపట బోరి బానీ మృదుల, బోలెఉ జుగుతి సమేత।
నామ హమార భిఖారి అబ, నిర్ధన రహిత నికేత ॥ 160 ॥

ఆ సన్న్యాసి మృదువుగనే కపటవచనములను ఇట్లు పలికెను "నా పేరు బికారి" నేను నిర్ధనుడను, ఇల్లు వాకిలి లేనివాడను. (దో॥ 160)

చౌ- కహ నృప జే బిగ్యాన నిధానా। తుమ్హ సారిఖే గలిత అభిమానా ॥
సదా రహహిఁ అపనపౌ దురాఏఁ। సబ బిధి కుసల కుబేష బనాఏఁ ॥ 1 ॥
తెహి తేఁ కహహిఁ సంత శ్రుతి టేరేఁ। పరమ అకించన ప్రియ హరి కేరేఁ ॥
తుమ్హ సమ అధన భిఖారి అగేహా। హోత బిరంచి సివహి సందేహా ॥ 2 ॥
జోసి సోసి తవ చరన నమామీ। మో పర కృపా కరిఅ అబ స్వామీ ॥
సహజ ప్రీతి భూపతి కై దేఖీ। ఆపు బిషయ బిస్వాస బిసేషీ ॥ 3 ॥
సబ ప్రకార రాజహి అపనాఈ। బోలెఉ అధిక సనేహ జనాఈ ॥
సును సతిభాఉ కహఉఁ మహిపాలా। ఇహాఁ బసత బీతే బహు కాలా ॥ 4 ॥

రాజు పల్కెను. "మీవంటి జ్ఞానులు, నిరహంకారులు సర్వదా తమనిజస్వరూపములను దాచియుంచెదరు. ఏలనన దైన్యస్థితిలో కన్పించుటయే సర్వవిధముల క్షేమమని భావింతురు. మిక్కిలి అకించనులు (మమతాహంకార రహితులు) ఐన వారినే శ్రీహరి ప్రేమించునని వేదములు, సజ్జనులు పల్కుట ప్రసిద్ధము. నిర్ధనులు, గృహహీనులు ఐన మీవంటి బికారులను జూచి, వీరు నిజముగనే సజ్జనులా? బికారులా? అని బ్రహ్మకును, పరమేశ్వరునకును సందేహము కలుగుచుండును. మీరు ఎవ్వరైనను కానిండు మీకృపకై ప్రణమిల్లి ప్రార్థింతును."- రాజుయొక్క స్వాభావిక ప్రేమను, తనపై ఆయనకు గల విశ్వాసమును జూచి, ఆ సన్న్యాసి అన్ని విధముల రాజును తనవశములో నుంచుకొని, అధికప్రేమను ప్రకటించుచు ఇట్లనెను. "రాజా! వినుము. సత్యము చెప్పెదను. నేనిచట చాల కాలము నుండియు నివసించుచున్నాను. (చౌ॥ 1-4)

దో- అబ లగి మోహి న మిలెఉ కోఉ, మైఁ న జనావఉఁ కాహు।
లోకమాన్యతా అనల సమ, కర తప కానన దాహు ॥ 161 (క) ॥

ఇంతవఱకు నాయొద్దకు ఎవ్వరును రాలేదు. నన్నుగూర్చి ఎవ్వరికిని నేను తెల్పుకొనలేదు. ఏలనగా లోక ప్రతిష్ఠ తపస్సనెడివనమును దగ్ధముచేయు అగ్నివంటిది. (దో॥ 161. క)

సో-తులసీ దేఖి సుబేషు, భూలహిఀ మూఢ న చతుర నర ।
సుందర కేకిహి పేఖు, బచన సుధా సమ అసన అహి॥ 161 (ఖ) ॥

తులసీదాసు చెప్పుచున్నాడు. సుందరమైన వేషములను జూచి మూఢులేగాదు విజ్ఞులు గూడ మోసపోవుదురు. అందమైననెమలిని చూడుడు దానికంఠస్వరముఅమృతతుల్యము. కాని సర్పములు దానిఆహారము. (సో॥ 161, ఖ)

చౌ- తాతేఀ గుపుత రహఉఀ జగ మాహీఀ । హరి తజి కిమపి ప్రయోజన నాహీఀ ॥
ప్రభు జానత సబ బినహిఀ జనాఏఀ । కహహు కవని సిధి లోక రిఝాఏఀ ॥ 1 ॥
తుమ్హ సుచి సుమతి పరమ ప్రియ మోరేఀ । ప్రీతి ప్రతీతి మోహి పర తోరేఀ ॥
అబ జౌఀ తాత దురావఉఀ తోహీ । దారున దోష ఘటఇ అతి మోహీ ॥ 2 ॥
జిమి జిమి తాపసు కథఇ ఉదాసా । తిమి తిమి నృపహి ఉపజ బిస్వాసా ॥
దేఖా స్వబస కర్మ మన బానీ । తబ బోలా తాపస బగధ్యానీ॥ 3 ॥
నామ హమార ఏకతను భాఈ । సుని నృప బోలేఉ పుని సిరు నాఈ ॥
కహహు నామ కర అరథ బఖానీ । మోహి సేవక అతి ఆపన జానీ ॥ 4 ॥

కపటసన్న్యాసి పల్కెను. "అందులకే ప్రపంచమునకు దూరముగా మసలుచున్నాను. శ్రీహరితోతప్ప నాకుఎవ్వరితోడను పనిలేదు. మనము తెలుపుకొనకున్నను ప్రభువునకన్నియును తెలియును. లోకులను తృప్తిపఱచుటవలనకలుగుప్రయోజనమేమి? నీవు అతిపవిత్రుడవు. నీ బుద్ధి మంచిది. నీపై నాకు ఎంతో ప్రీతిగలదు. నీకును నాపై ప్రేమవిశ్వాసములు మెండుగా గలవు. నాయనా! ఇప్పుడుగూడ నీకడ నేనేమైన దాచినచో నేను దోషినగుదును." ఆ కపట సన్న్యాసి ప్రాపంచికవిషయముల యెడ ఔదాసీన్యము ప్రకటించు కొలదియు రాజునకు అతనిపై విశ్వాసము ఇనుమడింపసాగెను. రాజు మనసా, వాచా, కర్మణా తనకు వశుడైనట్లు తెలిసికొని, ఆ బకధ్యానియైన కపటముని పలికెను. "సోదరా! నా పేరు ఏకతనుడు" ఈ మాటకు రాజు నమస్కరించి, "మీ పేరునకు అర్థమును తెల్పుడు."- అనియడిగెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-ఆదిసృష్టి ఉపజీ జబహిఀ, తబ ఉతపతి భై మోరి ।
నామ ఏకతను హేతు తెహి, దేహ న ధరీ బహోరి॥ 162 ॥

ఆ బకధ్యాని ఇట్లనెను. "సృష్టి ప్రారంభమైనప్పుడే నేను జన్మించితిని. తరువాత మఱియొకదేహమును దాల్పలేదు. అందువలననే నాపేరు 'ఏకతనుడు'. (దో॥ 162)

చౌ- జని ఆచరజు కరహు మన మాహీఀ । సుత తప తేఀ దుర్లభ కఛు నాహీఀ ॥
తపబల తేఀ జగ సృజఇ బిధాతా । తపబల బిష్ను భఏ పరిత్రాతా ॥ 1 ॥
తపబల సంభు కరహిఀ సంఘారా । తప తేఀ అగము న కఛు సంసారా ॥
భయఉ నృపహి సుని అతి అనురాగా । కథా పురాతన కహై సో లాగా ॥ 2 ॥
కరమ ధరమ ఇతిహాస అనేకా । కరఇ నిరూపన బిరతి బిబేకా ॥
ఉదభవ పాలన ప్రలయ కహానీ । కహేసి అమిత ఆచరజ బఖానీ ॥ 3 ॥

సుని మహీప తాపస బస భయఊ। ఆపన నామ కహన తబ లయఊ ॥
కహ తాపస నృప జానఉఁ తోహీ। కీన్హెహు కపట లాగ భల మోహీ ॥ 4 ॥

"పుత్రా! ఆశ్చర్యపడవలదు. తపస్సుచే సాధ్యము కానిది ఏదియును లేదు. తపోబలముచేతనే బ్రహ్మ లోకములను సృష్టించును. విష్ణువు పరిపాలించును. మహేశ్వరుడు లయమొనర్చును. ప్రపంచములో తపస్సుద్వారా అప్రాప్యమైనదిఏదియును లేదు." ఈ మాటలను వినిన రాజునకు ఆతనిపై అనురాగము అధికమయ్యెను. అపుడు తపస్వి ప్రాచీనగాథలను, ధర్మకర్మలకు సంబంధించిన ఇతిహాసములను చెప్పసాగెను. జ్ఞానవైరాగ్యములనుగూర్చియు వ్యాఖ్యానింపసాగెను. సృష్టిస్థితి లయములను గూర్చిన ఆశ్చర్యకర గాథలను విస్తారముగా వివరింపసాగెను. వీటినన్నింటిని విని, రాజు ఆతనికి పూర్తిగా వశుడై, తన పేరును ప్రకటించెను. ఆ సన్న్యాసి "రాజా! నాకంతయు తెలియును నీవు నీపేరును ప్రకటింపక దాచితివి. నీ ప్రవర్తన నాకు మంచిగానే తోచినది. (చౌ॥ 1-4)

సో-సును మహీస అసి నీతి, జహఁ తహఁ నామ న కహహిఁ నృప।
మోహి తోహి పర అతి ప్రీతి, సోఇ చతురతా బిచారి తవ ॥ 163 ॥

రాజా! రాజులు తమ పేర్లను ముందువెనుకలనాలోచింపక సర్వత్ర ప్రకటింపరాదని నీతిశాస్త్రము పేర్కొనుచున్నది. నీ చాతుర్యమునుగ్రహించిన నాకు నీపై ప్రేమ అధికమాయెను. (సో॥ 163)

చౌ- నామ తుమ్హార ప్రతాప దినేసా। సత్యకేతు తవ పితా నరేసా ॥
గుర ప్రసాద సబ జానిఅ రాజా। కహిఅ న ఆపన జాని అకాజా ॥ 1 ॥
దేఖి తాత తవ సహజ సుధాఈ। ప్రీతి ప్రతీతి నీతి నిపునాఈ ॥
ఉపజి పరీ మమతా మన మోరేఁ। కహఉఁ కథా నిజ పూఛే తోరేఁ ॥ 2 ॥
అబ ప్రసన్న మైఁ సంసయ నాహీఁ। మాగు జో భూప భావ మన మాహీఁ ॥
సుని సుబచన భూపతి హరషానా। గహి పద బినయ కీన్హి బిధి నానా ॥ 3 ॥
కృపాసింధు ముని దరసన తోరేఁ। చారి పదారథ కరతల మోరేఁ ॥
ప్రభుహి తథాపి ప్రసన్న బిలోకీ। మాగి అగమ బర హోఉఁ అసోకీ ॥ 4 ॥

నీ పేరు ప్రతాపభానుడు, నీ తండ్రిపేరు సత్యకేతువు. గురువుగారికృపవలన నాకంతయు తెలియును. కాని నిజము పల్కుట ప్రమాదకరమని భావించి, నేను ముందుగా చెప్పలేదు. నాయనా! నీ సరళత్వము, ప్రేమవిశ్వాసములు నీతి నైపుణ్యములు చూచి, నాకు నీపై మమత్వము పెరిగినది. కావున నీవు అడిగిన వెంటనే నా కథను తెల్పితిని. నేను ప్రసన్నుడనైతిని. ఇందు సంశయములేదు. రాజా! నీకు కావలసిన దానిని కోరుకొనుము." ఈ మాటలకు రాజు సంతోషించి, ఆ సన్న్యాసిపాదములకు నమస్కరించి ప్రార్థించెను. "ఓ దయాసాగరా! మీదర్శనము చేతనే నాకు చతుర్విధపురుషార్థములు హస్తగతములైనవి. ఐనను మీరు ప్రసన్నులుగాన దుర్లభమైన ఒకవరమును గోరెదను. దానివలన నా శోకము దూరమగును. (చౌ॥ 1-4)

దో-జరా మరన దుఖ రహిత తను, సమర జితై జని కోఉ।
ఏకఛత్ర రిపుహీన మహి, రాజ కలప సత హోఉ ॥ 164 ॥

నా శరీరము జరామరణదుఃఖరహితమగుగాక. యుద్ధమున నన్ను ఎవ్వరును జయింపకుందురు గాక. భూమిపై నూటుకల్పములు నా ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము నిలిచియుండుగాక. (దో॥ 164)

చౌ- కహ తాపస నృప ఐసెఇ హోఊ । కారన ఏక కఠిన సును సోఊ ॥
కాలఉ తుఅ పద నాఇహి సీసా । ఏక బిప్రకుల ఛాడి మహీసా ॥ 1 ॥
తపబల బిప్ర సదా బరిఆరా । తిన్హ కే కోప న కోఉ రఖవారా ॥
జౌం బిప్రన్హ బస కరహు నరేసా । తౌ తుఅ బస బిధి బిష్ను మహేసా ॥ 2 ॥
చల న బ్రహ్మకుల సన బరిఆఈ । సత్య కహఉఁ దోఉ భుజా ఉఠాఈ ॥
బిప్ర శ్రాప బిను సును మహిపాలా । తోర నాస నహిఁ కవనెహుఁ కాలా ॥ 3 ॥
హరషేఉ రాఉ బచన సుని తాసూ । నాథ న హోఇ మోర అబ నాసూ ॥
తవ ప్రసాద ప్రభు కృపానిధానా । మో కహుఁ సర్బ కాల కల్యానా ॥ 4 ॥

అకుహనాసన్న్యాసి పల్కెను. "రాజా! అట్లేయగుగాక. కాని ఒక జటిల సమస్యగలదు. దానిని వినుము. బ్రాహ్మణులుతప్ప అందఱును నీకు 'దాసోఽహమ్' అనియుందురు. మృత్యుదేవత గూడనీముందు నతమస్తకమగును. ఏలనన తపోబలమువలన బ్రాహ్మణులు శక్తిసంపన్నులౌదురు. వారి క్రోధమునుండి తప్పించుకొనుట సాధ్యముగాదు. నీవు బ్రాహ్మణులను వశముచేసికొన్నచో నీకు అత్రిమూర్తులును వశమగుదురు. నేను శపథము చేసి, ఎలుగెత్తి చాటగలను. బ్రాహ్మణులపై దౌర్జన్యము పనిచేయదు. విప్రశాపము తప్ప నిన్నెవ్వరును ఏమియు చేయలేరు. కడకు యముడుగూడ నీ జోలికి రాజాలడు. "అతని మాటలకు ప్రతాపభానుడు మిక్కిలి ప్రసన్నుడై పలికెను. "స్వామీ! నాకెట్టి ప్రమాదమూలేదు. మీ దయవలన నాకు శుభములే కలుగును. (చౌ॥ 1-4)

దో-ఏవమస్తు కహి కపటముని, బోలా కుటిల బహోరి ।
మిలబ హమార భులాబ నిజ, కహహు త హమహి న ఖోరి ॥ 165 ॥

"అట్లే కానిమ్ము" అని పలికి ఆ కపటసన్న్యాసి మఱల ఇట్లనెను. "కాని నీవు ఈ అడవిలో దారితప్పినదియు, నాతో కలిసినదియు ఎవ్వరితోడను చెప్పవలదు. చెప్పినచో ఆ దోషము నాదికాదు. (దో॥ 165)

చౌ- తాతేం మైం తోహి బరజఉఁ రాజా । కహేం కథా తవ పరమ అకాజా ॥
ఛఠేం శ్రవన యహ పరత కహానీ । నాస తుమ్హార సత్య మమ బానీ ॥ 1 ॥
యహ ప్రగటేం అథవా ద్విజశ్రాపా । నాస తోర సును భానుప్రతాపా ॥
ఆన ఉపాయఁ నిధన తవ నాహీం । జౌం హరి హర కోపహిం మన మాహీం ॥ 2 ॥
సత్య నాథ పద గహి నృప భాషా । ద్విజ గుర కోప కహహు కో రాఖా ॥
రాఖఇ గుర జౌం కోప బిధాతా । గుర బిరోధ నహిం కోఉ జగ త్రాతా ॥ 3 ॥
జౌం న చలబ హమ కహే తుమ్హారేం । హోఉ నాస నహిం సోచ హమారేం ॥
ఏకహిం డర డరపత మన మోరా । ప్రభు మహిదేవ శ్రాప అతి ఘోరా ॥ 4 ॥

రాజా! మన ఈ ప్రసంగమును ఎవ్వరితోనైనను చెప్పినచో నీకు తీవ్రమైనహాని కలుగును. అందువలన చెప్పవలదని ఆజ్ఞ విధించుచున్నాను. ఈ వృత్తాంతము మూడవవానిచెవిన బడినచో నీవు నశింతువు. ఇది సత్యము. ఓ ప్రతాపభానూ! ఈ రహస్యము బయటికిపొక్కినను, లేక ఏ బ్రాహ్మణుడైనను శపించినను నీవు నశింపక తప్పదు. బ్రహ్మ, మహేశ్వరులు కోపగించినను వేరే ఏవిధముగానైనను నీవు చావవు." మునికి పాదాభివందనమాచరించి రాజు పలికెను. "స్వామీ! బ్రాహ్మణుడు, గురువు ఐన వారికోపములనుండి ఎవరు రక్షించెదరు? బ్రహ్మ కోపించినను గురువు రక్షించును. కాని గురువు విరోధియైనచో ఇక రక్షకులెవ్వరు? మీరు చెప్పినట్లు చేయనిచో నేను నశింపకతప్పదు. దీనినిగూర్చి నాకు చింతలేదు. కాని కేవలము ఒక్క భయము మాత్రము గలదు. బ్రాహ్మణ శాపము మిక్కిలి భయంకరమైనది. (చౌ॥ 1-4)

దో- హోహిఁ బిప్ర బస కవన బిధి, కహహు కృపా కరి సోఉ।
తుమ్హ తజి దీనదయాల నిజ, హితూ న దేఖఉఁ కోఉ॥ 166 ॥

బ్రాహ్మణులు ఏ విధముగా వశమగుదురు? దయతో తెల్పుడు. ఓ దయాళూ! మీరు తప్ప నా హితము గోరెడి వారెవ్వరును లేరు. (దో॥ 166)

చౌ- సును నృప బిబిధ జతన జగ మాహీఁ। కష్టసాధ్య పుని హోహిఁ కి నాహీఁ॥
అహఇ ఏక అతి సుగమ ఉపాఈ। తహాఁ పరంతు ఏక కఠినాఈ॥ 1 ॥
మమ ఆధీన జుగుతి నృప సోఈ। మోర జాబ తవ నగర న హోఈ॥
ఆజు లగేఁ అరు జబ తేఁ భయఉఁ। కాహూ కే గృహ గ్రామ న గయఉఁ॥ 2 ॥
జౌఁ న జాఉఁ తవ హోఇ అకాజూ। బనా ఆఇ అసమంజస ఆజూ॥
సుని మహీస బోలేఉ మృదు బానీ। నాథ నిగమ అసి నీతి బఖానీ॥ 3 ॥
బడే సనేహ లఘున్హ పర కరహీఁ। గిరి నిజ సిరని సదా తృన ధరహీఁ॥
జలధి అగాధ మౌలి బహ ఫేనూ। సంతత ధరని ధరత సిర రేనూ॥ 4 ॥

కపటసన్యాసి చెప్పెను. "రాజా! వినుము బ్రాహ్మణులను వశపఱచుకొనుటకు ప్రపంచములో పెక్కు ఉపాయములున్నవి. వాటిని ఆచరించుట కష్టము. వాటి సాఫల్యముగూడ సందేహాస్పదమే. ఒక సులభోపాయముగలదు. కాని దానిలోనూ ఒకచిక్కు గలదు. రాజా! ఈ యుక్తి నాఆధీనమున ఉన్నది. నేను నీ నగరమునకు రాజాలను. పుట్టినప్పటినుండియు నేను ఏ గ్రామమునకుగాని, ఎవ్వరిఇంటికిగాని వెళ్లియెఱుగను. నేను రానిచో నీ కార్యము నెరవేరదు. ఇదియొక సందిగ్ధావస్థ"- రాజు ఈ మాటలు విని మృదువుగా ఇట్లనెను. "స్వామీ! వేదములలో ఒకనీతి తెల్పబడినది. పెద్దవారు చిన్నవారిపై కనికరము చూపుదురు. పర్వతములు తమశిఖరములపై గడ్డిని మోయుచున్నవి. సముద్రుడు శిరస్సుపై నురుగును ధరించును. భూమి తనతలపై ధూళిని భరించును. (చౌ॥ 1-4)

దో- అస కహి గహే నరేస పద, స్వామీ హోహు కృపాల।
మోహి లాగి దుఖ సహిఅ ప్రభు, సజ్జన దీనదయాల॥ 167 ॥

"కావున స్వామీ! నాపై దయ జూపుడు. నాకొఱకై ఈ కష్టములను భరింపుడు" అనుచు రాజు ఆ ముని పాదములపై మోకరిల్లెను. (దో॥ 167)

చౌ- జాని నృపహి ఆపన అధీనా। బోలా తాపస కపట ప్రబీనా ॥
సత్య కహఉఁ భూపతి సును తోహీ। జగ నాహిన దుర్లభ కఛు మోహీ ॥ 1 ॥
అవసి కాజ మైఁ కరిహఉఁ తోరా। మన తన బచన భగత తైఁ మోరా ॥
జోగ జుగుతి తప మంత్ర ప్రభాఊ। ఫలఇ తబహిఁ జబ కరిఅ దురాఊ ॥ 2 ॥
జౌఁ నరేస మైఁ కరౌఁ రసోఈ। తుమ్హ పరుసహు మొహి జాన న కోఈ ॥
అన్న సో జోఇ జోఇ భోజన కరఈ। సోఇ సోఇ తవ ఆయసు అనుసరఈ ॥ 3 ॥
పుని తిన్హ కే గృహ జేవఁఇ జోఊ। తవ బస హోఇ భూప సును సోఊ ॥
జాఇ ఉపాయ రచహు నృప ఏహూ। సంబత భరి సంకలప కరేహూ ॥ 4 ॥

రాజు పూర్తిగా తనకు అధీనుడైనట్లు తెలిసికొని, కపటియైన ఆ సన్న్యాసి ఇట్లనెను. 'రాజా! వినుము. నిజము పల్కుచున్నాను. ప్రపంచములో నాకు దుర్లభమైనది ఏదియును లేదు. నీవు త్రికరణ శుద్ధిగా నాకు భక్తుడవు. కనుక నేను నీపనిని తప్పక చేసెదను. కాని యోగము, యుక్తి, తపస్సు, మంత్రము రహస్యముగా సాధన చేసినప్పుడే సఫలములగుచుండును. రాజా! నేను వంట చేసెదను. నీవు దానిని వడ్డింపుము. కాని నేను ఎవ్వరో ఎవ్వరికిని తెలియకూడదు. ఆ అన్నముతినిన వారందఱును నీ ఆజ్ఞకు లోబడియుందురు. వారియిండ్లలో భుజించిన వారును నీకు అధీనులగుదురు. రాజా! ఈ వ్రతమును ఒక సంవత్సరము ఆచరింపవలెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-నిత నూతన ద్విజ సహస సత, బరేహు సహిత పరివార।
మైఁ తుమ్హరే సంకలప లగి, దినహిఁ కరబి జేవనార॥ 168 ॥

రాజా! ప్రతిదినము ఒక లక్షమంది బ్రాహ్మణులను సకుటుంబముగా భోజనమునకు ఆహ్వానింపుము. వారికి నేను ఒక సంవత్సరము వఱకు వండిపెట్టెదను. (దో॥ 168)

చౌ- ఏహి బిధి భూప కష్ట అతి థోరేఁ। హోఇహహిఁ సకల బిప్ర బస తోరేఁ ॥
కరిహహిఁ బిప్ర హోమ మఖ సేవా। తేహిఁ ప్రసంగ సహజెహిఁ బస దేవా ॥ 1 ॥
ఔర ఏక తోహి కహఉఁ లఖాఊ। మైఁ ఏహిఁ బేష న ఆఉబ కాఊ ॥
తుమ్హరే ఉపరోహిత కహుఁ రాయా। హరి ఆనబ మైఁ కరి నిజ మాయా ॥ 2 ॥
తపబల తేహి కరి ఆపు సమానా। రఖిహఉఁ ఇహాఁ బరష పరవానా ॥
మైఁ ధరి తాసు బేషు సును రాజా। సబ బిధి తోర సఁవారబ కాజా ॥ 3 ॥
గై నిసి బహుత సయన అబ కీజే। మొహి తోహి భూప భేఁట దిన తీజే ॥
మైఁ తపబల తోహి తురగ సమేతా। పహుఁచైహఉఁ సోవతహి నికేతా ॥ 4 ॥

ఈ విధముగా చాల స్వల్పశ్రమతో బ్రాహ్మణులందఱును నీ వశమగుదురు. వారు హవనము యజ్ఞము, పూజలు, దైవసేవలు చేయుచుండెడివారుగావున దేవతలుగూడ సహజముగనే నీకు వశులయ్యెదరు. ఒక గుర్తును చెప్పెదను. నేను ఈ వేషములో రాను. నామాయాశక్తిచే నేను నీ పురోహితుని అపహరించెదను. నా తపశ్శక్తిచే అతనిని నావలె మార్చి, ఒక సంవత్సరము వఱకు ఇచటనే ఉంచెదను. నేను అతనిరూపమును ధరించి, నీకార్యమును పూర్తిగా నెరవేర్చెదను. రాజా! చాల రాత్రియైనది ఇక నిద్రింపుము. నా తపోబలమువలన నిద్రించుచున్ననిన్ను నీగుఱ్ఱముతోగూడ నీయింటికి చేర్చెదను. మూడవరోజున మఱల నీకు నాదర్శనమగును. (చౌ॥ 1-4)

దో- మైఁ ఆఉబ సోఇ బేషు ధరి, పహిచానెహు తబ మోహి ।
జబ ఏకాంత బొలాఇ సబ, కథా సునావౌఁ తోహి ॥ 169 ॥

నేను చెప్పిన ప్రకారము పురోహితునివేషముతో నీయింటికి వచ్చెదను. నిన్ను ప్రక్కకు పిలిచి, ఈ విషయము నంతయును నీకు తెల్పెదను. అప్పుడు నీవు నన్ను గుర్తించెదవు. (దో॥ 169)

చౌ- సయన కీన్హ నృప ఆయసు మానీ । ఆసన జాఇ బైఠ ఛలగ్యానీ ॥
శ్రమిత భూప నిద్రా అతి ఆఈ । సో కిమి సోవ సోచ అధికాఈ ॥ 1 ॥
కాలకేతు నిసిచర తహఁ ఆవా । జెహిఁ సూకర హోఇ నృపహి భులావా ॥
పరమ మిత్ర తాపస నృప కేరా । జానఇ సో అతి కపట ఘనేరా ॥ 2 ॥
తెహి కే సత సుత అరు దస భాఈ । ఖల అతి అజయ దేవ దుఖదాఈ ॥
ప్రథమహిఁ భూప సమర సబ మారే । బిప్ర సంత సుర దేఖి దుఖారే ॥ 3 ॥
తెహిఁ ఖల పాఛిల బయరు సఁభారా । తాపస నృప మిలి మంత్ర బిచారా ॥
జెహిఁ రిపు ఛయ సోఇ రచేన్హి ఉపాఊ । భావీ బస న జాన కఛు రాఊ ॥ 4 ॥

ఆ కపటసన్న్యాసియొక్క ఆజ్ఞమేరకు రాజు నిద్రించెను. బాగుగా అలసిపోవుటచే అతడు గాఢనిద్రలో మునిగెను. ఆ కపటసన్న్యాసి పీఠముపై కూర్చుండి, తన యుక్తిని కార్యరూపములో పెట్టుటను గూర్చి ఆలోచించుచుండెను. అపుడు వనవరాహరూపములో రాజును దారినుల్లించిన 'కాలకేతువు' అను రాక్షసుడు అచటికి వచ్చెను. అతడు ఈ కపటసన్న్యాసికి మిత్రుడు. అనేకమాయోపాయములను ఎఱిగినవాడు. అతనికి నూర్గురుకుమారులును, పదిమంది సోదరులును ఉండిరి. వారు దుష్టులు, అజేయులు. వారు దేవతలనుగూడ హింసించువారు. వారివలన బ్రాహ్మణులు, సజ్జనులు, దేవతలు దుఃఖితులగుట జూచి, ప్రతాపభానుడు వారినందఱిని యుద్ధమున చంపియుండెను. దుష్టుడైన ఆ కాలకేతువు ఈ కపట సన్న్యాసితో గలిసి, తమఉమ్మడిశత్రువైన ప్రతాపభానునివినాశమునకు కుట్ర పన్నియుండెను. విధివైపరీత్యమువలన రాజునకు ఈ విషయము తెలియదు. (చౌ॥ 1-4)

దో- రిపు తేజసీ అకేల అపి, లఘు కరి గనిఅ న తాహు ।
అజహుఁ దేత దుఖ రబి ససిహి, సిర అవసేషిత రాహు ॥ 170 ॥

తేజశ్శాలియైన శత్రువు ఒంటరివాడైనను వానిని చులకనగా భావింపరాదు. కేవలము తలమాత్రమే మిగిలియున్న రాహువు ఇప్పటికిని సూర్యచంద్రులను దుఃఖితులను జేయుచునే యున్నాడు. (దో॥ 170)

చౌ- తాపస నృప నిజ సఖహి నిహారీ । హరషి మిలేఉ ఉఠి భయఉ సుఖారీ ॥
మిత్రహి కహి సబ కథా సునాఈ । జాతుధాన బోలా సుఖ పాఈ ॥ 1 ॥
అబ సాధేఉఁ రిపు సునహు నరేసా । జౌఁ తుమ్హ కీన్హ మోర ఉపదేసా ॥
పరిహరి సోచ రహహు తుమ్హ సోఈ । బిను ఔషధ బిఆధి బిధి ఖోఈ ॥ 2 ॥
కుల సమేత రిపు మూల బహాఈ । చౌథేఁ దివస మిలబ మైఁ ఆఈ ॥
తాపస నృపహి బహుత పరితోషీ । చలా మహాకపటీ అతి రోషీ ॥ 3 ॥
భానుప్రతాపహి బాజి సమేతా । పహుఁచాఏసి ఛన మాఝ నికేతా ॥
నృపహి నారి పహిఁ సయన కరాఈ । హయగృహఁ బాఁధేసి బాజి బనాఈ ॥ 4 ॥

కుహనాముని తనమిత్రుని జూచి సంతోషించి, అతనికి కథనంతయు వినిపించెను. ఆ రాక్షసుడు అందులకానందించి, "రాజా! నీవు నా ఉపదేశానుసారము ఇంతపని చేసితివి. శత్రువు మనవశమైనట్లేయని భావింపుము. ఇంక చింతమాని, హాయిగా నిద్రపొమ్ము. మందులేకుండగనే విధాత రోగమును కుదిర్చెను. శత్రువును వానివంశముతోగూడ నిర్మూలించి, నాల్గవ రోజు నిన్ను కలిసెదను. "ఇట్లు ముని వేషధారియైన రాజును ఓదార్చి, మహా మాయావియు, క్రోధియు ఐన ఆ రాక్షసుడు వెడలిపోయెను. ఆ కాలకేతువు ఒక్క క్షణకాలములో ప్రతాపభానుని వాని గుఱ్ఱముతో పాటు అతనిరాజమందిరమునకు చేర్చెను. రాజును రాణియొద్ద పరుండ బెట్టి, గుఱ్ఱమును అశ్వశాలలో ఉంచెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-రాజా కే ఉపరోహితహి, హరి లై గయఉ బహోరి ।
లై రాఖేసి గిరి ఖోహ మహుఁ, మాయా కరి మతి భోరి ॥ 171 ॥

ఆ కాలకేతువు తనమాయాశక్తితో రాజపురోహితుని అపహరించి, వానికి బుద్ధిమాంద్యమును కల్గించి, ఒక పెద్దగుహలో దాచెను. (దో॥ 171)

చౌ- ఆపు బిరచి ఉపరోహిత రూపా । పరేఉ జాఇ తెహి సేజ అనూపా ॥
జాగేఉ నృప అనభఏఁ బిహానా । దేఖి భవన అతి అచరజు మానా ॥ 1 ॥
ముని మహిమా మన మహుఁ అనుమానీ । ఉఠేఉ గవఁహిఁ జెహిఁ జాన న రానీ ॥
కానన గయఉ బాజి చఢి తేహీఁ । పుర నర నారి న జానేఉ కేహీఁ ॥ 2 ॥
గఏఁ జామ జుగ భూపతి ఆవా । ఘర ఘర ఉత్సవ బాజ బధావా ॥
ఉపరోహితహి దేఖ జబ రాజా । చకిత బిలోక సుమిరి సోఇ కాజా ॥ 3 ॥
జుగ సమ నృపహి గఏ దిన తీనీ । కపటీ ముని పద రహ మతి లీనీ ॥
సమయ జాని ఉపరోహిత ఆవా । నృపహి మతే సబ కహి సముఝావా ॥ 4 ॥

పిమ్మట రాక్షసుడు స్వయముగా రాజపురోహితుని రూపమును దాల్చి, వాని సుందరశయ్యపై పరుండెను. తెల్లవారకముందే ప్రతాపభానుడు నిద్రనుండి మేల్కొని, తాను తనయింటిలోనుండుట గమనించి, ఆశ్చర్యచకితుడాయెను. ఇదియంతయు ఆ మహర్షితపఃప్రభావమని తలంచి, రాణికి కనబడకుండ మఱల

గుఱ్ఱమునెక్కి, ఎవరికిని దెలియకుండ వనమునకు బోయెను. మధ్యాహ్నమునకు రాజు తిరిగి వచ్చెను. ఈ విషయముతెలిసిన ప్రజలు ఇంటింటను మంగళవాద్యములతో ఉత్సవములను జేసికొనిరి. రాజు తనపురోహితుని గాంచి, జరిగిన దంతయును ఒకసారి జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని, ఆశ్చర్య పడెను. రాజు ఆ మూడురోజులను మూడు యుగములుగా భావించెను. ఆ కపటసన్న్యాసిపాదములనే ధ్యానించుచు గడిపెను. అనుకొన్నసమయమునకు ఆ కుహనాపురోహితుడు (రాక్షసుడు) వచ్చి తాము లోగడ అనుకొన్న పథకమును వివరించెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-నృప హరషెఉ పహిచాని గురు, భ్రమ బస రహా న చేత।
బరే తురత సత సహస బర, బిప్ర కుటుంబ సమేత ॥ 172 ॥

అతనిని గురువుగా భావించి రాజు సంతోషించెను. (వాస్తవముగా అతడు కుహనామునిగాదు, కాలకేతురాక్షసుడు.) అతని మనస్సు పూర్తిగా భ్రమకు లోనైయుండెను. వెంటనే రాజు ఒక లక్షమంది బ్రాహ్మణులను వారి కుటుంబములతో గూడ భోజనమునకు ఆహ్వానించెను. (దో॥ 172)

చౌ- ఉపరోహిత జెవనార బనాఈ। ఛరస చారి బిధి జసి శ్రుతి గాఈ ॥
మాయామయ తెహిఀ కీన్హి రసోఈ। బింజన బహు గని సకఇ న కోఈ ॥ 1 ॥
బిబిధ మృగన్హ కర ఆమిష రాఀధా। తెహి మహుఀ బిప్ర మాఁసు ఖల సాఀధా ॥
భోజన కహుఀ సబ బిప్ర బోలాఏ। పద పఖారి సాదర బైఠాఏ ॥ 2 ॥
పరుసన జబహిఀ లాగ మహిపాలా। భై అకాసబానీ తెహి కాలా ॥
బిప్రబృంద ఉఠి ఉఠి గృహ జాహూ। హై బడి హాని అన్న జని ఖాహూ ॥ 3 ॥
భయఉ రసోఈఀ భూసుర మాఁసూ। సబ ద్విజ ఉఠే మాని బిస్వాసూ ॥
భూప బికల మతి మోహఀ భులానీ। భావీ బస న ఆవ ముఖ బానీ ॥ 4 ॥

ఆ కుహనాపురోహితుడు నాలుగురకముల వంటలను షడ్రసోపేతముగ పాకశాస్త్రము ననుసరించి, మాయచేత సిద్ధము చేసెను. లెక్కలేనన్ని వ్యంజనములను కల్పించెను. అనేకజంతువుల మాంసములతోపాటు బ్రాహ్మణులమాంసమునుగూడ కలిపెను. రాజు బ్రాహ్మణులనందఱిని భోజనములకై పిలిచి, పాదప్రక్షాళనమొనర్చి వారిని సాదరముగా కూర్చుండబెట్టెను. రాజు ఆభోజనపదార్థములను వారికి వడ్డింపగనే కాలకేతువు సృష్టించిన ఆకాశవాణి "ఓ బ్రాహ్మణులారా! లేచి మీరు మీఇండ్లకు పొండు. ఈ భోజనము హానికరము. ఇందులో బ్రాహ్మణులమాంసము కలుపబడినది. దీనిని భుజింపకుడు" అని పలికెను. ఆకాశవాణిని వినగానే బ్రాహ్మణులందఱును లేచినిలబడిరి. రాజు వ్యాకులచిత్తుడాయెను అతని నోట మాటరాలేదు. బుద్ధి భ్రమకు లోనయ్యెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-బోలే బిప్ర సకోప తబ, నహిఀ కఛు కీన్హ బిచార।
జాఇ నిసాచర హోహు నృప, మూఢ సహిత పరివార ॥ 173 ॥

బ్రాహ్మణులందఱును కోపముతో ముందువెనుకలాలోచింపక పలికిరి. "మూర్ఖుడవైన ఓ రాజా! నీవుకుటుంబ సహితముగా రాక్షసుడవై జన్మింపుము. (దో॥ 173)

చౌ- ఛత్రబంధు తైఀ బిప్ర బోలాఈ। ఘాలై లిఏ సహిత సముదాఈ ॥
ఈస్వర రాఖా ధరమ హమారా। జైహసి తైఀ సమేత పరివారా ॥ 1 ॥
సంబత మధ్య నాస తవ హోఊ। జలదాతా న రహిహి కుల కోఊ ॥
నృప సుని శ్రాప బికల అతి త్రాసా। భై బహోరి బర గిరా అకాసా ॥ 2 ॥
బిప్రహు శ్రాప బిచారి న దీన్హా। నహిఀ అపరాధ భూప కఛు కీన్హా ॥
చకిత బిప్ర సబ సుని నభబానీ। భూప గయఉ జహఀ భోజన ఖానీ ॥ 3 ॥
తహఀ న అసన నహిఀ బిప్ర సుఆరా। ఫిరేఉ రాఉ మన సోచ అపారా ॥
సబ ప్రసంగ మహిసురన్హ సునాఈ। త్రసిత పరేఉ అవనీఀ అకులాఈ ॥ 4 ॥

ఓ క్షత్రియాధమా! నీవు బ్రాహ్మణులను ఆహ్వానించి, వారిని సపరివారముగా భ్రష్టులను గావింపదలచితివి. భగవంతుడు మా పవిత్రతను (ధర్మములను) కాపాడినాడు. ఇపుడు నీవే సపరివారముగా నశింపగలవు. ఒక సంవత్సరములోపల నీవు నాశనమయ్యెదవు. నీ వంశమున నీకు తిలాంజలియిచ్చెడివారుగూడ ఉండరు." ఈ శాపమును విని, రాజు భయముతో మిక్కిలి వ్యాకులుడయ్యెను. పిమ్మట ఉత్తమమైన ఆకాశవాణి పలికెను. 'ఓ బ్రాహ్మణులారా! వాస్తవమును తెలిసికొనకుండా మీరు ఈతనిని శపించితిరి. ఇతడు ఏ తప్పును చేయలేదు."- ఆకాశవాణిని విని, బ్రాహ్మణులందఱును చకితులైరి. రాజు వెంటనే వంటశాలలోనికి పోయిచూచెను. అక్కడ భోజనపదార్థములుగాని వంటవాడుగాని కన్పించలేదు. రాజు మిగుల చింతించి, వారికడకు వచ్చెను. పిమ్మట అతడు జరిగిన వృత్తాంతమంతయు వారితో చెప్పి, భయముతో విహ్వలుడై నేలపై పడిపోయెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-భూపతి భావీ మిటఇ నహిఀ, జదపి న దూషన తోర।
కిఏఀ అన్యథా హోఇ నహిఀ, బిప్రశ్రాప అతి ఘోర ॥ 174 ॥

బ్రాహ్మణులు పలికిరి "రాజా! నీవు నిర్దోషివేయైనను విధినెవ్వరూ తప్పింపలేరు. బ్రాహ్మణశాపము భయంకరము, అప్రతిహతము. (దో॥ 174)

చౌ- అస కహి సబ మహిదేవ సిధాఏ। సమాచార పురలోగన్హ పాఏ ॥
సోచహిఀ దూషన దైవహి దేహీఀ। బిరచత హంస కాగ కియ జేహీఀ ॥ 1 ॥
ఉపరోహితహి భవన పహుఀచాఈ। అసుర తాపసహి ఖబరి జనాఈ ॥
తెహిఀ ఖల జహఀ తహఀ పత్ర పఠాఏ। సజి సజి సేన భూప సబ ధాఏ ॥ 2 ॥
ఘేరెన్హి నగర నిసాన బజాఈ। బిబిధ భాఀతి నిత హోఇ లరాఈ ॥
జూఝే సకల సుభట కరి కరనీ। బంధు సమేత పరేఉ నృప ధరనీ ॥ 3 ॥
సత్యకేతు కుల కోఉ నహిఀ బాఀచా। బిప్రశ్రాప కిమి హోఇ అసాఀచా ॥
రిపు జితి సబ నృప నగర బసాఈ। నిజ పుర గవనే జయ జసు పాఈ ॥ 4 ॥

ఈ విధముగా పలికి, వారందఱును వెళ్లిపోయిరి. నగరవాసులు ఈ సమాచారమును విని, మిక్కిలి చింతించి విధాతను నిందించిరి. విధాత హంసనుజేయబోయి కాకినిజేసినాడు. (ఇట్టి పుణ్యాత్ముని దేవతగాజేయక రాక్షసుని జేసినాడు) కాలకేతువు నిజమైన రాజ పురోహితుని ఇంటికి జేర్చి, కపట సన్న్యాసికి ఈ విషయమును అంతయును జెప్పెను. ఆ కపటసన్న్యాసి శత్రురాజులందఱికిని ఉత్తరములను వ్రాయగా వారు సైన్యముతో ప్రతాపభానునిపైకి దండెత్తి వచ్చిరి. నగారాలను మ్రోగించుచు నగరమును ఆక్రమించిరి. పెక్కు దినములు యుద్ధము జరిగెను. ప్రతాపభానునిసైనికులు అందఱును పరాక్రమముతోపోరాడిరిగాని, కడకు మృతులైరి. రాజు, అతనితమ్ముడు రణరంగమున మడిసిరి. సత్యకేతువంశములో ఎవ్వరును మిగులలేదు. బ్రాహ్మణులశాపము ఎట్లు అసత్యమగును? శత్రురాజులు నగరమును పునర్నిర్మించి, వారి వారి రాజ్యములకు వెళ్లిరి. వారు విజేతలుగా కీర్తిగాంచిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో- భరద్వాజ సును జాహి జబ, హోఇ బిధాతా బామ।
ధూరి మేరుసమ జనక జమ, తాహి బ్యాలసమ దామ ॥ 175 ॥

(యాజ్ఞ వల్క్యుడు పలుకుచున్నాడు) భరద్వాజా! వినుము. విధి ప్రతికూలించినప్పుడు ధూళి మేరుపర్వతముగా, తండ్రి మృత్యువుగా, త్రాడు పాముగా మాఱును. (దో॥ 175)

రావణాదుల జననములు

చౌ- కాల పాఇ ముని సును సోఇ రాజా। భయఉ నిసాచర సహిత సమాజా ॥
దస సిర తాహి బీస భుజదండా। రావన నామ బీర బరిబండా ॥ 1 ॥
భూప అనుజ అరిమర్దన నామా। భయఉ సో కుంభకరన బలధామా ॥
సచివ జో రహా ధరమరుచి జాసూ। భయఉ బిమాత్ర బంధు లఘు తాసూ ॥ 2 ॥
నామ బిభీషన జెహి జగ జానా। బిష్నుభగత బిగ్యాన నిధానా ॥
రహే జె సుత సేవక నృప కేరే। భఏ నిసాచర ఘోర ఘనేరే ॥ 3 ॥
కామరూప ఖల జినస అనేకా। కుటిల భయంకర బిగత బిబేకా ॥
కృపా రహిత హింసక సబ పాపీ। బరని న జాహిఁ బిస్వ పరితాపీ ॥ 4 ॥

ఓ మునీశ్వరా! వినుము. కొలది కాలమునకు పిమ్మట ఆ రాజా ఆతని పరివారములూ రాక్షసులై జన్మించిరి. ఆతనికి పది తలలు ఇఱువది భుజములు ఉండెను. అతని పేరు రావణుడు. అతడు ప్రచండుడు, శూరుడు, వీరుడు. రాజుతమ్ముడైన అరిమర్దనుడు మహాబలశాలియైనకుంభకర్ణుడుగా జన్మించెను. మంత్రియైనధర్మరుచి రావణునిసవతితమ్ముడుగా పుట్టెను. ఆతనిపేరు విభీషణుడు. అతడు విష్ణుభక్తుడు, విజ్ఞానఖని, అని ప్రసిద్ధి గాంచెను. రాజు యొక్క కుమారులు, సేవకులు, ఇతరులు భయంకర రాక్షసులుగా జన్మించిరి. వారు కామరూపులు, దుష్టులు, కుటిలురు, వివేకహీనులు, నిర్దయులు, హింసాపరులు, పాపులు. ప్రపంచమును పీడించువారు. వారి దుష్కృత్యములకు అంతమేలేదు. (చౌ॥ 1-4)

దో- ఉపజే జదపి పులస్త్యకుల, పావన అమల అనూప।
తదపి మహీసుర శ్రాప బస, భఏ సకల అఘరూప ॥ 176 ॥

వారు పవిత్రమైన, నిర్మలమైన నిరుపమానమైన పులస్త్యుని వంశమున జన్మించినను బ్రాహ్మణ శాపము వలన పాపులైరి. (దో॥ 176)

చౌ- కీన్హ బిబిధ తప తీనిహుఁ భాఈ । పరమ ఉగ్ర నహిఁ బరని సొ జాఈ ॥
గయఉ నికట తప దేఖి బిధాతా । మాగహు బర ప్రసన్న మైఁ తాతా ॥ 1 ॥
కరి బినతీ పద గహి దససీసా । బోలేఉ బచన సునహు జగదీసా ॥
హమ కాహూ కే మరహిఁ న మారేఁ । బానర మనుజ జాతి దుఇ బారేఁ ॥ 2 ॥
ఏవమస్తు తుమ్హ బడ తప కీన్హా । మైఁ బ్రహ్మాఁ మిలి తేహి బర దీన్హా ॥
పుని ప్రభు కుంభకరన పహిఁ గయఊ । తేహి బిలోకి మన బిసమయ భయఊ ॥ 3 ॥
జౌఁ ఏహిఁ ఖల నిత కరబ అహారూ । హోఇహి సబ ఉజారి సంసారూ ॥
సారద ప్రేరి తాసు మతి ఫేరీ । మాగెసి నీద మాస షట కేరీ ॥ 4 ॥

ముగ్గురు సోదరులును ఘోరతపస్సు చేసిరి. వారి ఉగ్రతపస్సులకు బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై "నాయనలారా! నేను ప్రసన్నుడనైతిని. వరములను కోరుకొనుడు."- అనియనెను. రావణుడు సవినయముగా పాదాభివందనమాచరించి, "ప్రభూ! నర వానరులవలనతప్ప మఱియెవ్వరివలనగూడ నాకు చావులేకుండ వరమిమ్ము." అని అర్థించెను. (శివుడు పలుకుచున్నాడు) నేను, బ్రహ్మ కలిసి, అట్లే కానిమ్ము" అని వరమిచ్చితిమి. " పిమ్మట బ్రహ్మ కుంభకర్ణుని యొద్దకు వచ్చెను. అతనిని జూచి ఆశ్చర్యము వేసెను. "ఈ దుష్టుడు నిత్యము భుజించినచో ప్రపంచమే నాశనమగును" అని తలచి, వానితలలో ప్రవేశింపుమని శారదామాతను కోరెను. అతడు తనకు ఒక్కనాడు మాత్రము జాగృతిని ఆఱు మాసములు నిద్రను ప్రసాదింపుమని ప్రార్థించెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-గఏ బిభీషన పాస పుని, కహేఉ పుత్ర బర మాగు ।
తేహిఁ మాగేఉ భగవంత పద, కమల అమల అనురాగు ॥ 177 ॥

చివరకు బ్రహ్మ విభీషణుని యొద్దకు వచ్చెను. అతడు విష్ణుపాదపద్మములపై అనన్య భక్తిని ప్రసాదింపుమని కోరెను. (దో॥ 177)

చౌ- తిన్హహి దేఇ బర బ్రహ్మ సిధాఏ । హరషిత తే అపనే గృహ ఆఏ ॥
మయ తనుజా మందోదరి నామా । పరమ సుందరీ నారి లలామా ॥ 1 ॥
సోఇ మయఁ దీన్హి రావనహి ఆనీ । హోఇహి జాతుధానపతి జానీ ॥
హరషిత భయఉ నారి భలి పాఈ । పుని దోఉ బంధు బిఆహేసి జాఈ ॥ 2 ॥
గిరి త్రికూట ఏక సింధు మఝారీ । బిధి నిర్మిత దుర్గమ అతి భారీ ॥
సోఇ మయ దానవఁ బహురి సఁవారా । కనక రచిత మనిభవన అపారా ॥ 3 ॥
భోగావతి జసి అహికుల బాసా । అమరావతి జసి సక్రనివాసా ॥
తిన్హ తేఁ అధిక రమ్య అతి బంకా । జగ బిఖ్యాత నామ తేహి లంకా ॥ 4 ॥

వారు కోరుకొనిన రీతిగా వరములనిచ్చి, బ్రహ్మ సత్యలోకమును చేరెను. ముగ్గురు సోదరులును సంతుష్టులై గృహోన్ముఖులైరి. మయుడను దానవునకు 'మండోదరి' అను కూతురుండెను. ఆమె నారీశిరోమణి. మయుడామెను రావణునకు సహధర్మచారిణినిగా జేసెను. రావణుడు రాక్షసరాజగునని ఆతనికి తెలియును. అట్టి అందాలరాశిని పొంది, రావణుడు సంతుష్టుడాయెను. తన ఇద్దఱుసోదరులవివాహములనుగూడ అతడే జరిపించెను. సముద్ర మధ్యభాగమున బ్రహ్మ నిర్మితమైన 'త్రికూటపర్వతము' ఉండెను. అది అతివిశాలము, దుర్గమము ఐన కోట. మయదానవుడు మాయావి, శిల్పి. దానిని అతడు మణిమాణిక్యములతో అలంకరించెను. అందు రత్నఖచితములైన బంగారు భవనములు అనేకములుండెను. నాగజాతి నివసించు పాతాళలోక రాజధానియగు 'భోగవతి' కంటెను, దేవతలు నివసించు స్వర్గరాజధానియైన 'అమరావతి' కంటెను మిన్నయై, దుర్గమమై యుండెను. అది 'లంక'యను పేరుతో సాటిలేనిదిగా ప్రసిద్ధి గాంచెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- ఖాఈం సింధు గభీర అతి, చారిహుఁ దిసి ఫిరి ఆవ।
కనక కోట మని ఖచిత దృఢ, బరని న జాఇ బనావ॥ 178 (క)॥
హరి ప్రేరిత జెహిఁ కలప జోఇ, జాతుధానపతి హోఇ।
సూర ప్రతాపీ అతులబల, దల సమేత బస సోఇ॥ 178 (ఖ)॥

దానికి నాలుగువైపులగల సముద్రము 'అగడ్త'గా నుండెను. మణులుచెక్కిన బలిష్ఠములైన ప్రాకారకుడ్యములు మహావైభవోపేతములు. ప్రతికల్పమునందును శూరుడును, వీరుడును, ప్రతాపవంతుడును, బలశాలియు అగు రాక్షసరాజు గొప్ప సేనలతో ఆ లంకానగరమున నివసించుచుండుట భగవంతుడైన ఆ శ్రీహరి సంకల్పమే. (దో॥ 178. క,ఖ)

చౌ- రహే తహాఁ నిసిచర భట భారే। తే సబ సురన్హ సమర సంఘారే॥
అబ తహఁ రహహిఁ సక్ర కే ప్రేరే। రచ్ఛక కోటి జచ్ఛపతి కేరే॥ 1॥
దసముఖ కతహుఁ ఖబరి అసి పాఈ। సేన సాజి గఢ ఘేరెసి జాఈ॥
దేఖి బికట భట బడి కటకాఈ। జచ్ఛ జీవ లై గఏ పరాఈ॥ 2॥
ఫిరి సబ నగర దసానన దేఖా। గయఉ సోచ సుఖ భయఉ బిసేషా॥
సుందర సహజ అగమ అనుమానీ। కీన్హి తహాఁ రావన రజధానీ॥ 3॥
జెహి జస జోగ బాఁటి గృహ దీన్హే। సుఖీ సకల రజనీచర కీన్హే॥
ఏక బార కుబేర పర ధావా। పుష్పక జాన జీతి లై ఆవా॥ 4॥

మొదట ఆ లంకలో రాక్షసయోధులు నివసించుచుండిరి దేవతలు వారినందఱిని యుద్ధములో హతమార్చిరి. ఇంద్రుని ఆజ్ఞానుసారము కుబేరుని భటులైన ఒక కోటిమంది యక్షులు దానికి రక్షకులుగా నుండిరి. రావణునకు ఈ వార్త తెలిసినంతనే సైన్యముతో ఆ కోటను ముట్టడించెను. ఆ సైన్యమును జూచి, యక్షులు ప్రాణభయముతో పాఱిపోయిరి. విజేతయైనదశకంఠుడు ఆ నగరమునంతయును తిరిగిచూచెను. తనకుతగినరాజధాని లభించినదని సంతోషపడెను. సహజముగా అందమైన, దుర్గమమైన ఆ నగరమును అతడు తనరాజధానిగా జేసికొనెను. రాక్షసులకు వారివారి యోగ్యతలను బట్టి గృహములను ఇచ్చి సంతోష పఱచెను. రావణుడు ఒకసారి కుబేరునిపై దండెత్తి, అతనిని ఓడించి, అతని పుష్పక విమానమును గొనివచ్చెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- కౌతుకహీం కైలాస పుని, లీన్హేసి జాఇ ఉఠాఇ ।
మనహుఁ తౌలి నిజ బాహుబల, చలా బహుత సుఖ పాఇ ॥ 179 ॥

మఱియొక సమయమున రావణుడు అవలీలగా కైలాసపర్వతమును ఎత్తి తనభుజబలమును పరీక్షించుకొని, సంతోషముతో తిరిగి వచ్చెను. (దో॥ 179)

చౌ- సుఖ సంపతి సుత సేన సహాఈ । జయ ప్రతాప బల బుద్ధి బడాఈ ॥
నిత నూతన సబ బాఢత జాఈ । జిమి ప్రతిలాభ లోభ అధికాఈ ॥ 1 ॥
అతిబల కుంభకరన అస భ్రాతా । జెహి కహుఁ నహిఁ ప్రతిభట జగ జాతా ॥
కరఇ పాన సోవఇ షట మాసా । జాగత హోఇ తిహూఁ పుర త్రాసా ॥ 2 ॥
జౌఁ దిన ప్రతి అహార కర సోఈ । బిస్వ బేగి సబ చౌపట హోఈ ॥
సమర ధీర నహిఁ జాఇ బఖానా । తెహి సమ అమిత బీర బలవానా ॥ 3 ॥
బారిదనాద జేఠ సుత తాసూ । భట మహుఁ ప్రథమ లీక జగ జాసూ ॥
జెహి న హోఇ రన సనముఖ కోఈ । సురపుర నితహిఁ పరావన హోఈ ॥ 4 ॥

లాభమధికమైన లోభముగూడ అధికమైనట్లు, రావణుని సుఖసంపదలు, పుత్రులు, సైన్యము, జయము ప్రతాపము, బలము, బుద్ధివైభవము, కీర్తి నిత్యనూతనముగా వృద్ధిచెందుచుండెను. అతి బలశాలియైన కుంభకర్ణుడు అతని సోదరుడు. అతడు సాటిలేని యోధుడు. మద్యము త్రాగి ఆఱునెలలు వరుసగా నిద్రించును. అతడు నిద్రలేవగానే లోకములన్నియు భయముతో వణకును. అతడు ప్రతిదినము భోజనము చేసినచో లోకములే మిగులవు. సంగ్రామ రంగమున అతడప్రతిమానవీరుడు. కుంభకర్ణుని వంటి పరాక్రమవంతులు లంకలో పెక్కుమంది గలరు. మేఘనాదుడు రావణుని పెద్ద కుమారుడు. యుద్ధములో అద్వితీయుడు. అతనిని ఎదిరించు వారు ఎవ్వరును లేరు. అతనిభయముతో సురపురి యందు దేవతలు అనుక్షణము గడగడలాడుచుండెడివారు. (చౌ॥ 1-4)

దో- కుముఖ అకంపన కులిసరద, ధూమకేతు అతికాయ ।
ఏక ఏక జగ జీతి సక, ఐసే సుభట నికాయ ॥ 180 ॥

ఇంకను కుముఖుడు, అకంపనుడు, వజ్రదంతుడు, ధూమకేతువు, అతికాయుడు మొదలగు యోధులు, పెక్కుమంది గలరు. వారిలో ఒక్కొక్కడు ప్రపంచమునే జయింపగల సమర్థుడు. (దో॥ 180)

చౌ- కామరూప జానహిఁ సబ మాయా । సపనెహుఁ జిన్హ కేఁ ధరమ న దాయా ॥
దసముఖ బైఠ సభాఁ ఏక బారా । దేఖి అమిత ఆపన పరివారా ॥ 1 ॥
సుత సమూహ జన పరిజన నాతీ । గనై కో పార నిసాచర జాతీ ॥
సేన బిలోకి సహజ అభిమానీ । బోలా బచన క్రోధ మద సానీ ॥ 2 ॥
సునహు సకల రజనీచర జూథా । హమరే బైరీ బిబుధ బరూథా ॥
తే సనముఖ నహిఁ కరహిఁ లరాఈ । దేఖి సబల రిపు జాహిఁ పరాఈ ॥ 3 ॥

తెన్హ కర మరన ఏక బిధి హోఈ । కహఉఁ బుఝాఇ సునహు అబ సోఈ ॥
ద్విజభోజన మఖ హోమ సరాధా। సబ కై జాఇ కరహు తుమ్హ బాధా ॥ 4 ॥

ఈ రాక్షసులందఱును కామరూపులే. రాక్షసమాయలలో ప్రవీణులు. వారి హృదయములలో దయా ధర్మములు స్వప్నమునగూడ కనబడవు. దశకంఠుడైన రావణుడు ఒకసారి సభలో గూర్చొని తన అపరిమితపరివారమును జూచెను. అతనికుమారులు, మనుమలు, బంధువులు, సేవకులు, రాక్షసయోధులు అసంఖ్యాకముగా ఉండిరి. సహజముగా దురభిమానియైనరావణుడు తన సేనలను జూచి, క్రోధముతో గర్వముతో ఇట్లనెను. "ఓ రాక్షస వీరులారా! వినుడు. దేవతలు మనకు శత్రువులు. వారు మనకు ఎదురుగా నిలిచి యుద్ధము చేయరు. బలశాలియైన శత్రువును జూచి వారు పాఱిపోవుదురు. వారియందఱిమృత్యువునకు ఒకటే ఉపాయమున్నది. మీకు తెల్పెదను వినుడు. వారి బలమును వృద్ధిపఱచు బ్రాహ్మణ భోజనములు, యజ్ఞములు, హోమములు, శ్రాద్ధములు ధ్వంసమొనర్పుడు. (చౌ॥ 1-4)

దో- ఛుధా ఛీన బలహీన సుర, సహజెహిఁ మిలిహహిఁ ఆఇ।
తబ మారిహఉఁ కి ఛాడిహఉఁ, భలీ భాఁతి అపనాఇ॥ 181 ॥

దేవతలు ఆకలితో క్రుంగి కృశించి, గత్యంతరములేక మనలను శరణు జొచ్చెదరు. అప్పుడు వారిని మనము చంపవచ్చును. లేదా మనకు అధీనులనుగా జేసికొనవచ్చును. (దో॥ 181)

చౌ- మేఘనాద కహుఁ పుని హఁకరావా । దీన్హీ సిఖ బలు బయరు బఢావా ॥
జే సుర సమర ధీర బలవానా । జిన్హ కేఁ లరిబే కర అభిమానా ॥ 1 ॥
తిన్హహి జీతి రన ఆనేసు బాఁధీ । ఉఠి సుత పితు అనుసాసన కాఁధీ ॥
ఎహి బిధి సబహీ అగ్యా దీన్హీ। ఆపును చలెఉ గదా కర లీన్హీ ॥ 2 ॥
చలత దసానన డోలతి అవనీ। గర్జత గర్భ స్రవహిఁ సుర రవనీ ॥
రావన ఆవత సునెఉ సకోహా। దేవన్హ తకే మేరు గిరి ఖోహా ॥ 3 ॥
దిగపాలన్హ కే లోక సుహాఏ। సూనే సకల దసానన పాఏ ॥
పుని పుని సింఘనాద కరి భారీ। దేఇ దేవతన్హ గారి పచారీ ॥ 4 ॥
రన మద మత్త ఫిరఇ జగ ధావా । ప్రతిభట ఖోజత కతహుఁ న పావా ॥
రబి ససి పవన బరున ధనధారీ। అగిని కాల జమ సబ అధికారీ ॥ 5 ॥
కిన్నర సిద్ధ మనుజ సుర నాగా । హఠి సబహీ కే పంథహిఁ లాగా ॥
బ్రహ్మసృష్టి జహఁ లగి తనుధారీ । దసముఖ బసబర్తీ నర నారీ ॥ 6 ॥
ఆయసు కరహిఁ సకల భయభీతా। నవహిఁ ఆఇ నిత చరన బినీతా ॥ 7 ॥

పిమ్మట మేఘనాదుని పిలిపించి, అతనిపరాక్రమము, దేవతలయెడఅతనికిగల వైరము అధికమగునట్లు అతనిని ప్రేరేపించెను. "కుమారా! దేవతలలో రణధీరులు బలశాలురు, యుద్ధోత్సాహులు ఐన వారిని జయించి, బందీలుగా దీసికొని రావలయును మేఘనాదుడు లేచి, తండ్రికి నమస్కరించి, ఆయన ఆజ్ఞను పాటించుటకు

బయలుదేఱెను. ఇట్లు రావణుడు ఎల్లరకును ఆజ్ఞలను ఇచ్చి, తాను స్వయముగా గదాధారియై దేవతలను జయించుటకు బయలు దేఱెను. అతనినడకకు భూమి దద్దరిల్లెను, అతనిగర్జనలవలన సురకాంతలకు గర్భపాతములయ్యెను. కోపోద్రిక్తుడైన రావణుడు వచ్చుటను విని, దేవతలు అందఱును పాఱిపోయి, మేరుపర్వతగుహలలో తలదాచుకొనిరి. దిక్పాలకప్రదేశములు అన్నియును రావణునకు శూన్యములై కన్పించెను. మాటిమాటికిని అతడు గర్జనలతో దేవతలను దూషించుచు కవ్వించుచుండెను. యుద్ధోన్మాదముతో తనకు దీటైన యోధునకై వెదకుచు విశ్వమంతయు గాలించెను. కాని అట్టి వీరుడెవ్వడును దొరకలేదు. సూర్యచంద్రులను, ఇంద్రాగ్నియమవరుణవాయుకుబేరాది దిక్పాలకులను, దేవ, కిన్నర, సిద్ధ, నాగ, మనుష్యాది వివిధ గణములను పట్టుబట్టి తరిమికొట్టెను. బ్రహ్మ సృష్టిలోగల శరీరధారులైన స్త్రీ పురుషులెల్లరును రావణునకు వశవర్తులైరి. భయభ్రాంతులై అందఱును అతని ఆజ్ఞలను పాలించుచుండిరి. ప్రతిదినము సవినయముగా అతనికి పాదాక్రాంతులై జీవించుచుండిరి. (చౌ॥ 1-7)

దో- భుజబల బిస్వ బస్య కరి, రాఖేసి కోఉ న సుతంత్ర ।
మండలీక మని రావన, రాజ కరఇ నిజ మంత్ర ॥ 182 (క) ॥
దేవ జచ్ఛ గంధర్బ నర, కిన్నర నాగ కుమారి ।
జీతి బరీఁ నిజ బాహుబల, బహు సుందర బర నారి ॥ 182 (ఖ) ॥

రావణుడు తనభుజబలముచే జగత్తునంతయు వశపఱచుకొనెను. ఎవ్వడును స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తించుటకు వీలులేదు. రావణుడు సమస్తభూమండలాధిపతియై తనయిష్ట ప్రకారము రాజ్యపాలన చేయుచుండెను. దేవయక్షగంధర్వకిన్నరనాగమనుష్యజాతి కన్యలను, ఇతరసుందరీమణులను తనబాహు బలముచే జయించి పెండ్లియాడెను. (దో॥ 182. క,ఖ)

చౌ- ఇంద్రజీత సన జో కఛు కహేఊ । సో సబ జను పహిలేహిఁ కరి రహేఊ ॥
ప్రథమహిఁ జిన్హ కహఁ ఆయసు దీన్హా । తిన్హ కర చరిత సునహు జో కీన్హా ॥ 1 ॥
దేఖత భీమరూప సబ పాపీ । నిసిచర నికర దేవ పరితాపీ ॥
కరహిఁ ఉపద్రవ అసుర నికాయా । నానా రూప ధరహిఁ కరి మాయా ॥ 2 ॥
జెహి బిధి హోఇ ధర్మ నిర్మూలా । సో సబ కరహిఁ బేద ప్రతికూలా ॥
జెహిఁ జెహిఁ దేస ధేను ద్విజ పావహిఁ । నగర గాఉఁ పుర ఆగి లగావహిఁ ॥ 3 ॥
సుభ ఆచరన కతహుఁ నహిఁ హోఈ । దేవ బిప్ర గురు మాన న కోఈ ॥
నహిఁ హరిభగతి జగ్య తప గ్యానా । సపనెహుఁ సునిఅ న బేద పురానా ॥ 4 ॥

ఇంద్రజిత్తు రావణునిఆజ్ఞలను ఎప్పటికప్పుడు వెంటనే ఆచరించుచుండెడివాడు. ఇతరులుగూడ రావణాజ్ఞలను శిరసావహించుచుండెడివారు. భయంకరులు, పాపులుఐన ఆరాక్షసులు రావణునిఅండచూచుకొని దేవతలను హింసించుచుండిరి. మాయాప్రయోగములనుజేయుచు ఉపద్రవములను సృష్టించుచుండిరి. కామరూపధారులై ఇతరులను భయకంపితులనుగా జేయుచుండిరి. ధర్మ కార్యములకు విఘాతములను గల్గించుచు వేదవిరుద్ధముగా కర్మలను ఆచరించుచుండిరి. గోవులు, బ్రాహ్మణులుఉన్ననగరములను, పురములను,

గ్రామములను అగ్నికి ఆహుతి జేయుచుండిరి. వారి భయమువలనశుభకార్యములునుఆగిపోవుచుండెను. దేవతలు, బ్రాహ్మణులు, గురువులు అగౌరవములపాలగుచుండిరి. హరిభక్తి, యజ్ఞాచరణములు, తపశ్చర్యలు, జ్ఞాననిష్ఠలు క్రమముగా అడుగంటి పోవుచుండెను. వేద పురాణ ప్రవచనములు స్వప్నమున గూడ వినబడుట లేదు. (చౌ॥ 1-4)

ఛం- జప జోగ బిరాగా తప మఖ భాగా శ్రవన సునఇ దససీసా।
ఆపును ఉఠి ధావఇ రహై న పావఇ ధరి సబ ఘాలఇ ఖీసా॥
అస భ్రష్ట అచారా భా సంసారా ధర్మ సునిఅ నహిఁ కానా।
తెహి బహుబిధి త్రాసఇ దేస నికాసఇ జో కహ బేద పురానా॥

జపతపములు, యోగవైరాగ్యములు, యజ్ఞ యాగములు మున్నగు మాటలు చెవిసోకినంతనే రావణుడు స్వయముగా వెళ్లి, వాటిని విధ్వంసముచేయుచుండెను. 'ధర్మము' అను మాటయే విన్పింపకుండెను. భ్రష్టాచారములు ఎల్లెడల వ్యాపించెను. వేదపురాణపఠనము చేసెడివారిని భయపెట్టుచు, బాధించుచు, దేశబహిష్కరణకు గుఱిచేసెడివారు. (ఛం॥)

సో- బరని న జాఇ అనీతి, ఘోర నిసాచర జో కరహిఁ।
హింసా పర అతి ప్రీతి, తిన్హ కే పాపహి కవని మితి ॥ 183 ॥

ఆ నిశాచరులు చేయు దుష్కృత్యములను వర్ణించుటకు మాటలు చాలవు. వారికి హింసాకృత్యములే అత్యంతప్రీతిపాత్రములయ్యెను. వారిపాప కార్యములకు పరిమితియే లేకుండెను. (సో॥ 183)

మాసపారాయణము-ఆఱవ విరామము

భూదేవి వ్యాకులపాటు

చౌ- బాఢే ఖల బహు చోర జుఆరా। జే లంపట పరధన పరదారా॥
మానహిఁ మాతు పితా నహిఁ దేవా। సాధున్హ సన కరవావహిఁ సేవా ॥ 1 ॥
జిన్హ కే యహ ఆచరన భవానీ। తే జానెహు నిసిచర సబ ప్రానీ॥
అతిసయ దేఖి ధర్మ కై గ్లానీ। పరమ సభీత ధరా అకులానీ ॥ 2 ॥
గిరి సరి సింధు భార నహిఁ మోహీ। జస మొహి గరుఅ ఏక పరద్రోహీ॥
సకల ధర్మ దేఖఇ బిపరీతా। కహి న సకఇ రావన భయ భీతా ॥ 3 ॥
ధేను రూప ధరి హృదయఁ బిచారీ। గఈ తహాఁ జహఁ సుర ముని ఝారీ॥
నిజ సంతాప సునాఏసి రోఈ। కాహూ తేఁ కఛు కాజ న హోఈ ॥ 4 ॥

పరధనములను, పరస్త్రీలను అపహరించువారును, దుష్టులును, చోరులును జూదరులును ఎక్కువైరి. తలిదండ్రులను, దేవతలను గౌరవించువారే కఱవైరి. పైగా వారు సజ్జనులచేతనే సేవలు చేయించుకొనుచుండిరి. (శివుడు పల్కుచున్నాడు) భవానీ! ఈ విధముగా ప్రవర్తించువారిని అందఱిని నీవు రాక్షసులనుగానే భావింపుము. ఇట్టి

ధర్మశైథిల్యమును జూచి భూదేవి మిక్కిలి వ్యాకులత నొందెను. "పర్వతములు, నదులు, సముద్రములు నాకు ఏ మాత్రము బరువు గావు. కాని ఈ పాపాత్ములు మిక్కిలి బరువైనారు."- అని భావించుచు భూదేవి అధర్మకార్యములను చూచుచుగూడ రావణునకు వెఱచి, నెదవిని విప్పకుండెను. మనసులో ఎంతగానో ఆలోచించి, భూదేవి గోరూపమును దాల్చి, దేవతలకడకు, మునుల యొద్దకు వెళ్ళి, విలపించుచు తనదుఃఖకారణములను వారికి వినిపించెను. కాని ఎవ్వరును ఆమెకు సహాయపడుటకై ముందుకు రాలేదు. (చౌ॥ 1-4)

ఛం- సుర ముని గంధర్బా మిలి కరి సర్బా గే బిరంచి కే లోకా।
సంగ గోతనుధారీ భూమి బిచారీ పరమ బికల భయ సోకా॥
బ్రహ్మఁ సబ జానా మన అనుమానా మోర కఛూ న బసాఈ।
జా కరి తైఁ దాసీ సో అబినాసీ హమరెఉ తోర సహాఈ॥

దేవతలు గంధర్వులు మునులుగలిసి, బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్లిరి. శోక భయములతో పృథ్వియు గోరూపమున వారిని అనుసరించియే యుండెను. వారివలన బ్రహ్మదేవుడు విషయములనన్నింటిని గ్రహించియు, తనఅశక్తతను ప్రకటించుచు, భూదేవితో ఇట్లనెను. నీ సేవలను అందుకొనుచున్న ఆ స్వామియే (ఆ శ్రీమహావిష్ణువే) మనలను అందఱినీ కాపాడగలడు. మన అందఱికిని రక్షకుడు అతడే. (ఛం॥)

సో- ధరని ధరహి మన ధీర, కహ బిరంచి హరిపద సుమిరు।
జానత జన కీ పీర, ప్రభు భంజిహి దారున బిపతి॥ **184**॥

బ్రహ్మ పలికెను. "ఓ ధరిత్రీ! మనస్సును పదిలపఱచుకొని, శ్రీహరి చరణములను స్మరింపుము. ప్రభువు తనభక్తులకష్టములను ఎఱుగును. దారుణమైన నీ ఆపదను తొలగించును. (సో॥ 184)

చౌ- బైఠే సుర సబ కరహిఁ బిచారా। కహఁ పాఇఅ ప్రభు కరిఅ పుకారా॥
పుర బైకుంఠ జాన కహ కోఈ। కోఉ కహ పయనిధి బస ప్రభు సోఈ॥ **1**॥
జాకే హృదయఁ భగతి జసి ప్రీతీ। ప్రభు తహఁ ప్రగట సదా తేహిఁ రీతీ॥
తేహిఁ సమాజ గిరిజా మైఁ రహేఉఁ। అవసర పాఇ బచన ఎక కహేఉఁ॥ **2**॥
హరి బ్యాపక సర్బత్ర సమానా। ప్రేమ తేఁ ప్రగట హోహిఁ మైఁ జానా॥
దేస కాల దిసి బిదిసిహు మాహీఁ। కహహు సో కహాఁ జహాఁ ప్రభు నాహీఁ॥ **3**॥
అగ జగమయ సబ రహిత బిరాగీ। ప్రేమ తేఁ ప్రభు ప్రగటఇ జిమి ఆగీ॥
మోర బచన సబ కే మన మానా। సాధు సాధు కరి బ్రహ్మ బఖానా॥ **4**॥

దేవతలందఱును కూర్చొని ఆలోచించిరి. మన బాధలను విన్నవించు కొనుటకు ప్రభువును ఎచ్చట వెదక వలెను? స్వామి వైకుంఠమున దొరకునని కొందఱును, క్షీరసాగరమున వసించునని మఱికొందఱును పలికిరి. తనయెడ ప్రగాఢభక్తివిశ్వాసములుగలవారిహృదయములయందు ప్రభువు ప్రకటితుడగుచుండును. పార్వతీ! ఆ సదస్సులో నేనునుఉంటిని. ఆ సందర్భమున నేను ఒకమాటను పలికితిని. "శ్రీహరి సర్వవ్యాపి, భక్తిశ్రద్ధలు గలచోట

తననుతాను ప్రకటించుకొనునని నావిశ్వాసము. ప్రభువులేని ప్రదేశము, కాలము, దిశ ఉండవు. చరాచరజగత్స్వరూపుడైనను అతడు వికారరహితుడు, విరక్తుడు. రాపిడిద్వారా అగ్ని ప్రకటితమగునట్లు భక్తిద్వారా ఆయన ప్రకటితుడగుచుండును."- నా మాటలను అందఱును అంగీకరించిరి. బ్రహ్మయు "బాగు బాగు" అనెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- సుని బిరంచి మన హరష తన, పులకి నయన బహ నీర ।
అస్తుతి కరత జోరి కర, సావధాన మతిధీర ॥ 185 ॥

నా వచనములను విని బ్రహ్మదేవుడు తన మనస్సులో ఎంతో ఆనందించెను. ఆయనశరీరము పులకరించెను. కనులనుండి ఆనందాశ్రువులు పొంగిపొరలెను. ఆస్థితినుండి బయటపడి అతడు చేతులు జోడించి, పరమాత్మను స్తుతింప సాగెను. (దో॥ 185)

బ్రహ్మస్తుతి

ఛం- జయ జయ సురనాయక జన సుఖదాయక ప్రనతపాల భగవంతా ।
గో ద్విజ హితకారీ జయ అసురారీ సింధుసుతా ప్రియకంతా ॥
పాలన సుర ధరనీ అద్భుత కరనీ మరమ న జానఇ కోఈ ।
జో సహజ కృపాలా దీనదయాలా కరఉ అనుగ్రహ సోఈ ॥ 1 ॥
జయ జయ అబినాసీ సబ ఘట బాసీ బ్యాపక పరమానందా ।
అబిగత గోతీతం చరిత పునీతం మాయారహిత ముకుందా ॥
జెహి లాగి బిరాగీ అతి అనురాగీ బిగతమోహ మునిబృందా ।
నిసి బాసర ధ్యావహిఀ గున గన గావహిఀ జయతి సచ్చిదానందా॥ 2 ॥
జెహిఀ సృష్టి ఉపాఈ త్రిబిధ బనాఈ సంగ సహాయ న దూజా ।
సో కరఉ అఘారీ చింత హమారీ జానిఅ భగతి న పూజా ॥
జో భవ భయ భంజనముని మన రంజన గంజన బిపతి బరూథా ।
మన బచ క్రమ బానీ ఛాడి సయానీ సరన సకల సుర జూథా ॥ 3 ॥
సారద శ్రుతి సేషా రిషయ అసేషా జా కహుఀ కోఉ నహిఀ జానా ।
జెహి దీన పిఆరే బేద పుకారే ద్రవఉ సో శ్రీభగవానా ॥
భవ బారిధి మందర సబ బిధి సుందర గునమందిర సుఖపుంజా ।
ముని సిద్ధ సకల సుర పరమ భయాతుర నమత నాథ పదకంజా ॥ 4 ॥

ఓ దేవాది దేవా! భక్తసుఖదాయకా! శరణాగతరక్షకా! నీకు జయము జయము. గోబ్రాహ్మణులకు అభయప్రదాతా! అసురవినాశకారీ! సింధుకన్యాపతీ! నీకు జయము జయము. దేవతలను, భూదేవిని పాలించు ప్రభూ! నీ లీలలు అద్భుతములు. వాటి రహస్యములను ఎవ్వరును ఎఱుంగరు. నీవు అవ్యాజ కృపాళుడవు. దీనదయాళుడవు. మాపై కృపజూపుము. ఓఅచ్యుతా! సకల హృదయనివాసీ! సర్వవ్యాపకా! పరమానందస్వరూపా! వాచామగోచరా! అనిర్వచనీయా! మాయాతీతా! ఇంద్రియాతీతా! పవిత్రచరిత్రా! మోక్షప్రదాయకా! నీకు జయము

జయము. విరాగులై-మోహరహితులైనమునులు అత్యంత- అనురాగముతో సర్వదాధ్యానించుచు నీగుణములను కీర్తించుచుందురు. అట్టి సచ్చిదానంద స్వరూపుడవైన నీకు జయమగుగాక. సత్త్వరజస్తమోమయమైన జగత్తును సృష్టించు నీవు సర్వస్వతంత్రుడవు. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరరూపములలో నీవే సృష్టిస్థితిలయములకు కారకుడవు. మాప్రార్థనలను ఆలకింపుము. భక్తి అనగా ఏమో మాకు తెలియదు. మేము పూజలను చేసిఎఱుగము. నీవు జననమరణ భయములను రూపుమాపువాడవు. మునుల మనస్సులను ఆనందింప జేయువాడవు. వారిఆపదలను తొలగించువాడవు. అట్టి భగవానుడవైన నిన్ను దేవతలమైన మేము మనసా వాచా కర్మణా శరణుజొచ్చుచున్నాము. ఋషులు, వాగ్దేవి, వేదములు, ఆదిశేషుడుగూడ నీమహిమలను ఎఱుగజాలరు. నీవు దీనజనబాంధవుడవు. మాపై కృపజూపుము. సంసార సముద్రమునకు మందరాచలరూపుడవు. సర్వవిధసుందరుడవు. కల్యాణగుణములకు నిధివి. ప్రభూ! మునులు, సిద్ధులు, దేవతలు అందఱు మిక్కిలివ్యాకులపాటుతో నీపాదపద్మములకు ప్రణమిల్లు చున్నారు. (ఛం॥ 1-4)

దో-జాని సభయ సురభూమి సుని, బచన సమేత సనేహ।
గగనగిరా గంభీర భఇ, హరని సోక సందేహ ॥ 186 ॥

దేవతలను భూదేవిని మిక్కిలి భయగ్రస్తులనుగా తెలిసికొని, వారి భక్తి ప్రపూర్ణవచనములను విని, శోకసందేహములను దూరమొనర్చుచు గంభీరముగా ఆకాశవాణి ఇట్లనెను. (దో॥ 186)

దేవతలకు భగవంతుని అభయము

చౌ- జని డరపహు ముని సిద్ధ సురేసా । తుమ్హహి లాగి ధరిహఉఁ నర బేసా ॥
అంసన్హ సహిత మనుజ అవతారా । లేహఉఁ దినకర బంస ఉదారా ॥ 1 ॥
కస్యప అదితి మహాతప కీన్హా । తిన్హ కహుఁ మైఁ పూరబ బర దీన్హా ॥
తే దసరథ కౌసల్యా రూపా । కోసలపురీఁ ప్రగట నరభూపా ॥ 2 ॥
తిన్హ కేఁ గృహ అవతరిహఉఁ జాఈ । రఘుకుల తిలక సో చారిఉ భాఈ ॥
నారద బచన సత్య సబ కరిహఉఁ । పరమ సక్తి సమేత అవతరిహఉఁ ॥ 3 ॥
హరిహఉఁ సకల భూమి గరుఆఈ । నిర్భయ హోహు దేవ సముదాఈ ॥
గగన బ్రహ్మబానీ సుని కానా । తురత ఫిరే సుర హృదయ జుడానా ॥ 4 ॥
తబ బ్రహ్మాఁ ధరనిహి సముఝావా । అభయ భఈ భరోస జియఁ ఆవా ॥ 5 ॥

ఓ మునులారా! సిద్ధులారా! దేవతలారా! భయపడకుడు. నేను నా సర్వాంశలతో సర్వోత్తమమైన సూర్యవంశమునందు మానవాకృతితో అవతరించెదను. పూర్వము అదితికశ్యపులు గొప్ప తపమాచరించిరి. వారికి ఇదివఱకే వరములను ఇచ్చియుంటిని. వారు అయోధ్యానగరమున కౌసల్యాదశరథులుగా జన్మించినారు. వారియింట నేను నలుగురుసోదరులరూపములలో అవతరించెదను. రఘువంశమునకు వన్నెతేగలను. నారదుని మాటలనన్నింటిని వాస్తవములు చేయగలను. నా ఆదిశక్తియు నాతోపాటు అవతరించును. దేవతలారా! భూభారమును తొలగించెదను. నిర్భయముగా మీరు మీ స్థానములకు చేరుడు."- ఈ ఆకాశవాణి పల్కులను దేవతలు చెవులార విని, చల్లబడిన హృదయములతో తమతమస్థానములకు వెళ్లిరి. బ్రహ్మదేవుడు భూదేవిని ఓదార్చెను. ఆమెభయము తొలగెను, మనసు కుదుట బడెను. (చౌ॥ 1-5)

దో- నిజ లోకహి బిరంచి గే, దేవన్హ ఇహఇ సిఖాఇ।
బానర తను ధరి ధరి మహి, హరి పద సేవహు జాఇ ॥ 187 ॥

దేవతలతో "మీరుగూడ వానరులై జన్మించి, భూమిపై భగవత్సేవ చేయుడు."- అని చెప్పి బ్రహ్మ సత్యలోకమునకు వెళ్లెను. (దో॥ 187)

చౌ- గఏ దేవ సబ నిజ నిజ ధామా। భూమి సహిత మన కహుఁ బిశ్రామా ॥
జో కఛు ఆయసు బ్రహ్మఁ దీన్హా। హరషే దేవ బిలంబ న కీన్హా ॥ 1 ॥
బనచర దేహ ధరీ ఛితి మాహీఁ। అతులిత బల ప్రతాప తిన్హ పాహీఁ ॥
గిరి తరు నఖ ఆయుధ సబ బీరా। హరి మారగ చితవహిఁ మతిధీరా ॥ 2 ॥
గిరి కానన జహఁ తహఁ భరి పూరీ। రహె నిజ నిజ అనీక రచి రూరీ ॥
యహ సబ రుచిర చరిత మైఁ భాషా। అబ సో సునహు జో బీచహిఁ రాఖా ॥ 3 ॥
అవధపురీఁ రఘుకులమని రాఊ। బేద బిదిత తెహి దసరథ నాఊ ॥
ధరమ ధురంధర గునవిధి గ్యానీ। హృదయఁ భగతి మతి సారంగపానీ ॥ 4 ॥

దేవతలందఱును స్వస్థానములకు చేరిరి. వారికిని, భూమాతకును మనశ్శాంతి లభించెను. వారు ప్రసన్నహృదయములతో బ్రహ్మదేవునిఆజ్ఞను పాటించుటకు సన్నద్ధులైరి. వారు వెంటనే మిక్కిలిబలపరాక్రమములతో భూమిపై వానరులై జన్మించిరి. వారు శూరులు, వీరులు. గిరులు, తరువులు, నఖములు వారి ఆయుధములు. వారు ధీరులు, బుద్ధిమంతులు. వారు భగవంతుని ఆగమనమునకై నిరీక్షించుచుండిరి. పర్వతములలో, అడవులలో గొప్పసైన్యముగా ఏర్పడి పెక్కుచోట్ల నివాసములను ఏర్పఱచుకొనిరి. భవానీ! మనోహరమైన ఈ కథను తెల్పితిని. మధ్యలో వదలివేసినకథను గూడ వినుము. రఘుకుల శిరోమణి యైన దశరథమహారాజు అయోధ్యానగరమును పాలించుచుండెను. ఆయన పేరు వేదములలోగూడ ప్రసిద్ధమైనది. అతడు సర్వసద్గుణనిధి, జ్ఞాని, ధర్మధురంధరుడు. ఆయన హృదయము నిష్ఠభక్తితో నిండియుండెను. ఆయన మనస్సు నిరంతరము ఆ శ్రీహరినే స్మరించుచుండెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- కౌసల్యాది నారి ప్రియ, సబ ఆచరన పునీత।
పతి అనుకూల ప్రేమ దృఢ, హరి పద కమల బినీత ॥ 188 ॥

ఆయన ధర్మపత్నులైన కౌసల్య మొదలగు రాణులు పరమపవిత్రలు. పతియాజ్ఞను జవదాటరు. శ్రీహరిచరణకమలములయందు అత్యంతభక్తి గలవారు. (దో॥ 188)

చౌ- ఏక బార భూపతి మన మాహీఁ। భై గలాని మోరేఁ సుత నాహీఁ ॥
గుర గృహ గయఉ తురత మహిపాలా। చరన లాగి కరి బినయ బిసాలా ॥ 1 ॥
నిజ దుఖ సుఖ సబ గురహి సునాయఉ। కహి బసిష్ఠ బహుబిధి సముఝాయఉ ॥
ధరహు ధీర హోఇహహిఁ సుత చారీ। త్రిభువన బిదిత భగత భయహారీ ॥ 2 ॥

స్పంగీ రిషిహి బసిష్ఠ బోలావా। పుత్రకామ సుభ జగ్య కరావా ॥
భగతి సహిత ముని ఆహుతి దీన్హేఁ। ప్రగటే అగిని చరూ కర లీన్హేఁ ॥ 3 ॥
జో బసిష్ఠ కఛు హృదయఁ బిచారా। సకల కాజు భా సిద్ధ తుమ్హారా ॥
యహ హబి బాఁటి దేహు నృప జాఈ। జథా జోగ జెహి భాగ బనాఈ ॥ 4 ॥

దశరథ మహారాజు తనకు సంతానము లేకుండుటచే విచారపడుచుండెను. ఒకసారి ఆయన తనకులగురువైన వసిష్ఠునికడకేగి ఆయనచరణములకు నమస్కరించి, తనసుఖదుఃఖములనన్నింటిని ఆయనకు విన్నవించుకొనెను. వసిష్ఠుడు ఆయనను పెక్కు విధముల ఓదార్చెను. "ధైర్యము వహింపుము, త్వరలో నీకు నలుగురుకుమారులు కలిగెదరు. వారు ముల్లోకములలో ప్రసిద్ధి కెక్కెదరు. భక్తుల భయమును పోగొట్టెదరు."- పిమ్మట వసిష్ఠుడు శృంగి మహర్షిని ఆహ్వానించి, ఆయనచే 'పుత్రకామేష్టి' యాగమును చేయించెను. ముని శ్రద్ధాదరములతో ఆహుతులను సమర్పించెను. హవిష్యాన్నపాయసముతో అగ్నిదేవుడు ప్రత్యక్షమై, దశరథునితో పలికెను. వసిష్ఠుడు చెప్పినట్లు నీ మనోభీష్టములన్నియును సిద్ధించును. రాజా! నీవు ఈ పాయసమును తీసికొని ఉచితరీతిని నీ భార్యలకు పంచుము. (చౌ॥ 1-4)

దో- తబ అదృస్య భఏ పావక, సకల సభహి సముఝాఇ।
పరమానంద మగన నృప, హరష న హృదయఁ సమాఇ ॥ 189 ॥

అగ్నిదేవుడు ఈవిషయములను సభాసదులకును వివరించి అదృశ్యుడాయెను. రాజు పరమానంద భరితుడాయెను. ఆయన హృదయము ఆనందముతో ఉప్పొంగి పోయెను. (దో॥ 189)

చౌ- తబహిఁ రాయఁ ప్రియ నారి బోలాఈఁ। కౌసల్యాది తహాఁ చలి ఆఈఁ ॥
అర్ధ భాగ కౌసల్యహి దీన్హా। ఉభయ భాగ ఆధే కర కీన్హా ॥ 1 ॥
కైకేఈ కహఁ నృప సో దయఊ। రహ్యో సో ఉభయ భాగ పుని భయఊ ॥
కౌసల్యా కైకఈ హాథ ధరి। దీన్హ సుమిత్రహి మన ప్రసన్న కరి ॥ 2 ॥
ఏహి బిధి గర్భసహిత సబ నారీ। భఈఁ హృదయఁ హరషిత సుఖ భారీ ॥
జా దిన తేఁ హరి గర్భహిఁ ఆఏ। సకల లోక సుఖ సంపతి ఛాఏ ॥ 3 ॥
మందిర మహఁ సబ రాజహిఁ రానీఁ। సోభా సీల తేజ కీ ఖానీఁ ॥
సుఖ జుత కఛుక కాల చలి గయఊ। జెహిఁ ప్రభు ప్రగట సో అవసర భయఊ ॥ 4 ॥

దశరథ మహారాజు వెంటనే తనప్రియపత్నులను రప్పించెను. కౌసల్యాది రాణులు విచ్చేసిరి. రాజు పాయసములో సగభాగమును కౌసల్యకొసంగెను. మిగిలిన పాయసమును రెండు భాగములుగా జేసెను. అందులో ఒక భాగమును కైకేయికి ఇచ్చెను. మిగిలిన దానిని మరల రెండు భాగములగా జేసెను. వాటిని కౌసల్యా కైకేయీలచేతులయందుఉంచి, వారిని ప్రసన్నలనుగాజేసి వారి అనుమతితో వాటిని సుమిత్రకు ఇచ్చెను. రాణులు ముగ్గురును గర్భవతులైరి. వారి హృదయములలో సుఖానందములు ఇనుమడించెను. శ్రీహరియంశలు

వారిగర్భములయందు చేరినప్పటినుండి లోకములలో సుఖసంపదలు ఎక్కువయ్యెను. సౌందర్యశీల్యతేజోరాసులైన రాణులలో రాజమందిరములు శోభిల్లెను. ఇట్లు ఆనందముగా కొంతకాలము గడిచెను. భగవంతుడవతరించు సమయము ఆసన్నమాయెను. (చౌ॥ 1-4)

శ్రీరామ జననము - బాల్యము

దో- జోగ లగన గ్రహ బార తిథి, సకల భఏ అనుకూల।
చర అరు అచర హర్షజుత, రామ జనమ సుఖమూల ॥ 190 ॥

లగ్నగ్రహతిథివారయోగములన్నియును అనుకూలములాయెను. సృష్టియందలి ప్రాణులన్నియు ఆనందములో నుండెను. ఏలనన శ్రీరాముని జననము సర్వప్రాణికోటికిని సుఖదాయకము. (దో॥ 190)

చౌ- నౌమీ తిథి మధు మాస పునీతా। సుకల పచ్ఛ అభిజిత హరిప్రీతా ॥
మధ్యదివస అతి సీత న ఘామా। పావన కాల లోక బిశ్రామా ॥ 1 ॥
సీతల మంద సురభి బహ బాఊ। హరషిత సుర సంతన మన చాఊ ॥
బన కుసుమిత గిరిగన మనిఆరా। స్రవహిఁ సకల సరితాఽమృతధారా ॥ 2 ॥
సో అవసర బిరంచి జబ జానా। చలే సకల సుర సాజి బిమానా ॥
గగన బిమల సంకుల సుర జూథా। గావహిఁ గున గంధర్బ బరూథా ॥ 3 ॥
బరషహిఁ సుమన సుఅంజులి సాజీ। గహగహి గగన దుందుభీ బాజీ ॥
అస్తుతి కరహిఁ నాగ ముని దేవా। బహుబిధి లావహిఁ నిజ నిజ సేవా ॥ 4 ॥

పవిత్ర చైత్రశుద్ధనవమితిథినాడు మధ్యాహ్నసమయమున అభిజిల్లగ్నమున ఎక్కువ చలిగానివేడిగాని లేకుండెను. సర్వలోకములకును ప్రశాంతిని చేకూర్చుసమయమది. చల్లనివాయువులు సువాసనలను వెదజల్లుచు మెల్లగావీచుచుండెను. దేవతలు ఆనందించుచుండిరి. సజ్జనులమనస్సులు ఉత్సాహభరితములాయెను. పర్వతములు మణిమయములై కాంతులను విరజిమ్ముచుండెను. వృక్షములు నానావిధపుష్పములతో విరాజిల్లుచుండెను. నదులు అమృత ప్రవాహములతో నిండియుండెను. ఈ విధముగా వృక్షముల మీది సుమశోభలు, పర్వతములపైగల మణులకాంతులు, నదీప్రవాహ తరంగముల తళతళలు కనువిందుగావించుచుండగా ప్రకృతి అంతయునుఅపూర్వ శోభావిలసితమై, చూడముచ్చటగానుండెను. భగవంతుడు అవతరించు సమయము ఆసన్నమైనదని గ్రహించి, బ్రహ్మాదిదేవతలు తమతమవాహనములపై విచ్చేసిరి. నిర్మలాకాశము దేవతలసమూహములతో నిండిపోయెను. గంధర్వులు భగవద్గుణములను గానము చేయసాగిరి. వారు అంజలిఘటించి, పుష్ప వర్షములను గురిపించిరి. ఆకసమున నగారాలు మ్రోగెను. దేవతలు, నాగులు, మునులు భగవంతుని వేనోళ్ల పొగడుచు అపూర్వములైన ఉపాయనములతో తమ సేవలనందించిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో- సుర సమూహ బినతీ కరి, పహుఁచే నిజ నిజ ధామ।
జగనివాస ప్రభు ప్రగటే, అఖిల లోక బిశ్రామ ॥ 191 ॥

ఆపుడు లోకకల్యాణార్థమై జగదాధారుడైన ప్రభువులవతరించెను. దేవతాగణములు అనేక విధముల ప్రస్తుతులొనర్చి, తమతమలోకములకు వెళ్లి పోయిరి. (దో॥ 191)

ఛం-భఏ ప్రగట కృపాలా దీనదయాలా కౌసల్యా హితకారీ ।
హరషిత మహతారీ మునిమన హారీ అద్భుత రూప బిచారీ ।
లోచన అభిరామా తను ఘనస్యామా నిజ ఆయుధ భుజ చారీ ॥
భూషన బనమాలా నయన బిసాలా సోభాసింధు ఖరారీ ॥ 1 ॥
కహ దుఇ కర జోరీ అస్తుతి తోరీ కెహి బిధి కరౌం అనంతా ।
మాయా గున గ్యానాతీత అమానా బేద పురాన భనంతా ॥
కరునా సుఖ సాగర సబ గున ఆగర జెహి గావహిం శ్రుతి సంతా ।
సో మమ హిత లాగీ జన అనురాగీ భయఉ ప్రగట శ్రీకంతా ॥ 2 ॥
బ్రహ్మాండ నికాయా నిర్మిత మాయా రోమ రోమ ప్రతి బేద కహై ।
మమ ఉర సో బాసీ యహ ఉపహాసీ సునత ధీర మతి థిర న రహై ॥
ఉపజా జబ గ్యానా ప్రభు ముసుకానా చరిత బహుత బిధి కీన్హ చహై ।
కహి కథా సుహాఈ మాతు బుఝాఈ జెహి ప్రకార సుత ప్రేమ లహై ॥ 3 ॥
మాతా పుని బోలీ సో మతి డోలీ తజహు తాత యహ రూపా ।
కీజై సిసులీలా అతి ప్రియసీలా యహ సుఖ పరమ అనూపా ॥
సుని బచన సుజానా రోదన ఠానా హోఇ బాలక సురభూపా ।
యహ చరిత జె గావహిం హరిపద పావహిం తే న పరహిం భవకూపా ॥ 4 ॥

కృపాళువు, పరమదయానిధి, కౌసల్యానందవర్ధనుడైన శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు ఉదయించెను. మునిమనోహరుడైనప్రభువుయొక్కఅత్యద్భుతరూపమునుగాంచి, కౌసల్యామాత పరమానంద భరితురాలయ్యెను. ప్రభువు యొక్క నీలమేఘచ్ఛాయయు ఎల్లరకును నేత్రానందకరమైయుండెను. చతుర్భుజములయందు దివ్యాయుధములను, మెడలో మణిహారములను, వనమాలను ధరించియుండెను. విశాలనేత్రములతో సౌందర్యరాశియైన ఆ ఖరారి అద్భుత రీతిలో అవతరించెను. కౌసల్యామాత చేతులు జోడించి ఇట్లు పల్కెను."ఓ ప్రభూ! నీవు అనంతుడవు. నిన్ను ఎంతని స్తుతింపగలము? నీవు మాయాజ్ఞానగుణములకు అతీతుడవనియు, సర్వప్రమాణములకును అందనివాడవనియు, వేదపురాణాదులు ప్రస్తుతించుచున్నవి. కరుణాసముద్రుడు, సర్వసుఖనిదానమూ, సద్గుణరాశియు అని శ్రుతులచే, సజ్జనులచే స్తుతింపబడు భక్తపరాధీనుడైన లక్ష్మీపతి నేడు నాకు ప్రత్యక్షమాయెను. ప్రభూ! నీ ప్రతిరోమమునందును మాయావిరచిత బ్రహ్మాండసమూహములున్నవని వేదములు తెలుపుచున్నవి. అట్టి నీవు నాగర్భమున చేరితివి. ఇది మిక్కిలి ఆశ్చర్యకరము. ఈ విషయమును వినిన ధీరపురుషుల బుద్ధులును భ్రమకులోనగును."- ఇట్లు తల్లి కౌసల్యకు జ్ఞానోదయమైన వెంటనే భగవంతుడు ఒక చిఱునవ్వు నవ్వెను. ప్రభువు అనేక లీలలను ప్రకటింపదలంచెను. ఆమెపూర్వజన్మవృత్తాంతములనన్నింటిని ఆమెకు దెల్పెను.

దానివలన ఆమెకు భగవంతునిపైగల అనన్యభక్తి పుత్రవాత్సల్యముగామారెను. మఱల కౌసల్యామాత ఇట్లు పలికెను. "నాయనా! ఈ రూపమును వీడి, ముద్దులను మూటగట్టు శిశురూపమున నీ ప్రియమైన లీలలను చూపుము. నాకాసుఖమే నిరుపమానమైనది."- తల్లి మాటలు విని ఆ దేవదేవుడు చిన్న శిశు రూపమును దాల్చి ఏడ్వసాగెను. (తులసీదాసు చెప్పుచున్నాడు) ఈ ఘట్టమును గానము చేయువారు ఈ సంసారకూపమునుండి విముక్తులై, ఆ శ్రీహరి పాదపద్మములను చేరుదురు. (చౌ॥ 1-4)

దో-బిప్ర ధేను సుర సంత హిత, లీన్హ మనుజ అవతార।
నిజ ఇచ్ఛా నిర్మిత తను, మాయా గున గో పార ॥ 192 ॥

దేవతలను, బ్రాహ్మణులను, సజ్జనులను, గోవులను కాపాడుటకై భగవంతుడు మానవుడుగా అవతరించెను. త్రిగుణాత్మకమైన మాయకు ఆయన అతీతుడు. ఇంద్రియములకు అగోచరుడు. ఆయన తనువు సంకల్ప సిద్ధమైనది. అది అలౌకికము, కర్మబంధములకు అతీతము. (దో॥ 192)

చౌ- సుని సిసు రుదన పరమ ప్రియ బానీ। సంభ్రమ చలి ఆఈఁ సబ రానీ ॥
హరషిత జహఁ తహఁ ధాఈఁ దాసీ। ఆనంద మగన సకల పురబాసీ ॥ 1 ॥
దసరథ పుత్రజన్మ సుని కానా। మానహుఁ బ్రహ్మానంద సమానా ॥
పరమ ప్రేమ మన పులక సరీరా। చాహత ఉఠన కరత మతి ధీరా ॥ 2 ॥
జాకర నామ సునత సుభ హోఈ। మోరేఁ గృహ ఆవా ప్రభు సోఈ ॥
పరమానంద పూరి మన రాజా। కహా బోలాఇ బజావహు బాజా ॥ 3 ॥
గుర బసిష్ఠ కహఁ గయఉ హఁకారా। ఆఏ ద్విజన సహిత నృపద్వారా ॥
అనుపమ బాలక దేఖెన్హి జాఈ। రూప రాసి గున కహి న సిరాఈ ॥ 4 ॥

అత్యంతమధురము, ప్రియతమము ఐన శిశురోదనమును వినగానే రాణులందఱును ఉత్కంఠతో పరుగెత్తుకొనివచ్చిరి. దాసీలు ఇటునటు సంతోషముతో తిరుగసాగిరి. పురవాసులు ఆనంద నిమగ్నులైరి. దశరథుడు పుత్రజననవార్తను విని పరమానందభరితుడాయెను. ప్రేమాతిశయముతో ఆయన తనువు పులకరించెను. ఆనందాతిరేకమున అధైర్యమును వీడి, బుద్ధిని సదిలపఱుచుకొని, ప్రేమాధిక్యముతో పులకరించినశరీరమును సంబాళించుకొని, పుత్రదర్శనకుతూహలముతో లేచెను. "నామశ్రవణమాత్రముననే సమస్తశుభములను ప్రసాదించుప్రభువు నాయింట వెలసినాడు."- అని తలపోయుచు ఆయన అమితానందభరితుడాయెను. మంగళవాద్యములను మ్రోగింపజేయుటకై ఆజ్ఞను ఇచ్చెను. కులగురువైనవసిష్ఠమహర్షిని పిలిపించెను. ఆయన బ్రాహ్మణులతో గూడి, రాజాంతఃపురమునకు విచ్చేసెను. అందచందాలరాశి, అగణితగుణఖనియైన ఆ అపురూప బాలకుని వారందఱును దర్శించిరి. ఆ బాలరామునియనంతగుణరూపవైభవములు వర్ణింపనలవికానివి. (చౌ॥ 1-4)

దో-నందీముఖ సరాధ కరి, జాతకరమ సబ కీన్హ।
హాటక ధేను బసన మని, నృప బిప్రన్హ కహఁ దీన్హ ॥ 193 ॥

రాజు నాందీముఖశ్రాద్ధమును ఆచరించి, జాతకర్మసంస్కారములను జరిపించి, బ్రాహ్మణులకు బంగారమును, ఆవులను, వస్త్రములను, మణులను దానముగా ఇచ్చెను. (దో॥ 193)

చౌ- ధ్వజ పతాక తోరన పుర ఛావా । కహి న జాఇ జెహి భాఀతి బనావా ॥
సుమనబృష్టి అకాస తేఀ హోఈ । బ్రహ్మానంద మగన సబ లోఈ ॥ 1 ॥
బృంద బృంద మిలి చలీఀ లోగాఈఀ । సహజ సిఀగార కిఏఀ ఉఠి ధాఈఀ ॥
కనక కలస మంగల భరి థారా । గావత పైఠహిఀ భూప దుఆరా ॥ 2 ॥
కరి ఆరతి నెవఛావరి కరహీఀ । బార బార సిసు చరనన్హి పరహీఀ ॥
మాగధ సూత బందిగన గాయక । పావన గున గావహిఀ రఘునాయక ॥ 3 ॥
సర్బస దాన దీన్హ సబ కాహూ । జెహిఀ పావా రాఖా నహిఀ తాహూ ॥
మృగమద చందన కుంకుమ కీచా । మచీ సకల బీథిన్హ బిచ బీచా ॥ 4 ॥

ధ్వజపతాకతోరణములతో వర్ణింపనలవికానిరీతిలో నగరము అలంకరింపబడెను. ఆకాశమునుండి పూలవానగురిసెను. ప్రజలందఱును బ్రహ్మానందభరితులైరి. ఎట్టి అలంకారములను చేసికొనకయే, ఎట్లున్నవారు అట్లే వనితలు గుంపులుగుంపులుగా వచ్చిరి. స్వర్ణకలశములను, బంగారు పళ్లెరములలో సుగంధమంగళద్రవ్యములను తీసికొని, వారు మంగళ గీతములను పాడుచు రాజద్వారమున ప్రవేశించిరి. బాలునకు దీపహారతులను చూపిరి, దిష్టి తీసిరి, బాలునకు మంగళాశాసనములను పలికిరి. పదేపదే బాలునిపాదములపై బడి కానుకలను సమర్పించిరి. వందిమాగధులు, సూతులు, గాయకులు రఘుకుల స్వామిగుణములను గానముచేసిరి. అందఱును తమసకలసంపదలను విరివిగా దానముచేసిరి. దానములను తీసికొనినవారుగూడ వాటిని తమకడ ఉంచుకొనక ఇతరులకు ఇచ్చివేసిరి. నగర వీధులన్నియును కస్తూరి, చందనము, కుంకుమలకలయంపితో తడిసిపోయెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-గృహ గృహ బాజ బధావ సుభ, ప్రగటే సుషమా కంద।
హరషవంత సబ జహఀ తహఀ, నగర నారి నర బృంద ॥ 194 ॥

అందాలరాశియైన ఆబాలునిజననమునకు ఇంటింటా మంగళవాద్యములు మ్రోగెను. స్త్రీ పురుషులందఱును ఆనందసాగరమున ఓలలాడిరి. (దో॥ 194)

చౌ- కైకయసుతా సుమిత్రా దోఊ । సుందర సుత జనమత భైఀ ఓఊ ॥
వహ సుఖ సంపతి సమయ సమాజా । కహి న సకఇ సారద అహిరాజా ॥ 1 ॥
అవధపురీ సోహఇ ఏహి భాఀతీ । ప్రభుహి మిలన ఆఈ జను రాతీ ॥
దేఖి భాను జను మన సకుచానీ । తదపి బనీ సంధ్యా అనుమానీ ॥ 2 ॥
అగర ధూప బహు జను అఀధిఆరీ । ఉడఇ అబీర మనహుఀ అరునారీ ॥
మందిర మని సమూహ జను తారా । నృప గృహ కలస సో ఇందు ఉదారా ॥ 3 ॥
భవన బేదధుని అతి మృదు బానీ । జను ఖగ ముఖర సమయఀ జను సానీ ॥
కౌతుక దేఖి పతంగ భులానా । ఏక మాస తెఇఀ జాత న జానా ॥ 4 ॥

కైకేయీ సుమిత్రలు గూడ అందమైన కుమారులను ప్రసవించిరి. ఆ సుఖ సంపదలను, ఆ సంతోష సమయమును, ఆ సమాజమును వర్ణించుటకు శారదా దేవికి గాని, శేషునకు గాని అలవి కాదు. రాత్రి యనెడి కాంత(నిశాదేవి) తన ప్రభువును చూచుటకు వచ్చి, సూర్యునిజూచి, లజ్జతో వెనుకకు మఱలి, సంధ్యగా మాఱినట్లు అయోధ్యా నగర శోభ భాసిల్లెను. అగరుధూపములపొగ సంధ్యాకాలపుచీకటివలె ఒప్పుచుండెను. ఒకరిపై నొకరు చల్లుకొను ఎఱ్ఱనిరంగు సూర్యాస్తమయసమయమునందలి అరుణకాంతివలె మందిరములపైగలమణులు నక్షత్రములవలెను, రాజప్రాసాదముపైగలకలశము చంద్రునివలె శోభిల్లుచుండెను. రాజభవనమున అత్యంతమృదుమధురముగా సాగు వేదఘోషలు సమయానుకూలముగా పక్షులుకావించు కలకలారావములవలె నుండెను. ఈ ఉత్సాహపూర్ణదృశ్యములను గాంచి, సూర్యుడుగూడ తనవేగమును మఱచినాడా అనునట్లు మందగమనుడయ్యెను. ఆ సూర్యునకు తెలియకుండగనే ఒక నెల గడిచి పోయెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- మాస దివస కర దివస భా, మరమ న జానఇ కోఇ ।
రథ సమేత రబి థాకెఉ, నిసా కవన బిధి హోఇ ॥ 195 ॥

ఒక మాసకాలము ఒకదినముగా అయ్యెను. ఈ రహస్యము ఎవ్వరికిని తెలియదు. సూర్యుడు తనరథమును ఆపి, అచటనే నిలబడి పోయెను. మఱి రాత్రి యేవిధముగా వచ్చును? (దో॥ 195)

చౌ- యహ రహస్య కాహూఁ నహిఁ జానా । దినమని చలే కరత గునగానా ॥
దేఖి మహోత్సవ సుర ముని నాగా । చలే భవన బరనత నిజ భాగా ॥ 1 ॥
ఔరఉ ఏక కహఉఁ నిజ చోరీ । సును గిరిజా అతి దృఢ మతి తోరీ ॥
కాకభుసుండి సంగ హమ దోఊ । మనుజరూప జానఇ నహిఁ కోఊ ॥ 2 ॥
పరమానంద ప్రేమ సుఖ ఫూలే । బీథిన్హ ఫిరహిఁ మగన మన భూలే ॥
యహ సుభ చరిత జాన పై సోఈ । కృపా రామ కై జాపర హోఈ ॥ 3 ॥
తెహి అవసర జో జెహి బిధి ఆవా । దీన్హ భూప జో జెహి మన భావా ॥
గజ రథ తురగ హేమ గో హీరా । దీన్హే నృప నానాబిధి చీరా ॥ 4 ॥

ఈ రహస్యమును ఎవ్వరును ఎఱుగరు. సూర్యభగవానుడు శ్రీరాముని గుణములను గానముచేయుచు వెళ్లెను. దేవతలు, నాగులు, మునులు ఈ యుత్సవమును గాంచి, తమమహద్భాగ్యమును అదే పనిగా కొనియాడుకొనుచు వెళ్లిరి. ఓ గిరిజా! శ్రీరామునిచరణములపై నీకుగలభక్తిని నేనెఱుగుదును. నీకొక పరమగోప్యమును వెల్లడించెదను వినుము. కాకభుశుండియు, నేనును అప్పుడు అక్కడనే యుంటిమి. కాని మనుష్యరూపములలో ఉన్నందున మమ్ము ఎవరును గుర్తింపనే లేదు. పరమానందభరితులమై మేము వీధులన్నియును తిరుగుచుంటిమి. శ్రీరామునికృపకు పాత్రుడైనవాడే ఈ మంగళకరమైన ఉత్సవమును చూచుటకు నోచుకొనును. ఆ శుభసందర్భమున అర్థులు కోరిన వాటినెల్లను రాజు దానము చేసెను. ఏనుగులు, రథములు, గుఱ్ఱములు, గోవులు వెండి, బంగారములు, రత్నములు, వస్త్రములు దానము చేయబడెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- మన సంతోషే సబన్హి కే, జహఁ తహఁ దేహిఁ అసీస ।
సకల తనయ చిర జీవహుఁ, తులసిదాస కే ఈస ॥ 196 ॥

తులసీదాసునకు ప్రభువులైన ఆ నలుగురు రాకుమారులను చిరంజీవులై యుండునట్లు సంతుష్టులైన నగరవాసులందఱును మంగళాశాసనములను పలికిరి. (దో॥ 196)

చౌ- కఛుక దివస బీతే ఏహి భాఀతీ। జాత న జానిఅ దిన అరు రాతీ॥
నామకరన కర అవసరు జానీ। భూప బోలి పఠఏ ముని గ్యానీ॥ 1॥
కరి పూజా భూపతి అస భాషా। ధరిఅ నామ జో ముని గుని రాఖా॥
ఇన్హ కే నామ అనేక అనూపా। మైఀ నృప కహబ స్వమతి అనురూపా॥ 2॥
జో ఆనంద సింధు సుఖరాసీ। సీకర తేఀ త్రైలోక సుపాసీ॥
సో సుఖ ధామ రామ అస నామా। అఖిల లోక దాయక బిశ్రామా॥ 3॥
బిస్వ భరన పోషన కర జోఈ। తాకర నామ భరత అస హోఈ॥
జాకే సుమిరన తేఀ రిపు నాసా। నామ సత్రుహన బేద ప్రకాసా॥ 4॥

ఇట్లు కొంతకాలము గడిచెను. రాత్రింబగళ్లు గతించిపోవుచున్నట్లు అనిపింపనే లేదు. నామకరణ సంస్కార సమయము వచ్చినదని గమనించి, రాజు జ్ఞానియైన వసిష్ఠమహాముననిని పిలిపించెను. ఆయనను పూజించినపిదప రాజు ఇట్లు పలికెను. "మునీశ్వరా! వీరికి నామకరణ సంస్కారములను జరుపుడు. మీరు నిర్ణయించిన పేర్లను పెట్టుడు."- వసిష్ఠ మహర్షి పలికెను. రాజా! వీరికి అపూర్వములైన నామములు అనేకము గలవు. ఐనను నాబుద్ధికి స్ఫురించినవాటిని తెల్పెదను. సర్వసుఖనిధానమైన ఈ ఆనందసింధువు యొక్క ఒక్క బిందువుతోడనే ముల్లోకములు సుఖమయములగును. ఈ సుఖనిధి పేరు 'శ్రీరాముడు'. ఇతడు సర్వలోకసుఖశాంతిప్రదాత. ఈ రెండవవాడు జగత్తును భరించిపోషించువాడు. కావున ఈతనిపేరు 'భరతుడు' మఱియొకఁగు 'శత్రుఘ్నుడు' ఈతనినామస్మరణచేతనే శత్రువులు మృతులగుదురు- ఈతనినామము వేదప్రసిద్ధము. (చౌ॥ 1-4)

దో- లచ్ఛన ధామ రామ ప్రియ, సకల జగత ఆధార।
గురు బసిష్ఠ తెహి రాఖా, లఛిమన నామ ఉదార॥ 197॥

మఱియు సర్వసులక్షణలక్షితుడు, శ్రీరామచంద్రునకు అత్యంత ప్రీతిపాత్రుడు జగదాధారుడైన సుమిత్రా కుమారునకు వసిష్ఠమహర్షి 'లక్ష్మణుడు' అను పేరు పెట్టెను. (దో॥ 197)

చౌ- ధరే నామ గుర హృదయఀ బిచారీ। బేద తత్త్వ నృప తవ సుత చారీ॥
ముని ధన జన సరబస సివ ప్రానా। బాల కేలి రస తెహిఀ సుఖ మానా॥ 1॥
బారెహి తే నిజ హిత పతి జానీ। లఛిమన రామచరన రతి మానీ॥
భరత సత్రుహన దూనఉ భాఈ। ప్రభు సేవక జసి ప్రీతి బడాఈ॥ 2॥
స్యామ గౌర సుందర దోఉ జోరీ। నిరఖహిఀ ఛబి జననీఀ తృన తోరీ॥
చారిఉ సీల రూప గున ధామా। తదపి అధిక సుఖసాగర రామా॥ 3॥
హృదయఀ అనుగ్రహ ఇందు ప్రకాసా। సూచత కిరన మనోహర హాసా॥
కబహుఀ ఉఛంగ కబహుఀ బర పలనా। మాతు దులారఇ కహి ప్రియ లలనా॥ 4॥

కులగురువైనవసిష్ఠుడు బాగుగాఆలోచించి, ఆనలుగురు రాకుమారులకును 'నామకరణము' చేసెను. పిమ్మట ఇట్లనెను. "రాజా! నీ నలుగురు కుమారులును వేదస్వరూపులు. వారిలో శ్రీరాముడు మునులకు పెన్నిధి(సర్వార్థసిద్ధిప్రదాత), భక్తులకు సర్వస్వము, పరమశివునకు ప్రాణము. ఇప్పుడతడు మీప్రేమకు పరవశుడై తన లీలానందరసములో నిమగ్నుడు అయ్యెను."- బాల్యమునుండియు లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని తన పరమ హితైషిగా, స్వామిగా భావించి, ఆయన చరణములను ప్రేమతో ఆశ్రయించియుండువాడు. భరత శత్రుఘ్నులమధ్యగల ప్రేమ స్వామి సేవకుల ప్రేమవంటిది. శ్రీరామభరతులు శ్యామవర్ణ శోభితులు. లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు గౌరవర్ణ విలసితులు. ఈ రెండు జంటలను జూచి, తల్లులు ఆనందించుచుండిరి, దిష్టిదీయుచుండిరి. సోదరులు నలుగురును రూపశీల గుణనిధానములు. ఐతే అందఱికిని శ్రీరాముడు అత్యంతసుఖానందదాయకుడు. ఆయన హృదయమున ఎల్లప్పుడు కృపారూపచంద్రుడు విలసిల్లుచుండును. ఆయనచిఱునవ్వువెన్నెలద్వారా ఆ కృప సర్వదా ప్రకటితమగుచుండును. తనయొడిలోనున్నప్పుడును, ఊయెలలో ఉన్నప్పుడును తల్లి "నా ముద్దులనాయనా!" 'జోఅచ్యుతానంద! జోజో ముకుందా! లాలిపరమానంద! రామ! గోవిందా! జో!జో!' అనుచు ఆయనకు జోలలు పాడుచుండును.(1)

(చౌ॥ 1-4)

దో-బ్యాపక బ్రహ్మ నిరంజన, నిర్గున బిగత బినోద ।
సో అజ ప్రేమ భగతి బస, కౌసల్యా కేం గోద ॥ 198 ॥

సర్వవ్యాపియు, నిరంజనుడును, నిర్గుణుడును, లౌకికవినోదరహితుడును, అజుడును ఐన ఆ పరబ్రహ్మ కౌసల్యా దేవి యొక్క భక్తి వాత్సల్యములకు వశుడై, ఆమె యొడిలో ఆడుకొనుచుండెను. (దో॥ 198)

చౌ- కామ కోటి ఛబి స్యామ సరీరా । నీల కంజ బారిద గంభీరా ॥
అరున చరన పంకజ నఖ జోతీ । కమల దలన్హి బైఠే జను మోతీ ॥ 1 ॥
రేఖ కులిస ధ్వజ అంకుస సోహే । నూపుర ధుని సుని ముని మన మోహే ॥
కటి కింకినీ ఉదర త్రయ రేఖా । నాభి గభీర జాన జెహిం దేఖా ॥ 2 ॥
భుజ బిసాల భూషన జుత భూరీ । హియం హరి నఖ అతి సోభా రూరీ ॥
ఉర మనిహార పదిక కీ సోభా । బిప్ర చరన దేఖత మన లోభా ॥ 3 ॥
కంబు కంఠ అతి చిబుక సుహాఈ । ఆనన అమిత మదన ఛబి ఛాఈ ॥
దుఇ దుఇ దసన అధర అరునారే । నాసా తిలక కో బరనై పారే ॥ 4 ॥
సుందర శ్రవన సుచారు కపోలా । అతి ప్రియ మధుర తోతరే బోలా ॥
చిక్కన కచ కుంచిత గభుఆరే । బహు ప్రకార రచి మాతు సంవారే ॥ 5 ॥

1. జో అచ్యుతానంద! జో జో ముకుందా!
రార పరమానంద! రామ! గోవిందా! ॥ జో జో ॥
తొలుత బ్రహ్మాండంబు తొట్టిగావించి,
నాలుగు వేదముల గొలుసుల మరించి,
బలువైన ఫణిరాజు పాన్పుగావించి,
చెలియ డోలికలోన చేర్చి లాలించె ॥ ॥ జో జో ॥ అన్నమాచార్య ॥

పీత ఝగులిఆ తను పహిరాఈ। జాను పాని బిచరని మోహి భాఈ ॥
రూప సకహిం నహిం కహి శ్రుతి సేషా। సో జానఇ సపనేహుం జేహిం దేఖా ॥ 6 ॥

నీలకమలమును, గంభీరమేఘమునుబోలు అతనిశ్యామసుందరవిగ్రహము కోటిమన్మథులశోభలతో వెలుగొందుచుండెను. ఎఱ్ఱనిచరణపంకజములపై తెల్లనినఖములకాంతి ఎఱ్ఱనికమలపత్రములపై ముత్యములవలె ప్రకాశించుచుండెను. అయనపాదములఅడుగుబాగమున వజ్ర ధ్వజ-అంకుశ చిహ్నములు అలరారుచుండెను. నూపుర ధ్వనులు మునీశ్వరుల మనస్సులను మోహింపజేయు చుండెను. నడుముచుట్టునుగలమొలనూలుకింకిణులు, ఉదరముపై త్రివళులు, గంభీరనాభిశోభలు, సర్వమనోహరములై ఒప్పారుచుండెను. విశాలభుజములు భూషణశోభితములు. ఎదపైగల పులిగోరు అందములను చిందించుచుండెను. వక్షస్థలమున మణిమయహారములును, భృగుమహర్షి పాదముద్రలును చూచువారిని ముగ్ధులనొనర్చుచుండెను. శంఖమునుబోలుకంఠము, సుందరమైన చిబుకము, మనోజ్ఞమైన ముఖము. అసంఖ్యాక మన్మథ శోభలను గలిగియుండెను. తెల్లని పలువరస ఎఱ్ఱని పెదవులచే కప్పబడుచుండెను. అతులములైన ఆ నాసికాతిలకములపరమశోభలు వర్ణనాతీతములు. చెవులు సుందరములు. బుగ్గలు అత్యంతసుందరములు. మధురములైన చిలుకపలుకులు వినసొంపుగా నుండెను. దట్టముగా పుట్టుకతోవచ్చిన ఉంగరాలజుట్టును తల్లి అనేకవిధములుగా సింగారించుచుండెను. మేనిపై పచ్చనిజిలుగువస్త్రములు మిలమిలలాడుచుండెను. చేతులపై మోకాళ్లపై దోగాడు ఆబాలరాముడు చూచెడివారికి ముచ్చట గొలుపుచుండెను. శ్రీరాముని సౌందర్యములను వేదములేగాదు సహస్రఫణియైన ఆదిశేషుడుగూడ వర్ణింపజాలడు. స్వప్నమున ఆ సౌందర్యములను అనుభవించినవారు మాత్రమే దానిని గ్రహింపగలరు. (చౌ॥ 1-6)

దో-సుఖ సందోహ మోహపర, గ్యాన గిరా గోతీత।
దంపతి పరమ ప్రేమ బస, కర సిసుచరిత పునీత ॥ 199 ॥

ఆనంద స్వరూపుడు, మాయాతీతుడు, జ్ఞానమునకును వాక్కులకును, ఇంద్రియములకును గోచరముగాని వాడును ఐన ఆ ప్రభువు కౌసల్యా దశరథుల వాత్సల్యములకువశుడై బాల్య లీలలను ప్రదర్శించుచుండెను. (దో॥ 199)

చౌ- ఏహి బిధి రామ జగత పితు మాతా। కోసలపుర బాసిన్హ సుఖదాతా ॥
జిన్హ రఘునాథ చరన రతి మానీ। తిన్హ కీ యహ గతి ప్రగట భవానీ ॥ 1 ॥
రఘుపతి బిముఖ జతన కర కోరీ। కవన సకఇ భవబంధన ఛోరీ ॥
జీవ చరాచరు బస కై రాఖే। సో మాయా ప్రభు సోం భయ భాఖే ॥ 2 ॥
భృకుటి బిలాస నచావఇ తాహీ। అస ప్రభు ఛాడి భజిఅ కహు కాహీ ॥
మన క్రమ బచన ఛాడి చతురాఈ। భజత కృపా కరిహహిం రఘురాఈ ॥ 3 ॥
ఏహి బిధి సిసుబినోద ప్రభు కీన్హా। సకల నగరబాసిన్హ సుఖ దీన్హా ॥
లై ఉఛంగ కబహుంక హలరావై। కబహుం పాలనేం ఘాలి ఝులావై ॥ 4 ॥

జగత్పితయైన శ్రీరాముడు అయోధ్యావాసులందరికిని ఇట్లు ఆనందము గూర్చుచుండెను. భవానీ శ్రీరామచంద్రుడు తనపాదపద్మములను నమ్మినవారిప్రేమలకువశుడై పరమానందమును పంచియిచ్చుచుండెను.

శ్రీరామునియెడ భక్తివిశ్వాసములు లేనివారు ఎంతగా ప్రయత్నించినను భవబంధములనుండి విముక్తులుకాలేరు. చరాచరజీవులను తనఅధీనములో నుంచుకొను మాయా శక్తియే ప్రభువునకు భయపడి, ఆయన కనుసన్నలకు నృత్యము చేయుచుండెను. ఎవ్వరైనను ఇట్టి ప్రభువును వదలి ఎవ్వరిని భజింతురు? అభిమానమును వీడి త్రికరణశుద్ధిగా అనన్యభక్తితో తనను సేవించువారిపై శ్రీరఘునాథుడు తప్పక కృపజూపును. శ్రీరామచంద్రుడు తన బాల్య లీలలచే పురజనులందఱిని సంతోష పఱచుచుండెను. కౌసల్యాదేవి బాలరాముని తనయొడిలో ఆడించుచు ఊయలలో ఊపుచు, తాను ఎంతగానో మురిసిపోవుచుండెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-ప్రేమ మగన కౌసల్యా, నిసి దిన జాత న జాన।
సుత సనేహ బస మాతా, బాలచరిత కర గాన ॥ 200 ॥

కౌసల్యామాత పుత్రప్రేమలో మునిగితేలుచు రాత్రింబవళ్లు ఎన్నెన్ని గడచిపోవుచున్నదియు గమనింపకుండెను. పుత్రవాత్సల్యమునకువశమై శ్రీరామునిబాల్యలీలలను ప్రస్తుతించుచు గానము చేయుచుండెను. (దో॥ 200)

చౌ- ఏక బార జననీఀ అన్హవాఏ। కరి సింగార పలనాఀ పౌఢాఏ ॥
నిజ కుల ఇష్టదేవ భగవానా। పూజా హేతు కీన్హ అస్నానా ॥ 1 ॥
కరి పూజా నైబేద్య చఢావా। ఆపు గఈ జహఀ పాక బనావా ॥
బహురి మాతు తహవాఀ చలి ఆఈ। భోజన కరత దేఖ సుత జాఈ ॥ 2 ॥
గై జననీ సిసు పహిఀ భయభీతా। దేఖా బాల తహాఀ పుని సూతా ॥
బహురి ఆఇ దేఖా సుత సోఈ। హృదయఀ కంప మన ధీర న హోఈ ॥ 3 ॥
ఇహాఀ ఉహాఀ దుఇ బాలక దేఖా। మతిభ్రమ మోర కి ఆన బిసేషా ॥
దేఖి రామ జననీ అకులానీ। ప్రభు హఁసి దీన్హ మధుర ముసుకానీ ॥ 4 ॥

ఒకనాడు కౌసల్యాదేవి రామచంద్రునకు స్నానము చేయించి, అలంకరణ చేసి, ఉయ్యేలలో పరుండబెట్టెను. తానును స్నానముచేసి, తమఇష్టదేవతారాధనమునకు సిద్ధపడుచుండెను. ఆరాధనసమయమున నైవేద్యమును భగవంతునికడ ఉంచి, తాను వంటఇంటిలోనికి వెళ్లెను. తిరిగి వచ్చునరికి ఆ నైవేద్యమును శ్రీరాముడు ఆరగించుచుండుట చూచెను. ఆ దృశ్యమునుగాంచి, భయపడి ఆమె ఊయెల మందిరమునకు వెళ్లెను అచట ఊయెలలో బాలరాముడు నిద్రించుచుండెను. మఱల పూజా మందిరమునకు వచ్చి అచటగూడ తనరాముడు ఉండుటచూచి చకితురాలయ్యెను. ఆమె హృదయము కంపించెను. మనస్సు కలవరపాటునకులోనయ్యెను. "ఇచట-మఱియు అచ్చట ఇద్దఱు రాములు ఉండుట ఎట్లు సంభవము? ఇది నా భ్రమయా? దైవ లీలయా?" అని తర్కించుకొన సాగెను. శ్రీరాముడు తన తల్లి వ్యాకులపాటును జూచి ఒక చిఱునవ్వు నవ్వెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- దేఖరావా మాతహి నిజ, అద్భుత రూప అఖండ।
రోమ రోమ ప్రతి లాగే, కోటి కోటి బ్రహ్మండ ॥ 201 ॥

అపుడు ప్రభువు తన తల్లికి అత్యద్భుతమైన తన 'అఖండరూపము'ను జూపెను. ఆ రూపమున ఆమె కోటానుకోట్ల బ్రహ్మాండములను చూడగల్గెను. (దో॥ 201)

చౌ- అగనిత రబి ససి సివ చతురానన । బహు గిరి సరిత సింధు మహి కానన ॥
కాల కర్మ గున గ్యాన సుభాఊ । సోఉ దేఖా జో సునా న కాఊ ॥ 1 ॥
దేఖీ మాయా సబ బిధి గాఢీ। అతి సభీత జోరేఁ కర ఠాఢీ ॥
దేఖా జీవ నచావఇ జాహీ। దేఖీ భగతి జో ఛోరఇ తాహీ ॥ 2 ॥
తన పులకిత ముఖ బచన న ఆవా। నయన మూది చరనని సిరు నావా ॥
బిసమయవంత దేఖి మహతారీ। భఏ బహురి సిసురూప ఖరారీ ॥ 3 ॥
అస్తుతి కరి న జాఇ భయ మానా। జగతపితా మైఁ సుత కరి జానా ॥
హరి జననీ బహుబిధి సముఝాఈ। యహ జని కతహుఁ కహసి సును మాఈ ॥ 4 ॥

అసంఖ్యాక సూర్య చంద్రులను, బ్రహ్మలను, పరమేశ్వరులను పెక్కు పర్వతములను, నదులను, సముద్రములను, భూగోళములను, వనములను, కాల కర్మ స్వభావ గుణ జ్ఞానములను, కని విని యెఱుగని దృశ్యములను ఆమె ఆ రూపమున గాంచెను. సర్వశక్తి స్వరూపిణియైన మాయ భయముతో చేతులుజోడించి, ఆయన ముందు నిలబడియుండుటను జూచెను. మాయకువశుడైఆడునట్టిజీవుని, జీవునివిముక్తుని జేయు భక్తినిగూడ ఆమె దర్శించెను. కౌసల్య పులకితగాత్రయయ్యెను. ఆమెనోట మాటరాలేదు. కనులుమూసికొని శ్రీరామునిపాదములపై బడెను. విస్మితురాలైన తల్లిని జూచి, ఖరారియైన శ్రీరాముడు తనబాలరూపమును దాల్చెను. ఆమె కనులు తెఱచి చూడగా తనముందు బాలరాముడు దర్శనమిచ్చెను. అంతట ఆమె సంభ్రమాశ్చర్యములకులోనై, ఆయననుస్తుతించుటకుగూడ అశక్తయయ్యెను. "జగత్పితయైన పరమాత్ముని నా కుమారునిగా భావించితినే"- అని వలుకీతులవగచెను. శ్రీహరి ఆమెను అనేకవిధముల ఓదార్చి, "దీనిని రహస్యముగానే ఉంచుము" అనియనెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-బార బార కౌసల్యా, బినయ కరఇ కర జోరి ।
అబ జని కబహూఁ బ్యాపై, ప్రభు మోహి మాయా తోరి ॥ 202 ॥

కౌసల్య మాటిమాటికిని వినయముతో చేతులుజోడించి "ప్రభూ! మఱల నీమాయ నన్నెప్పుడును కప్పకుండును గాక"- అని ప్రార్థించెను. (దో॥ 202)

చౌ- బాలచరిత హరి బహుబిధి కీన్హా। అతి అనంద దాసన్హ కహఁ దీన్హా ॥
కఛుక కాల బీతేఁ సబ భాఈ। బడే భఏ పరిజన సుఖదాఈ ॥ 1 ॥
చూడాకరన కీన్హ గురు జాఈ। బిప్రన్హ పుని దఛినా బహు పాఈ ॥
పరమ మనోహర చరిత అపారా। కరత ఫిరత చారిఉ సుకుమారా ॥ 2 ॥
మన క్రమ బచన అగోచర జోఈ । దసరథ అజిర బిచర ప్రభు సోఈ ॥
భోజన కరత బోల జబ రాజా। నహిఁ ఆవత తజి బాల సమాజా ॥ 3 ॥
కౌసల్యా జబ బోలన జాఈ। ఠుముకు ఠుముకు ప్రభు చలహిఁ పరాఈ ॥
నిగమ నేతి సివ అంత న పావా। తాహి ధరై జననీ హఠి ధావా ॥ 4 ॥
ధూసర ధూరి భరేఁ తను ఆఏ। భూపతి బిహసి గోద బైఠాఏ ॥ 5 ॥

శ్రీరాముడు తనబాల్యలీలలచే తనభక్తులనందఱిని మిక్కిలి ఆనందపఱచుచుండెను. ముద్దులొలుకు ఆ నలుగురు సోదరుల బాల్య క్రీడలను జూచుచు తల్లిదండ్రులే గాక ఆ అంతఃపురవాసులందఱును మిక్కిలి మురిసిపోవుచుండిరి. వసిష్ఠగురువులు ఆ చిన్నారులకు చూడాకర్మ సంస్కారములను జరిపించిరి. బ్రాహ్మణులకు పుష్కలముగా దక్షిణలొసంగబడెను. ఆ నలుగురు రాజకుమారులును వివిధ వినోద క్రీడలలో ఆరితేరిరి. మనోవాక్కర్మలకు అగోచరుడైన ప్రభువు దశరథుని భవనప్రాంగణములయందు ఆడుకొనుచుండెను. రామా! భోజనమునకు రారా! రారా! (1) అని దశరథుడు ఎంతగా పిలిచినను రాముడు తనమిత్రులను వీడివచ్చెడి వాడుకాడు. పిమ్మట కౌసల్య తీసికొనివచ్చుటకు పోగా ఆ బాలరాముడు తన బుడిబుడినడకలతో తల్లికి అందకుండా పాఱిపోవుచుండెడివాడు. నేతినేతి (న+ఇతి, న+ఇతి) యని శ్రుతులచే వర్ణింపబడువానిని, శివునకును అందని తత్త్వస్వరూపుని తల్లి బలవంతముగా పట్టుకొనప్రయత్నించెను. క్రీడలలో దుమ్ముకొట్టుకొనియున్న దేహముగల కుమారుని రాజు తనయొడిలో కూర్చుండ బెట్టుకొనెను. (చౌ॥ 1-5)

దో- భోజన కరత చపల చిత, ఇత ఉత అవసరు పాఇ।
భాజి చలే కిలకత ముఖ, దధి ఓదన లపటాఇ ॥ 203 ॥

భోజన సమయమునందును ఆ చిన్నారి రాముడు కుదురుగా ఉండెడివాడు కాడు. అదనుచూచుకొని నోటిలో పెఱుగన్నమును ఉంచుకొని ఇటునటు పఱుగెత్తుచు నవ్వుచుండెడి వాడు. (దో॥ 203)

చౌ- బాలచరిత అతి సరల సుహాఏ। సారద సేష సంభు శ్రుతి గాఏ ॥
జిన్హ కర మన ఇన్హ సన నహిఁ రాతా। తే జన బంచిత కిఏ బిధాతా ॥ 1 ॥
భఏ కుమార జబహిఁ సబ భ్రాతా। దీన్హ జనేఊ గురు పితు మాతా ॥
గురగృహఁ గఏ పఢన రఘురాఈ। అలప కాల బిద్యా సబ ఆఈ ॥ 2 ॥
జాకీ సహజ స్వాస శ్రుతి చారీ। సో హరి పఢ యహ కౌతుక భారీ ॥
బిద్యా బినయ నిపున గున సీలా। ఖేలహిఁ ఖేల సకల నృప లీలా ॥ 3 ॥
కరతల బాన ధనుష అతి సోహా। దేఖత రూప చరాచర మోహా ॥
జిన్హ బీథిన్హ బిహరహిఁ సబ భాఈ। థకిత హోహిఁ సబ లోగ లుగాఈ ॥ 4 ॥

శ్రీరామునిబాల్యలీలలు మిక్కిలి సరళమైనవి, మనోజ్ఞములైనవి. ఆ లీలలను వాగ్దేవియు, శేషుడును, పరమశివుడును, వేదపురుషుడును తన్మయత్వముతో గానము చేయుచుండిరి. ఈరామబాల్యలీలలయందు అనురాగమును పొందనివానిజీవితము వ్యర్థమని విధాత పలికెను. కౌమార దశకు చేరగనే ఈ నలుగురు కుమారులకును తల్లిదండ్రులు ఉపనయన సంస్కారములనొనర్చిరి. శ్రీరఘునాథుడు సోదరులతోగూడి విద్యాభ్యాసమునకై గురుకులమునకు వెళ్లెను. కొలదికాలములోనే వారు అస్త్రశస్త్రాది సకలవిద్యలలో పారంగతులైరి. తనశ్వాసలద్వారా నాలుగువేదములఆవిర్భావమునకు కారణభూతుడైన ఆరామచంద్రభగవానుడు మఱల వాటిని

1. శ్రీరామ రఘురామ శృంగారరామయని చింతింపరాదె ఓ మనసా! ॥ శ్రీరామ ॥
1) తళుకు చెక్కుల ముద్దుపెట్టు కౌసల్య మును తపమేమి చేసెనో చెలియా!
2) దశరథుడు శ్రీరామ రారా యని బిల్వ మును తపమేమిచేసెనో చెలియా! ॥ శ్రీరామ ॥ (త్యాగరాజ)

అభ్యసించుటకు గురువు నాశ్రయించుట నిజముగా ఒక లీలావిలాసము. ఆ నలుగురును విద్యావినయగుణశీలసంపన్నులైరి. రాజోచితవిద్యలయందును వారుకౌశలమును సంపాదించిరి. ధనుర్బాణములు వారిచేతులలో మిక్కిలిమనోహరముగాశోభిల్లుచుండెను. చరాచరసృష్టియంతయు వారిరూపసౌందర్యములకు మోహపరవశమగుచుండెను. వారివిహారములనుగాంచి, నగరములోనివారు అందఱును ముగ్ధులై, ప్రేమవివశులై, ఎచటివారచటనే నిలిచిపోవుచుండిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో-కోసలపుర బాసీ నర, నారి బృద్ధ అరు బాల।
ప్రానహు తే ప్రియ లాగత, సబ కహుఁ రామ కృపాల ॥ 204 ॥

అయోధ్యలోని స్త్రీలు, పురుషులు, బాలురు, వృద్ధులు - అందఱును శ్రీరాముని తమప్రాణములకన్న మిన్నగా ప్రేమించుచుండిరి. (దో॥ 204)

చౌ- బంధు సఖా సఁగ లేహిఁ బొలాఈ। బన మృగయా నిత ఖేలహిఁ జాఈ ॥
పావన మృగ మారహిఁ జియఁ జానీ। దిన ప్రతి నృపహి దెఖావహిఁ ఆనీ ॥ 1 ॥
జే మృగ రామ బాన కే మారే। తే తను తజి సురలోక సిధారే ॥
అనుజ సఖా సంగ భోజన కరహీఁ। మాతు పితా అగ్యా అనుసరహీఁ ॥ 2 ॥
జెహి బిధి సుఖీ హోహిఁ పుర లోగా। కరహిఁ కృపానిధి సోఇ సంజోగా ॥
బేద పురాన సునహిఁ మన లాఈ। ఆపు కహహిఁ అనుజన్హ సముఝాఈ ॥ 3 ॥
ప్రాతకాల ఉఠి కై రఘునాథా। మాతు పితా గురు నావహిఁ మాథా ॥
ఆయసు మాగి కరహిఁ పుర కాజా। దేఖి చరిత హరషఇ మన రాజా ॥ 4 ॥

శ్రీరామచంద్రుడు తనసోదరులతో, సహచరులతో ప్రతిదినము వనములకు వెళ్లి మోక్షార్హమైన మృగములను వేటాడుచుండెను. (శాస్త్రములలో రాజులకు చెప్పబడిన రీతిగా వేటాడదగిన మృగములనే వారు వేటాడుచుండిరి) రామ బాణములకు గురియై మృతి చెందిన మృగములను దశరథుడు చూచి, అతని కౌశలమునకు తృప్తి పడుచుండెడి వాడు. శ్రీరాముని బాణములచే అసువులను వీడిన జంతువులు నేరుగా పరమపదమునకు పోవుచుండెను. ఆ జంతువుల పురాకృతసుకృతఫలమట్టిది. శ్రీరామచంద్రుడు తన తమ్ములతోమిత్రులతో కలిసి భుజించుచుండెడివాడు. అతడు మాతాపితరులఆజ్ఞలను శిరసావహించు చుండెను. తనప్రజలందఱికిని సుఖములను కూర్చుచుండెడివాడు. అతడు వేదపురాణములను శ్రవణమాత్రమునగ్రహించి, వాటిఅంతరార్థములను సోదరులకు విశదీకరించుచుండెడివాడు. ప్రాతఃకాలముననే లేచి, శ్రీరఘునాథుడు తల్లిదండ్రులకును, గురువులకును ప్రణమిల్లి వారి ఆజ్ఞలతో నగర కార్యకలాపములలో పాల్గొనుచుండెడివాడు. అతని నిత్యకార్యక్రమరీతులకు రాజు మిక్కిలి సంతుష్టుడగు చుండెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-బ్యాపక అకల అనీహ అజ, నిర్గున నామ న రూప।
భగత హేతు నానా బిధి, కరత చరిత్ర అనూప ॥ 205 ॥

సర్వవ్యాపి, అవిభాజ్యుడు, ఇచ్ఛారహితుడు, అజుడు, నిర్గుణుడు, నామ, రూప రహితుడు ఐన పరమాత్మ శ్రీరామునిఅవతారమున తనభక్తులకై నానావిధములైన అలౌకికలీలలను ప్రదర్శించు చుండెను. (దో॥ 205)

విశ్వామిత్రుని యాగసంరక్షణము

చౌ- యహ సబ చరిత కహా మైం గాఈ। ఆగిలి కథా సునహు మన లాఈ ॥
బిస్వామిత్ర మహాముని గ్యానీ। బసహిం బిపిన సుభ ఆశ్రమ జానీ ॥ 1 ॥
జహఁ జప జగ్య జోగ ముని కరహీం। అతి మారీచ సుబాహుహి డరహీం ॥
దేఖత జగ్య నిసాచర ధావహిం। కరహిం ఉపద్రవ ముని దుఖ పావహిం ॥ 2 ॥
గాధితనయ మన చింతా బ్యాపీ। హరి బిను మరహిం న నిసిచర పాపీ ॥
తబ మునిబర మన కీన్హ బిచారా। ప్రభు అవతరేఉ హరన మహి భారా ॥ 3 ॥
ఏహూఁ మిస దేఖౌం పద జాఈ। కరి బినతీ ఆనౌం దోఉ భాఈ ॥
గ్యాన బిరాగ సకల గున అయనా। సో ప్రభు మైం దేఖబ భరి నయనా ॥ 4 ॥

భవానీ! ఈ కథను ఇంతవఱకు గానము చేసితిని. తరువాతి కథను శ్రద్ధగా వినుము. జ్ఞానియైన విశ్వామిత్రమహాముని ఒక వనమునందు పవిత్రమైన ఆశ్రమమున వసించుచుండెను. అచట ఆ ముని జపయోగయజ్ఞములను ఆచరించుచుండెడివాడు. కాని మారీచసుబాహువులు అనురాక్షసులవలన ఆయనకు క్లేశములు సంభవించుచుండెను. ఆయన యజ్ఞములను చేయునప్పుడు వారు వాటిని అపవిత్రముచేయుచు ఉపద్రవములను సృష్టించుచుండిరి. ముని చాల దుఃఖితుడగుచుండెను. ఆ శ్రీహరిసహాయము లేకుండ ఈ క్రూరరాక్షసులబాధలనుండి బయటపడుట అసాధ్యమని తలంచెను. అతడు ఇంకను ఇట్లు ఆలోచించెను. "భూభారమును తొలగించుటకై శ్రీహరి అయోధ్యలో శ్రీరామునిగా ఇప్పటికే అవతరించియున్నాడు. శ్రీరామునిసహాయమున ఈ రాక్షసులను తుదముట్టింపజేయవలెను. ఈ నెపముతో అయోధ్యకు వెళ్లి, ప్రభు పాదపద్మములదర్శనమును చేసికొందును. రాజునకు విన్నవించుకొని, ఆయన అనుమతితో రామలక్ష్మణులను ఇచ్చటికి తీసికొని వచ్చెదను. జ్ఞాన వైరాగ్య సద్గుణనిధియైన ప్రభువును కన్నులార దర్శించెదను. ఆహా! శ్రీరామచంద్ర భగవానుని దర్శింపబోవుచున్న నా అదృష్టమే అదృష్టము." (చౌ॥ 1-4)

దో-బహుబిధి కరత మనోరథ, జాత లాగి నహిం బార।
కరి మజ్జన సరఊ జల, గఏ భూప దరబార ॥ 206 ॥

తనలో మనోరథములు పెక్కు మెదలుచున్నను రాక్షససంహారమిషతో విశ్వామిత్రుడు ఏ మాత్రము జాగుచేయక అయోధ్యకు బయలుదేఱెను. సరయూనదిలో స్నానమాడి, రాజ సభలో ప్రవేశించెను. (దో॥ 206)

చౌ- ముని ఆగమన సునా జబ రాజా। మిలన గయఉ లై బిప్ర సమాజా ॥
కరి దండవత మునిహి సనమానీ। నిజ ఆసన బైఠారేన్హి ఆనీ ॥ 1 ॥
చరన పఖారి కీన్హి అతి పూజా। మో సమ ఆజు ధన్య నహిం దూజా ॥
బిబిధ భాంతి భోజన కరవావా। మునిబర హృదయఁ హరష అతి పావా ॥ 2 ॥

పుని చరనని మేలే సుత చారీ। రామ దేఖి ముని దేహ బిసారీ ॥
భఏ మగన దేఖత ముఖ సోభా। జను చకోర పూరన ససి లోభా ॥ 3 ॥
తబ మన హరషి బచన కహ రాఊ। ముని అస కృపా న కీన్హిహు కాఊ ॥
కేహి కారన ఆగమన తుమ్హారా। కహహు సో కరత న లావఉఁ బారా ॥ 4 ॥
అసుర సమూహ సతావహిఁ మోహీ। మైఁ జాచన ఆయఉఁ నృప తోహీ ॥
అనుజ సమేత దేహు రఘునాథా। నిసిచర బధ మైఁ హోబ సనాథా ॥ 5 ॥

మునీశ్వరుని ఆగమనమును తెలిసికొని, దశరథ మహారాజు బ్రాహ్మణులతో గూడి ఎదురేగి, దండ ప్రణామములాచరించి, స్వాగతసత్కారములతో తీసికొని వచ్చి, ఉన్నతాసనమున కూర్చుండబెట్టెను. మునీశ్వరునకు అర్ఘ్యపాద్యాది పూజలను చేసి, అతడు "నేడు నా జన్మధన్యమైనది. నావంటి భాగ్యశాలి మఱియొకడుండడు"- అనియనుకొనుచు చక్కని అతిథిమర్యాదలతో ఆమునిని సంతృప్తిపఱచెను. ముని మిక్కిలి సంతుష్టుడాయెను. పిదప రాజు తననలుగురు కుమారులను అచటికి రప్పించెను. వారు మునికి ప్రణమిల్లిరి. శ్రీరామచంద్రుని దర్శించినంతనే ముని తనను తాను మఱచిపోయెను. చంద్రుని గాంచిన చకోరమువలె శ్రీరామునిసౌందర్యమునకు ఆయన ముగ్ధుడాయెను. రాజు మిక్కిలి సంతోషముతో ఇట్లనెను. "మునీశ్వరా! దయతో మీరు ఇచటికి వచ్చి, మమ్ము అనుగ్రహించితిరి. ఇదివరలో ఈ విధముగా మీ కృప మాపై ప్రసరింపలేదు. నేడు మీ ఆగమనమునకు కారణమేమి? దయతో తెల్పుడు. మీ ఆజ్ఞను తత్క్షణమే శిరసావహించెదను."- అందులకు ముని ప్రత్యుత్తరమునిచ్చెను. "రాజా! రాక్షసులు నన్ను మిక్కిలి బాధలపాలుచేయుచున్నారు. కావున మీసహాయమును అర్థించుటకై వచ్చితిని. రామలక్ష్మణులను నా వెంటపంపుము. వారి సహాయమున రాక్షసులను నిర్మూలించి నేను రక్షణ పొందగలను. ఇదియే నారాకకు కారణము."- (చౌ॥ 1-5)

దో-దేహు భూప మన హరషిత, తజహు మోహ అగ్యాన।
ధర్మ సుజస ప్రభు తుమ్హ కౌఁ, ఇన్హ కహఁ అతి కల్యాన ॥ 207 ॥

"రాజా! మోహము, అజ్ఞానము వదలి ప్రసన్నచిత్తుడవై వారిని నాకు అప్పగింపుము. దానివలన ధర్మము (పుణ్యము) సత్కీర్తి ప్రతిష్ఠలు నీకు ప్రాప్తించును. వారికి పరమశ్రేయోలాభములు కలుగును."- (దో॥ 207)

చౌ- సుని రాజా అతి అప్రియ బానీ। హృదయ కంప ముఖ దుతి కుములానీ ॥
చౌథేఁపన పాయఉఁ సుత చారీ। బిప్ర బచన నహిఁ కహేహు బిచారీ ॥ 1 ॥
మాగహు భూమి ధేను ధన కోసా। సర్బస దేఉఁ ఆజు సహరోసా ॥
దేహ ప్రాన తేఁ ప్రియ కఛు నాహీఁ। సోఉ ముని దేఉఁ నిమిష ఏక మాహీఁ ॥ 2 ॥
సబ సుత ప్రియ మోహి ప్రాన కి నాఈఁ। రామ దేత నహిఁ బనఇ గోసాఈఁ ॥
కహఁ నిసిచర అతి ఘోర కఠోరా। కహఁ సుందర సుత పరమ కిసోరా ॥ 3 ॥
సుని నృప గిరా ప్రేమరస సానీ। హృదయఁ హరష మానా ముని గ్యానీ ॥
తబ బసిష్ఠ బహుబిధి సముఝావా। నృప సందేహ నాస కహఁ పావా ॥ 4 ॥

అతి ఆదర దోఉ తనయ బోలాఏ । హృదయఁ లాఇ బహు భాఁతి సిఖాఏ ॥
మేరే ప్రాన నాథ సుత దోఊ । తుమ్హ ముని పితా ఆన నహిఁ కోఊ ॥ 5 ॥

మునీశ్వరునిపలుకులు రాజునకు మిక్కిలి అప్రియములాయెను. ఆయన హృదయము కంపించెను. ముఖము వెలవెలబోయెను. అప్పుడు అతడు ఇట్లనెను. (దుఃఖావేశముతో) "బ్రాహ్మణుడా! ఈ నలుగురు కుమారులు నాకు వృద్ధావస్థయందు కలిగిరి. మీరు ఇట్లు కోరుకొనుట సముచితముగాదు. మునీశ్వరా! భూములు, గోవులు, ధనధాన్యములు, సంపదలు మొదలగువానిని కోరుకొనుడు. వాటిని సంతోషముతో ఇయ్యగలను. ఎవ్వరికైనను దేహప్రాణములకన్న ప్రియమైనదేదియును లేదు. వాటిని గూడ ఈ క్షణమే ఇయ్యగలను. నాకుమారులందఱును నాకు బహిఃప్రాణములు. ఎట్టి పరిస్థితులలోనైనను శ్రీరాముని వదలియుండలేను. అతిభయంకరులైన ఆరాక్షసులెక్కడ? మిక్కిలిసుకుమారులైన నాచిన్నారులెక్కడ?" రాజుయొక్క ప్రేమరససిక్తములైన వచనములనువిని, రామునియెడ ఆయనకు గల ప్రేమకు మునియెంతో ముగ్ధుడాయెను. పిమ్మట వసిష్ఠుడు రాజునకు తగువిధముగా నచ్చజెప్పి, ఆయన భయసందేహములను దూరముచేసెను. అంతట దశరథుడు ప్రేమతో తనఇద్దఱుకుమారులను (రామ లక్ష్మణులను) దగ్గరకు తీసికొని, హృదయమునకు హత్తుకొని, అనేకవిధముల ఉపదేశవచనములను పలికెను. పిమ్మట ఆయన మునితో ఇట్లనెను. "స్వామీ! ఈ నా కుమారులు నాకు పంచప్రాణములు. ఇపుడు మీరేవారికి తండ్రి, గురువు, సంరక్షకులు." (చౌ॥ 1-5)

దో-సౌఁపే భూప రిషిహి సుత, బహుబిధి దేఇ అసీస ।
జననీ భవన గఏ ప్రభు, చలే నాఇ పద సీస ॥ 208 (క) ॥

తరువాత రాజు తన కుమారులను పెక్కురీతుల ఆశీర్వదించి, వారిని ఋషీశ్వరునకు అప్పగించెను. రామలక్ష్మణులు తల్లులకడకు వెళ్లి, పాదాభివందనములను ఆచరించి, వారి ఆశీస్సులను గైకొనిరి. (దో॥ 208. క)

సో-పురుషసింహ దోఉ బీర, హరషి చలే మునిభయ హరన ।
కృపాసింధు మతిధీర, అఖిల బిస్వ కారన కరన ॥ 208 (ఖ) ॥

కృపా సాగరులు, మహాధీరులు, చరాచరాత్మక సృష్టికి కారణభూతులైన ఆ పురుష సింహములగు రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని భయవిముక్తునిగా జేయుటకు ప్రసన్నమనస్కులై బయలుదేటిరి.[1] (సో॥ 208.ఖ)

చౌ- అరున నయన ఉర బాహు బిసాలా । నీల జలజ తను స్యామ తమాలా ॥
కటి పట పీత కసేఁ బర భాథా । రుచిర చాప సాయక దుహుఁ హాథా ॥ 1 ॥
స్యామ గౌర సుందర దోఉ భాఈ । బిస్వామిత్ర మహానిధి పాఈ ॥
ప్రభు బ్రహ్మన్యదేవ మైఁ జానా । మోహి నితి పితా తజేఉ భగవానా ॥ 2 ॥

1. వెడలెను కోదండపాణి, అనుజ సౌమిత్రితోగూడి, ॥ వెడలెను ॥
పుడమిలో జనులెల్ల పొగడ, పూజితుడై మునితోగూడి, ॥ వెడలెను ॥
శిరమున కొండెయు జారా, ఉరమున హారములు మెరయ,
కరమున శరచాపములు ఘనముగ మెరయా
సురుచిర వాద్యములు మ్రోయ, సురలెల్లను స్తుతి చేయ,
వర త్యాగరాజనుతుడు వసుధ భారమును బాప ॥ వెడలెను ॥ ॥ త్యాగరాజ ॥

చలే జాత ముని దీన్హి దెఖాఈ। సుని తాడకా క్రోధ కరి ధాఈ ॥
ఏకహిఁ బాన ప్రాన హరి లీన్హా। దీన జాని తెహి నిజ పద దీన్హా ॥ 3 ॥
తబ రిషి నిజ నాథహి జియఁ చీన్హీ। బిద్యానిధి కహుఁ బిద్యా దీన్హీ ॥
జాతే లాగ న ఛుధా పిపాసా। అతులిత బల తను తేజ ప్రకాసా ॥ 4 ॥

అరుణకమలనయనుడు, విశాలవక్షుడు, ఆజానుబాహుడు, నీలోత్పల తమాలసదృశశ్యామలగాత్రుడైన శ్రీరామచంద్రుడు, పీతాంబరధారియై చేతులయందు ధనుర్బాణములతో, భుజమున తూణీరముతో శోభిల్లుచుండెను. శ్యామగౌరవర్ణశోభితులైన ఆ సోదరులు ఇరువురును అత్యంతసుందరులు. ఆయిరువురితోగూడివెళ్ళుచున్న విశ్వామిత్రుడు అమూల్యధనరాసులను పొందినట్లు సంతసించెను. ఆయన తన మనస్సులో ఇట్లనుకొనెను. "ప్రభువు నిజముగా భక్తపరాధీనుడని, బ్రాహ్మణ ప్రియుడని తెలిసికొంటిని. నా కొఱకై తల్లిదండ్రులనుగూడ వదలివచ్చెను." మార్గమధ్యమున తాటకయను రాక్షసి వీరి అలికిడినివిని, కోపముతో వీరిపై విరుచుకొనిపడెను. ఆమెను ముని వారికి చూపెను. అంతట రాముడు ఒకేబాణముతో ఆమెను తుదముట్టించి, కనికరముతో పరమధామమునకు చేర్చెను. దీని ద్వారా రామచంద్రప్రభువు సాక్షాత్తుగా పరమేశ్వరుడే యని ముని తనఅంతరంగమున ఎఱింగెను. ప్రభువు విజ్ఞాననిధియని తెలిసినప్పటికిని విశ్వామిత్రుడు మిక్కిలి హర్షముతో వారికి 'బల, అతిబల' అనుమంత్రములను ఉపదేశించెను. దాని వలన క్షుత్పిపాసాబాధలు వారిని దరిజేరవు. పైగా అవి వారికి బలమును, శక్తిని కూర్చును. (చౌ॥ 1-4)

దో-ఆయుధ సర్బ సమర్పి కై, ప్రభు నిజ ఆశ్రమ ఆని।
కంద మూల ఫల భోజన, దీన్హ భగతి హిత జాని॥ 209 ॥

మునీశ్వరుడు తనఅస్త్రశస్త్రములను అన్నింటిని వారికి సమర్పించి, వారిని తనఆశ్రమమునకు తీసికొని వచ్చెను. పరమహితైషులైన ఆ రామలక్ష్మణులకు అత్యంతశ్రద్ధాదరములతో కందమూల ఫలముల విందొనర్చెను. (దో॥ 209)

చౌ- ప్రాత కహా ముని సన రఘురాఈ। నిర్భయ జగ్య కరహు తుమ్హ జాఈ ॥
హోమ కరన లాగే ముని ఝారీ। ఆపు రహే మఖ కీఁ రఖవారీ ॥ 1 ॥
సుని మారీచ నిసాచర క్రోహీ। లై సహాయ ధావా మునిద్రోహీ ॥
బిను ఫర బాన రామ తెహి మారా। సత జోజన గా సాగర పారా ॥ 2 ॥
పావకసర సుబాహు పుని మారా। అనుజ నిసాచర కటకు సఁఘారా ॥
మారి అసుర ద్విజ నిర్భయకారీ। అస్తుతి కరహిఁ దేవ ముని ఝారీ ॥ 3 ॥
తహఁ పుని కఛుక దివస రఘురాయా। రహే కీన్హి బిప్రన్హ పర దాయా ॥
భగతి హేతు బహు కథా పురానా। కహే బిప్ర జద్యపి ప్రభు జానా ॥ 4 ॥
తబ ముని సాదర కహా బుఝాఈ। చరిత ఏక ప్రభు దేఖిఅ జాఈ ॥
ధనుషజగ్య సుని రఘుకుల నాథా। హరషి చలే మునిబర కే సాథా ॥ 5 ॥

ఆశ్రమ ఏక దీఖ మగ మాహీం । ఖగ మృగ జీవ జంతు తహఁ నాహీం ॥
పూఛా మునిహి సిలా ప్రభు దేఖీ । సకల కథా ముని కహీ బిసేషీ ॥ 6 ॥

ప్రాతఃకాలమున శ్రీరాముడు మునీశ్వరునితో యజ్ఞమును నిర్భయముగా ఆరంభింపుడని పలికెను. మునీశ్వరులతో గూడి విశ్వామిత్రుడు యజ్ఞారంభము గావించెను. సోదరులిరువురును యజ్ఞరక్షకులై నిల్చిరి. 'స్వాహా' అను శబ్దములు చెవినబడినంతనే మునులకువిరోధులైన మారీచసుబాహువులు తమ పరివారములతో విజృంభించిరి. యజ్ఞమునకు విఘ్నములను కల్గించుటకై పూనుకొనిరి. శ్రీరాముడు ఫలకము (ములికి) లేని ఒకే ఒక బాణముతో మారీచుని శతయోజనములకావల సముద్ర తీరమున పడునట్లు కొట్టెను. ఆగ్నేయాస్త్రముతో సుబాహువును వధించెను. లక్ష్మణుడు రాక్షససైన్యములను పూర్తిగా రూపుమాపెను. ఈ విధముగా రామలక్ష్మణులసంరక్షణలో యజ్ఞము నిర్విఘ్నముగా ముగిసెను. వారు మునులను భయరహితులనుగా జేసిరి. దేవతలు, విశ్వామిత్రాదిమునులు వారిని ప్రస్తుతించిరి. లక్ష్మణసహితుడైన శ్రీరఘునాథుడు వారిని అనుగ్రహించుచు అచట కొంతకాలము ఉండెను. రాముడు అన్నింటిని ఎఱిగినవాడేఐనప్పటికిని, విశ్వామిత్రుడు భక్తిపరవశుడై వారికి పెక్కుపురాణగాథలను వినిపించెను. పిదప విశ్వామిత్రమహర్షి సాదరముగా ఇట్లు పలికెను. "ప్రభూ! ఒక ధనుర్యజ్ఞమహోత్సవమును తిలకింతము రండు"- ఆ మాటలు వినగానే రఘునాథుడు సలక్ష్మణుడై ఆయనవెంట సంతోషముతో బయలుదేతెను. మార్గమధ్యమున వారు పశుపక్ష్యాదులు, ఏ ఇతర ప్రాణులు లేని ఒక ఆశ్రమమును జూచిరి. అచట ఒక ఱాయిమాత్రము పడియుండెను. శ్రీరాముడు దానిని గూర్చియడిగెను. ముని ఆకథను సవిస్తరముగా తెలిపెను. (చౌ॥ 1-6)

అహల్యా శాపవిమోచనము

దో- గౌతమ నారి శ్రాప బస, ఉపల దేహ ధరి ధీర ।
చరనకమల రజ చాహతి, కృపా కరహు రఘుబీర ॥ 210 ॥

"గౌతమమహర్షిధర్మపత్నియైన అహల్య శాపవశమున శిలయై నీ పాదకమల రేణువును కాంక్షించు చున్నది. రఘువీరా! ఆమెపై కృపజూపుడు." అని విశ్వామిత్రుడు పలికెను. (దో॥ 210)

ఛం- పరసత పద పావన సోకనసావన ప్రగట భఈ తపపుంజ సహీ ।
దేఖత రఘునాయక జన సుఖదాయక సనముఖ హోఇ కర జోరి రహీ ॥
అతి ప్రేమ అధీరా పులక సరీరా ముఖ నహిఁ ఆవఇ బచన కహీ ।
అతిసయ బడభాగీ చరనన్హి లాగీ జుగల నయన జలధార బహీ ॥ 1 ॥
ధీరజు మన కీన్హా ప్రభు కహుఁ చీన్హా రఘుపతి కృపాఁ భగతి పాఈ ।
అతి నిర్మల బానీ అస్తుతి ఠానీ గ్యానగమ్య జయ రఘురాఈ ॥
మైం నారి అపావన ప్రభు జగ పావన రావన రిపు జన సుఖదాఈ ।
రాజీవ బిలోచన భవభయ మోచన పాహి పాహి సరనహిఁ ఆఈ ॥ 2 ॥

ముని శ్రాప జో దీన్హా అతి భల కీన్హా పరమ అనుగ్రహ మైఀ మానా ।
దేఖెఉఀ భరి లోచన హరి భవమోచన ఇహఇ లాభ సంకర జానా ॥
బినతీ ప్రభు మోరీ మైఀ మతి భోరీ నాథ న మాగఉఀ బర ఆనా ।
పద కమల పరాగా రస అనురాగా మమ మన మధుప కరై పానా ॥ 3 ॥
జెహిఀ పద సురసరితా పరమ పునీతా ప్రగట భఈ సివ సీస ధరీ ।
సోఈ పద పంకజ జెహి పూజత అజ మమ సిర ధరేఉ కృపాల హరీ ॥
ఏహి భాఀతి సిధారీ గౌతమ నారీ బార బార హరి చరన పరీ ।
జో అతి మన భావా సో బరు పావా గై పతిలోక అనంద భరీ ॥ 4 ॥

పవిత్రమైన, శోకనాశకారియైన శ్రీరామపాదము సోకినంతనే మహా తపస్వినియైన అహల్య లేచినిలబడి అంజలిఘటించెను. భక్తులకు ఆనందప్రదుడైన శ్రీరాముని గాంచి ఆమె ప్రేమవిహ్వలయైనది, పులకితగాత్రయైనది. ఆమెనోట మాటయేరాలేదు. అత్యంత భాగ్యశాలినియైన అహల్య ప్రభుచరణములకు ప్రణమిల్లెను. కన్నీరు సంతతధారగా ప్రవహించెను. ఆమె ధైర్యమును కూడగట్టుకొని భక్తిపారవశ్యముతో నిర్మలవాణితో శ్రీరామచంద్రుని ప్రభువుగా గుర్తించి, స్తుతింపసాగెను. "బ్రహ్మజ్ఞానులకే గోచరమగు ఓ రఘురామా! మీకు జయము. నేను అపవిత్రురాలను. మీరు లోకపావనులు, భక్తులకు సుఖప్రదులు. ఓ రావణారీ! కమలనయనా! జననమరణక్లేశములను తొలగించు వాడా! నేను మీ శరణు జొచ్చితిని. నన్ను రక్షింపుడు రక్షింపుడు. ముని నాకు శాపమిచ్చి మేలే చేసెను. దానిని నేను పరమానుగ్రహముగా భావింతును. దానివలన మోక్ష ప్రదాతయైన శ్రీహరిని నేత్ర పర్వముగా దర్శించుకొనగల్గితిని. మీ దర్శన భాగ్యమునకై ఆ పరమశివుడుగూడ తహతహలాడును. నేను మంద బుద్ధిని. నాకు ఒక వరమును ప్రసాదింపుడు. నా మనస్సనెడి మధుపము(తుమ్మెద) సర్వదా మీ పాదకమల రసాస్వాదనమును చేయుచుండునట్లు అనుగ్రహింపుడు. మీ పాదములనుండియే పరమపవిత్రమైన గంగ ఉద్భవించి, శివుని జటాజూటమునలంకరించినది. మీ శ్రీపాదములను కడిగి, బ్రహ్మ వాటిని భక్తితో సేవించెను. అట్టి మీ పాదము నా శిరముపై మోపబడెను. నేను ధన్యురాలను."- అని పల్కుచు అహల్య పదే పదే భగవంతునకు ప్రణమిల్లెను. తానడిగినవరములను పొంది, అహల్య మహదానందముతో తనపతిదేవుని పాదముల చెంతకు చేరెను. (ఛం॥ 1-4)

దో- అస ప్రభు దీనబంధు హరి, కారన రహిత దయాల ।
తులసిదాస సఠ తేహి భజు, ఛాడి కపట జంజాల ॥ 211 ॥

శ్రీరామచంద్రప్రభువు దీనజనబాంధవుడు. అవ్యాజకరుణాపారీణుడు. ఓ మూఢమనసా! ఈ కపటములైనజంజాటములను వదలి, ఆయనను భజింపుము. (అని తులసీదాసు తెలుపుచున్నాడు) (దో॥ 211)

మాసపారాయణము-ఏడవ విరామము

మిథిలకు శ్రీరామలక్ష్మణుల ఆగమనము

చౌ- చలే రామ లఛిమన ముని సంగా । గఏ జహాఀ జగ పావని గంగా ॥
గాధిసూను సబ కథా సునాఈ । జెహి ప్రకార సురసరి మహి ఆఈ ॥ 1 ॥

తబ ప్రభు రిషిన్హ సమేత నహాఏ। బిబిధ దాన మహిదేవన్హి పాఏ ॥
హరషి చలే ముని బృంద సహాయా। బేగి బిదేహ నగర నిఅరాయా ॥ 2 ॥
పుర రమ్యతా రామ జబ దేఖీ। హరషే అనుజ సమేత బిసేషీ ॥
బాపీఀ కూప సరిత సర నానా। సలిల సుధాసమ మని సోపానా ॥ 3 ॥
గుంజత మంజు మత్త రస భృంగా। కూజత కల బహుబరన బిహంగా ॥
బరన బరన బికసే బనజాతా। త్రిబిధ సమీర సదా సుఖదాతా ॥ 4 ॥

రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునివెంట పవిత్రగంగానదీతీరమునకు చేరిరి. అచట ముని శ్రేష్ఠుడు గాధిసుతుడు దేవనదియైనగంగ భూమికి అవతరించినకథను వినిపించెను. వారు మునులతో గూడి గంగానదిలో స్నానములనాచరించిరి. బ్రాహ్మణులకు అనేకదానములను ఒసంగిరి. మునిసమాజముతోగూడి శ్రీరాముడు సహానుజుడై వెంటనే మిథిలానగరమును సమీపించెను. రామలక్ష్మణులు మిథిలానగరశోభలను గాంచి మిక్కిలి హర్షితులైరి. వాపీకూపతటాకములలోని అమృతతుల్యములగు జలములు, మణిమయ సోపానములు వారిని ఎంతయో ఆశ్చర్యమున ముంచెత్తెను. పుష్పరసాస్వాదనమైకమున తుమ్మెదలు ఝుంకారములు చేయుచుండెను. వివిధవర్ణశోభితపక్షులకలకూజితములు మనోజ్ఞములుగా నుండెను. పలువన్నెలుగలకమలములు వికసితములై చిత్రవిచిత్రములుగా గోచరించుచుండెను. శీతలమందమారుతములు పరిమళభరితములై ఆహ్లాదకరముగా వీచుచుండెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- సుమన బాటికా బాగ బన, బిపుల బిహంగ నివాస।
పూలత ఫలత సుపల్లవత, సోహత పుర చహుఀ పాస ॥ 212 ॥

నగరమునకు నలుదైపుల ఉద్యానవనములు, పుష్పవాటికలు నానావిధపక్షులకావాసములై, పుష్ప ఫలములతో అలరారుచుండెను. (దో॥ 212)

చౌ- బనఇ న బరనత నగర నికాఈ। జహాఀ జాఇ మన తహఀఇఁ లోభాఈ ॥
చారు బజారు బిచిత్ర అఀబారీ। మనిమయ బిధి జను స్వకర సఀవారీ ॥ 1 ॥
ధనిక బనిక బర ధనద సమానా। బైఠే సకల బస్తు లై నానా ॥
చౌహట సుందర గలీఀ సుహాఈ। సంతత రహహిఀ సుగంధ సిఀచాఈ ॥ 2 ॥
మంగలమయ మందిర సబ కేరేఀ। చిత్రిత జను రతినాథ చితేరేఀ ॥
పుర నర నారి సుభగ సుచి సంతా। ధరమసీల గ్యానీ గునవంతా ॥ 3 ॥
అతి అనూప జహఀ జనక నివాసూ। బిథకహిఀ బిబుధ బిలోకి బిలాసూ ॥
హోత చకిత చిత కోట బిలోకీ। సకల భువన సోభా జను రోకీ ॥ 4 ॥

ఆనగర శోభలు వర్ణనాతీతములు. అత్యంతమనోహరములు. సుందరములైన అంగడివీధులు. మణిమయములైె చిత్రవిచిత్రముగానున్నఅట్టాలికలు. బ్రహ్మయే స్వయముగా తీర్చిదిద్దినట్లుండెను.

కుబేరునితోతులదూగు ధనికులు, వ్యాపారులు అంగళ్లలో అమూల్యములైన వివిధవస్తువులను ప్రదర్శించియుంచిరి. పరిశుభ్రములైన వీధులు, కూడళ్లు, సుగంధ జలములచే తడుపబడి యుండెను. ఆ పురవాసులగృహములు మంగళకరములై యుండెను. మదనుడే స్వయముగా చిత్రించినాడాయనునట్లు మిక్కిలిఅందమైన చిత్రపటములు గోడలపై వ్రేలాడదీయబడియుండెను. ఆనగరములోని స్త్రీ పురుషులు సుందరులు, పవిత్రులు, సాధుస్వభావులు, ధర్మాత్ములు, జ్ఞానులు, గుణవంతులు. నిరుపమానమైన జనకుని నివాసస్థానమును, ఐశ్వర్యవైభవములను గాంచి, దేవతలే ఆశ్చర్యచకితులగుచుండిరి. ఆ రాజ ప్రాసాదముల శోభలు తిలకించినవారికి సమస్త లోకములలోని సౌందర్యములన్నియు ఈ ప్రాకారముల మధ్య కుప్పబోయబడినట్లు తోచుచుండెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- ధవల ధామ మని పురట పట, సుఘటిత నానా భాఁతి।
సియ నివాస సుందర సదన, సోభా కిమి కహి జాతి ॥ 213 ॥

ధవళకాంతులతో ధగధగలాడుచున్న రాజభవనములలో వివిధరీతుల రత్నఖచితములైన బంగారుజరీతెరలు వ్రేలాడదీయబడియుండెను. సీతాదేవి ప్రాసాదశోభలు వర్ణింపనలవిగానివి. (దో॥ 213)

చౌ- సుభగ ద్వార సబ కులిస కపాటా। భూప భీర నట మాగధ భాటా ॥
బనీ బిసాల బాజి గజ సాలా। హయ గయ రథ సంకుల సబ కాలా ॥ 1 ॥
సూర సచివ సేనప బహుతేరే। నృపగృహ సరిస సదన సబ కేరే ॥
పుర బాహెర సర సరిత సమీపా। ఉతరే జహఁ తహఁ బిపుల మహీపా ॥ 2 ॥
దేఖి అనూప ఏక అఁవరాఈ। సబ సుపాస సబ భాఁతి సుహాఈ ॥
కౌసిక కహెఉ మోర మను మానా। ఇహాఁ రహిఅ రఘుబీర సుజానా ॥ 3 ॥
భలేహిఁ నాథ కహి కృపానికేతా। ఉతరే తహఁ మునిబృంద సమేతా ॥
బిస్వామిత్ర మహాముని ఆఏ। సమాచార మిథిలాపతి పాఏ ॥ 4 ॥

రాజభవనద్వారములు వజ్రఖచిత కవాటములతో అలరారుచుండెను. ఆట సామంతులు, నటులు, భటులు, వందిమాగధులు నడయాడుచుండిరి. విశాలములైన అశ్వశాలలు, గజశాలలు, రథశాలలు అసంఖ్యాకములైన హయ, గజ, రథములతో నిండి యుండెను. ముఖ్యయోధుల, మంత్రుల, సేనాపతుల హర్మ్యములు రాజప్రాసాదములకు దీటుగా నుండెను. విచ్చేసిన రాజన్యులకై నగరమునకు వెలుపల నదీతటాక సమీపములయందు పెక్కు వసతి గృహములు చక్కగా ఏర్పాటుచేయబడియుండెను. విశ్వామిత్రుడు అన్ని వసతులుగల ఒక మామిడితోపును చూచి "రఘువీరా! ఈ ప్రదేశము నాకు నచ్చినది. మనము ఇక్కడనేయుందము."- అనెను. వినయాంచితుడైన శ్రీరాముడు "అట్లే స్వామీ!" అని ఆమోద ప్రమోదములను తెలిపెను. మునిబృందములతో వారు అచటనే ఉండిరి. విశ్వామిత్రుని ఆగమన వార్త జనక మహారాజునకు తెలిసెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- సంగ సచివ సుచి భూరి భట, భూసుర బర గుర గ్యాతి ।
చలే మిలన మునినాయకహి, ముదిత రాఉ ఏహి భాఁతి ॥ 214 ॥

జనక మహారాజా తనకు విశ్వాసపాత్రులైన మంత్రులను, యోధులను బ్రాహ్మణులను, గురువైన శతానందుని, రాజ బంధువులను వెంటనిడుకొని, అత్యంత ప్రసన్నచిత్తుడై మునీశ్వరుడైన విశ్వామిత్రుల వారిని దర్శించుటకు వచ్చెను. (దో॥ 214)

చౌ- కీన్హ ప్రనాము చరన ధరి మాథా । దీన్హి అసీస ముదిత మునినాథా ॥
బిప్రబృంద సబ సాదర బందే । జాని భాగ్య బడ రాఉ అనందే ॥ 1 ॥
కుసల ప్రస్న కహి బారహిఁ బారా । బిస్వామిత్ర నృపహి బైఠారా ॥
తెహి అవసర ఆఏ దొఉ భాఈ । గఏ రహే దేఖన ఫులవాఈ ॥ 2 ॥
స్యామ గౌర మృదు బయస కిసోరా । లోచన సుఖద బిస్వ చిత చోరా ॥
ఉఠే సకల జబ రఘుపతి ఆఏ । బిస్వామిత్ర నికట బైఠాఏ ॥ 3 ॥
భఏ సబ సుఖీ దేఖి దొఉ భ్రాతా । బారి బిలోచన పులకిత గాతా ॥
మూరతి మధుర మనోహర దేఖీ । భయఉ బిదేహు బిదేహు బిసేషీ ॥ 4 ॥

జనకమహారాజా విశ్వామిత్రునిపాదములకు సాష్టాంగప్రణామములాచరించెను. ముని ప్రసన్నుడై ఆయనను ఆశీర్వదించెను. జనకుడు విప్రబృందములకు వందనములాచరించి, తాను ధన్యుడనైతినని వినమ్రవచనములను పలికి, అమితానందమును పొందెను. కుశలప్రశ్నలు ముగిసిన పిదప విశ్వామిత్ర మహర్షి రాజును సుఖాసీనుని గావించెను. ఉద్యానవనశోభలను తిలకించుటకువెళ్లినరామలక్ష్మణులు ఆదేసమయమున అచటికి వచ్చిరి. కౌమారావస్థలో కనువిందుగావించుచు శ్యామ, గౌరవర్ణములతో అలరారుచున్న ఆరాకుమారులు అందఱిహృదయములను చూరగొనిరి. శ్రీరామునిరాకతో అందఱును లేచి నిలుచుండిరి. విశ్వామిత్రుడు ఆయనను తనకడకూర్చుండబెట్టుకొనెను. చూడముచ్చటైన వారి అందచందములను గాంచి, అచటి వారినేత్రములు ఆనందాశ్రుపూరితములయ్యెను, శరీరములు పులకించెను. శ్రీరామునిమనోహరరూపలావణ్యములకు అబ్బురపడి, విదేహరాజా (జనకుడు) నిజముగా విదేహు(విస్మృతదేహు)డాయెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- ప్రేమ మగన మను జాని నృపు, కరి బిబేకు ధరి ధీర ।
బోలెఉ ముని పద నాఇ సిరు, గదగద గిరా గభీర ॥ 215 ॥

ఆనందపరవశమైన తనమనస్సును పదిలపఱచుకొని, జనకుడు మునిపాదములకు ప్రణమిల్లి, గంభీరగద్గదస్వరముతో ఇట్లనెను. (దో॥ 215)

చౌ- కహహు నాథ సుందర దొఉ బాలక । మునికుల తిలక కి నృపకుల పాలక ॥
బ్రహ్మ జో నిగమ నేతి కహి గావా । ఉభయ బేష ధరి కీ సోఇ ఆవా ॥ 1 ॥

సహజ బిరాగరూప మను మోరా । థకిత హోత జిమి చంద చకోరా ॥
తాతే ప్రభు పూఛఉఁ సతిభాఉ । కహహు నాథ జని కరహు దురాఉ ॥ 2 ॥
ఇన్హహి బిలోకత అతి అనురాగా । బరబస బ్రహ్మసుఖహి మన త్యాగా ॥
కహ ముని బిహసి కహెహు నృప నీకా । బచన తుమ్హార న హోఇ అలీకా ॥ 3 ॥
ఏ ప్రియ సబహి జహాఁ లగి ప్రానీ । మన ముసుకాహిఁ రాము సుని బానీ ॥
రఘుకులమని దసరథ కే జాఏ । మమ హిత లాగి నరేస పఠాఏ ॥ 4 ॥

"స్వామీ! ఈ బాలకులు ఇద్దఱును మునికులభూషణులా! లేక రాజకులదీపకులా? లేదా వేదములచే 'నేతి, నేతి'అని వర్ణింపబడిన నిర్గుణ నిరాకార పరబ్రహ్మము యొక్క రెండు సగుణసాకార స్వరూపములా? పరబ్రహ్మస్వరూపులా? దయతో తెలుపుడు. సహజముగా వైరాగ్యపూర్ణమైన నామనస్సుసైతము వీరిని జూచి 'చంద్రునిజూచినచకోరమువలె' ముగ్ధమగుచున్నది. "మునీశ్వరా! నిండు మనస్సుతో అడుగుచున్నాను వీరెవరు? ఏమియు దాచక దయతో వివరముగా తెల్పుడు. వీరిని గాంచినపిమ్మట నామనస్సు ప్రేమపరవశమై బ్రహ్మానందసుఖమునుగూడ కోరుకొనుట లేదు."- అంతట మునివరుడు నవ్వి, ఇట్లు పలికెను. "రాజా! మీరు లెస్సపలికితిరి. మీ వచనములెన్నడును అసత్యములు కానేరవు. ప్రపంచములోని సమస్త ప్రాణులకును వీరు ప్రియతములు."- మునిపల్కులు విని, శ్రీరాముడు మనస్సులోనే నవ్వుకొనెను. రహస్యమును విప్పవలదనినట్లు సంజ్ఞచేసెను. అపుడు ముని వచించెను. "వీరు రఘుకులశ్రేష్ఠులైన దశరథమహారాజు కుమారులు. నాకు సహాయముగా నుండటకై పంపబడిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో-రాము లఖను దోఉ బంధుబర, రూప సీల బల ధామ ।
మఖ రాఖెఉ సబు సాఖి జగు, జితే అసుర సంగ్రామ ॥ 216 ॥

రామలక్ష్మణ నామధేయులైన ఈ సోదరులు రూప, శీల, బల సంపన్నులు. వీరు రాక్షసులను యుద్ధములో తునుమాడి, నా యజ్ఞమును సంరక్షించిరి. ఇది లోకవిదితము. (దో॥ 216)

చౌ- ముని తవ చరన దేఖి కహ రాఉ । కహి న సకఉఁ నిజ పున్య ప్రభాఉ ॥
సుందర స్యామ గౌర దోఉ భ్రాతా । ఆనఁదహూ కే ఆనఁదదాతా ॥ 1 ॥
ఇన్హ కై ప్రీతి పరసపర పావని । కహి న జాఇ మన భావ సుహావని ॥
సునహు నాథ కహ ముదిత బిదేహూ । బ్రహ్మ జీవ ఇవ సహజ సనేహూ ॥ 2 ॥
పుని పుని ప్రభుహి చితవ నరనాహూ । పులక గాత ఉర అధిక ఉఛాహూ ॥
మునిహి ప్రసంసి నాఇ పద సీసూ । చలెఉ లవాఇ నగర అవనీసూ ॥ 3 ॥
సుందర సదను సుఖద సబ కాలా । తహాఁ బాసు లై దీన్హ భుఆలా ॥
కరి పూజా సబ బిధి సెవకాఈ । గయఉ రాఉ గృహ బిదా కరాఈ ॥ 4 ॥

జనక మహారాజు పలికెను. "మునీశ్వరా! నా పుణ్యవిశేషమువలన మీ పాదదర్శనభాగ్యము కలిగినది. శ్యామ, గౌర వర్ణవిలసితులైన ఈ సోదరులు ఆనందమునకే ఆనందమును చేకూర్చినారు. ఈ సోదరులప్రేమానురాగములు

మనోహరములైనవి, అత్యంతపవిత్రములైనవి. లోకమునకు ఆదర్శప్రాయములైనవి. బ్రహ్మజీవుల అనుబంధములవలె వీరిప్రేమ సహజమైనది. వాక్కుల కందనిది."- విదేహభూపతి శ్రీరామచంద్ర ప్రభువును తదేకదృష్టితో చూచుచు ఆనందపులకితగాత్రుడాయెను. ఆయనహృదయము భక్తి పరిపూర్ణమైనది. మునిని ప్రశంసించుచు ఆయన పాదములకు ప్రణమిల్లి, రాజు వారిని నగరమునకు తోడ్కొని పోయెను. అన్ని ఋతువులలోను సుఖకరములైన భవనములలో వారిని నివసింప జేసెను. ఉచితరీతిని మునిని సేవించి, ఆయనఅనుజ్ఞతో రాజు తన ప్రాసాదమును జేరెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-రిషయ సంగ రఘుబంస మని, కరి భోజను బిశ్రాము।
బైఠే ప్రభు భ్రాతా సహిత, దివసు రహా భరి జాము ॥ 217 ॥

రఘువంశ శిరోమణియైన శ్రీరాముడు ఋషులతో గూడి, భోజనాదికమును ముగించుకొని, విశ్రమించి, లక్ష్మణునితోపాటు కూర్చొని యుండెను. అపుడు సూర్యాస్తమయమునకు ఇంకను ఒక జాము ప్రొద్దు ఉండెను. (దో॥ 217)

రామలక్ష్మణులు మిథిలా నగర శోభలను తిలకించుట

చౌ- లఖన హృదయఁ లాలసా బిసేషీ। జాఇ జనకపుర ఆఇఅ దేఖీ ॥
ప్రభు భయ బహురి మునిహి సకుచాహీఁ। ప్రగట న కహహిఁ, మనహిఁ ముసుకాహీఁ ॥ 1 ॥
రామ అనుజ మన కీ గతి జానీ। భగత బఛలతా హియఁ హులసానీ ॥
పరమ బినీత సకుచి ముసుకాఈ। బోలే గుర అనుసాసన పాఈ ॥ 2 ॥
నాథ లఖను పురు దేఖన చహహీఁ। ప్రభు సకోచ డర ప్రగట న కహహీఁ ॥
జౌఁ రాఉర ఆయసు మైఁ పావౌఁ। నగర దెఖాఇ తురత లై ఆవౌఁ ॥ 3 ॥
సుని మునీసు కహ బచన సప్రీతీ। కస న రామ తుమ్హ రాఖహు నీతీ ॥
ధరమ సేతు పాలక తుమ్హ తాతా। ప్రేమ బిబస సేవక సుఖదాతా ॥ 4 ॥

జనకపురశోభలను తిలకింపవలెననుకోరిక లక్ష్మణునకు ప్రగాఢముగానుండెను. విశ్వామిత్రమహర్షియు, అన్న శ్రీరాముడును అందులకు ఆమోదింతురో లేదోయను భయసందేహములతో సంకోచపడుచు దానిని ప్రకటింపలేక లక్ష్మణుడు తనలోతాను నవ్వుకొనుచుండెను. (నూతన నగరశోభలను దర్శింపవలెననుకుతూహలము బాలురకుండుట సహజముగదా!) లక్ష్మణుని మనోభావములను గమనించినశ్రీరామునిలో భక్త(సోదర) వాత్సల్యము పెల్లుబికెను. అతడు గుర్వాజ్ఞబడయుటకు వినయసంకోచములతో ముసిముసి నవ్వులతో ఇట్లనెను. "స్వామీ! లక్ష్మణుడు నగర విశేషములను చూడగోరు చున్నాడు. భయసంకోచములతో మిమ్ము అడుగలేక యున్నాడు. మీ ఆజ్ఞయైనచో పట్టణశోభలను తిలకించిరాగలము."- ఈ మాటలకు విశ్వామిత్రుడు ప్రీతితో ఇట్లనెను. "నాయనా! రామా! నీతిని, ధర్మమును రక్షించుటలో నీవు అసమానుడవు. భక్తికి వశుడవై, నీవు సేవకులకు సుఖానందములను గూర్చుచుందువు. (చౌ॥ 1-4)

దో-జాఇ దేఖి ఆవహు నగరు, సుఖ నిధాన దోఉ భాఇ।
కరహు సుఫల సబ కే నయన, సుందర బదన దెఖాఇ ॥ 218 ॥

మీ ఇరువురు సోదరులును వెళ్లి నగర శోభలను తిలకించిరండు. మీ తను సౌందర్య విలాసములతో నగరప్రజలకు నేత్రసాఫల్యములను గూర్చుడు. మిమ్ము కన్నులారగాంచిన పౌరులజన్మలు ధన్యములగును."-
(దో॥ 218)

చౌ- ముని పద కమల బంది దౌఉ భ్రాతా। చలే లోక లోచన సుఖ దాతా ॥
బాలక బృంద దేఖి అతి సోభా। లగే సంగ లోచన మను లోభా ॥ 1 ॥
పీత బసన పరికర కటి భాథా। చారు చాప సర సోహత హాథా ॥
తన అనుహరత సుచందన ఖోరీ। స్యామల గౌర మనోహర జోరీ ॥ 2 ॥
కేహరి కంధర బాహు బిసాలా। ఉర అతి రుచిర నాగమని మాలా ॥
సుభగ సోన సరసీరుహ లోచన। బదన మయంక తాపత్రయ మోచన ॥ 3 ॥
కానన్హి కనక ఫూల ఛబి దేహీం। చితవత చితహి చోరి జను లేహీం ॥
చితవని చారు భృకుటి బర బాంకీ। తిలక రేఖ సోభా జను చాంకీ ॥ 4 ॥

మునిపాదములకు నమస్కరించి, సోదరులిద్దఱును లోకులకు (చూచువారికి) నయనానందకరముగా బయలుదేఱిరి. బాలకులనేత్రములు, మనస్సులు వారి అద్భుతసౌందర్యములకు ఆకర్షితములై, వారివెంట నడిచినవి. రామలక్ష్మణులు పీతాంబరములను దాల్చి, నడుములకుతూణీరములను బిగించుకొని, చేతులలో ధనుర్బాణములనుబూని, శ్యామగౌరవర్ణశరీరములకు తగినచందనతిలకములతో విలసిల్లుచు చూపరులకు అమితానందములను గూర్చుచుండిరి. సింహసదృశ కంధరములతో, ఆజానుబాహువులతో, విశాల వక్షములపై గజముక్త (ముత్యాల) మాలలతో, రాజీవలోచనములతో, తాపత్రయములను హరించెడి చంద్రవదనశోభలతో అలరారుచుండిరి. వారి సువర్ణమయకర్ణకుండలములు, అందములనువిరజిమ్ము చూపులు, ధనుస్సౌందర్యములను నిలువరించుకనుబొమలు, అత్యంతమనోజ్ఞములై ఒప్పాఱుచుండెను. ముఖములపై దిద్దినతిలకములు వారి అందచందములకు ముద్రలు వేసినట్లుండెను. (చౌ॥ 1-4)

దో-రుచిర చౌతనీం సుభగ సిర, మేచక కుంచిత కేస।
నఖ సిఖ సుందర బంధు దౌఉ, సోభా సకల సుదేస ॥ 219 ॥

వారు శిరములపై చతురప్రాకారములుగల టోపీలు ధరించియుండిరి. నల్లని కుటిల కుంతలములు (ఉంగరాల జుట్టు) తో నఖ శిఖపర్యంతము వారు సౌందర్య రాసులై ఒప్పారిరి. (దో॥ 219)

చౌ- దేఖన నగరు భూపసుత ఆఏ। సమాచార పురబాసిన్హ పాఏ ॥
ధాఏ ధామ కామ సబ త్యాగీ। మనహుం రంక నిధి లూటన లాగీ ॥ 1 ॥
నిరఖి సహజ సుందర దౌఉ భాఈ। హోహిం సుఖీ లోచన ఫల పాఈ ॥
జుబతీం భవన ఝరోఖన్హి లాగీం। నిరఖహిం రామ రూప అనురాగీం ॥ 2 ॥
కహహిం పరసపర బచన సప్రీతీ। సఖి ఇన్హ కోటి కామ ఛబి జీతీ ॥
సుర నర అసుర నాగ ముని మాహీం। సోభా అసి కహుం సునిఅతి నాహీం ॥ 3 ॥

బిష్ను చారి భుజ బిధి ముఖ చారీ । బికట బేష ముఖ పంచ పురారీ ॥
అపర దేఉ అస కోఉ న ఆహీ । యహ ఛబి సఖీ పటతరిఅ జాహీ ॥ 4 ॥

నగర సందర్శనోత్సుకులై ఇద్దఱు రాకుమారులు బయలుదేఱినారనివిన్న పౌరులఆరాటము చెప్పనలవికానిదిగా ఉండెను. వారిని జూచుటకై ఆపురవాసులు తమపనులను ఎక్కడికక్కడ మానివేసి, నిర్ధనులు నిధులను దోచుకొనుటకు పరుగెత్తినట్లుగా పరుగులుదీసిరి. ఆ సోదరులసహజసౌందర్యములను జూచి, తమ నేత్రములు సఫలములైనవని వారు ఆనందించిరి. యువతులు కిటికీల ద్వారా గాంచుచు శ్రీరామునిఅపూర్వసౌందర్యామృతమును అనురాగముతో జుఱ్ఱుకొనసాగిరి. వారు ప్రేమవిహ్వలలై పరస్పరము ఇట్లు సంభాషించు కొనసాగిరి. "సఖీ! కోటి మన్మథులసౌందర్యములుగూడ ఈయన అంద చందాలముందు దిగదుడుపే. మానవులలో, మునులలో,నాగులలో, అసురులలో, కడకు దేవతలలో సైతము ఇట్టిసౌందర్యములు గలవారున్నట్లు ఇప్పటివఱకు వినియుండలేదు. విష్ణువేమో నాలుగు భుజములవాడు. బ్రహ్మఅయితే నాలుగు శిరస్సులు గలవాడు, ఇక శివుని సంగతి సరేసరి ఆయన ఐదు ముఖముల వాడే గాక భయంకర వేషధారి. కనుక చెలీ! అందమున ఈయనతో పోల్చదగినవారు దేవతలలోగూడ ఎవ్వరునులేరు. (చౌ॥ 1-4)

దో-బయ కిసోర సుషమా సదన, స్యామ గౌర సుఖధామ ।
అంగ అంగ పర వారిఅహిఀ, కోటి కోటి సత కామ ॥ 220 ॥

అత్యంతమనోహరములైన మేనిఛాయలతోనొప్పుచు కౌమారదశలోనున్న ఈ రాజకుమారుల అంగసౌష్ఠవము కోటి మన్మథుల సౌందర్యములను గూడ అధఃకరించుచున్నది. (దో॥ 220)

చౌ- కహహు సఖీ అస కో తనుధారీ । జో న మోహ యహ రూప నిహారీ ॥
కోఉ సప్రేమ బోలీ మృదు బానీ । జో మైఀ సునా సో సునహు సయానీ ॥ 1 ॥
ఏ దోఊ దసరథ కే ఢోటా । బాల మరాలన్హి కే కల జోటా ॥
ముని కౌసిక మఖ కే రఖవారే । జిన్హ రన అజిర నిసాచర మారే ॥ 2 ॥
స్యామ గాత కల కంజ బిలోచన । జో మారీచ సుభుజ మదు మోచన ॥
కౌసల్యా సుత సో సుఖ ఖానీ । నాము రాము ధను సాయక పానీ ॥ 3 ॥
గౌర కిసోర బేషు బర కాఛేఀ । కర సర చాప రామ కే పాఛేఀ ॥
లఛిమను నాము రామ లఘు భ్రాతా । సును సఖి తాసు సుమిత్రా మాతా ॥ 4 ॥

"సఖీ! ఈ రూపసౌందర్యమును జూచి, ముగ్ధులు కానివారు ఎవరుందురు?" మఱొక సఖి తనమృదువచనములతో ఇట్లు పలికెను. "ఓ చతురమతీ! నేను విన్నవిషయమును తెల్పెదను వినుము. బాలరాజహంసలవలె అందముగానున్న ఈ జంట దశరథమహారాజకుమారులు, యుద్ధములో రాక్షసులను సంహరించి, విశ్వామిత్రయాగమును సంరక్షించినారు. శ్యామలవర్ణగాత్రుడు, కమల నేత్రుడు, ధనుర్బాణధారి, మారీచసుబాహులమదమణచినవాడు, జ్యేష్ఠుడు, కౌసల్యానందవర్ధనుడు ఐనవాడు ఈ శ్రీరాముడు. బంగారు వన్నెవాడు, కిశోరదశలో నున్నవాడు, సురుచిరవేషభూషణములతో విల్లంబులతోగూడి శ్రీరాముని వెన్నంటినడచువాడు, అతని అనుజుడు సుమిత్రానందవర్ధనుడైనవాడు లక్ష్మణుడు. (చౌ॥ 1-4)

దో- బిప్రకాజు కరి బంధు దోఉ, మగ మునిబధూ ఉధారి ।
ఆఏ దేఖన చాపమఖ, సుని హరషీఁ సబ నారి ॥ 221 ॥

విశ్వామిత్రుని యజ్ఞకార్యములను నెఱవేర్చి, మార్గములో గౌతమపత్ని అహల్యను ఉద్ధరించి, ఈ మిథిలలో ధనుర్యాగమును చూడవచ్చినారు." ఈ మాటలను విని, ముదితలందఱును ముదము జెందిరి. (దో॥ 221)

చౌ- దేఖి రామ ఛబి కోఉ ఏక కహఈ । జోగు జానకిహి యహ బరు అహఈ ॥
జౌఁ సఖి ఇన్హహి దేఖ నరనాహూ । పన పరిహరి హఠి కరఇ బిబాహూ ॥ 1 ॥
కోఉ కహ ఏ భూపతి పహిచానే । ముని సమేత సాదర సనమానే ॥
సఖి పరంతు పను రాఉ న తజఈ । బిధి బస హఠి అబిబేకహి భజఈ ॥ 2 ॥
కోఉ కహ జౌఁ భల అహఇ బిధాతా । సబ కహఁ సునిఅ ఉచిత ఫలదాతా ॥
తౌ జానకిహి మిలిహి బరు ఏహూ । నాహిన ఆలి ఇహాఁ సందేహూ ॥ 3 ॥
జౌఁ బిధి బస అస బనై సఁజోగూ । తౌ కృతకృత్య హోఇ సబ లోగూ ॥
సఖి హమరేఁ ఆరతి అతి తాతేఁ । కబహుఁక ఏ ఆవహిఁ ఏహి నాతేఁ ॥ 4 ॥

శ్రీరామచంద్రుని సౌందర్యమును తిలకించి మఱియొక తరుణి ఇట్లనెను. "ఈ వరుడు జానకీదేవికి తగినవాడు. చెలీ! జనకమహారాజు ఈయనరూపలావణ్యములను బాగుగా జూచినచో తన ప్రతిజ్ఞను వీడి జానకీదేవివివాహము తప్పక ఈయనతోనే జరిపించును."- మఱియొక భామిని ఇట్లు భాషించెను. "జనకరాజు వీరిని గుర్తించినాడు. మునితో పాటు వీరిని గూడ సాదరముగా సమ్మానించినాడు. కాని రాజు తనప్రతిజ్ఞను వదలడు. విధికివశుడై అతడు పట్టుదలతో అవివేకమునే ఆశ్రయించును. "వేఱొక వధూటి(అందాలరాశి) ఇట్లు వచించెను. "విధాత బుద్ధిమంతుడు, యోగ్యతానుసారమే ఫలములనిచ్చును- అని వినియుంటిమి. కనుక సీతమ్మకు ఇతడే వరుడగును. ఇందు సందేహము లేదు. ఒకవేళ దైవికముగా ఆయిరువురికిని మూడుముడులు పడినచో మనమందఱమూ కృతార్థులమే. నా హృదయమున మిక్కిలి ఆతురత కలుగుచున్నది. ఈ పెండ్లి జరిగినచో ఆనెపముతోడనైనను ఇతడు మఱల మఱల మన నగరమునకు రాగలడు. (చౌ॥ 1-4)

దో- నాహిఁ త హమ కహుఁ సునహు సఖి, ఇన్హ కర దరసను దూరి।
యహ సంఘటు తబ హోఇ జబ, పున్య పురాకృత భూరి ॥ 222 ॥

లేనిచో మఱల ఈయనను జూచుటకు వలనుపడదు. మనపూర్వజన్మపుణ్యఫల ప్రభావముననే ఇట్టి సంఘటన జరుగును." (దో॥ 222)

చౌ- బోలీ అపర కహేహు సఖి నీకా । ఏహిఁ బిఆహ అతి హిత సబహీ కా ॥
కోఉ కహ సంకర చాప కఠోరా । ఏ స్యామల మృదు గాత కిసోరా ॥ 1 ॥
సబు అసమంజస అహఇ సయానీ । యహ సుని అపర కహఇ మృదు బానీ ॥
సఖి ఇన్హ కహఁ కోఉ కోఉ అస కహహీఁ । బడ ప్రభాఉ దేఖత లఘు అహహీఁ ॥ 2 ॥

పరసి జాసు పద పంకజ ధూరీ । తరీ అహల్యా కృత అఘ భూరీ ॥
సో కి రహిహి బిను సివధను తోరేఁ । యహ ప్రతీతి పరిహరిఅ న భోరేఁ ॥ 3 ॥
జెహిఁ బిరంచి రచి సీయ సఁవారీ । తెహిఁ స్యామల బరు రచెఉ బిచారీ ॥
తాసు బచన సుని సబ హరషానీఁ । ఐసెఇ హోఉ కహహిఁ మృదు బానీఁ ॥ 4 ॥

మఱియొక లావణ్యవతి ఇట్లనుడివెను. "నెచ్చెలీ! నీవు లెస్స పలికితివి. ఈ వివాహము అందఱికిని శుభప్రదము." వేఱొక ముదిత ఇట్లు వచించెను. "శివధనుస్సు చాల కఠినమైనది. ఈ రాకుమారుడు మిక్కిలి సుకుమారుడు. ఒకవిధముగా ఇది అసమంజసము." ఈ మాటలు విని, మఱియొక మానిని తన కోమలవాణితో ఇట్లనెను. "ఓ సఖీ! ఈ విషయమున నేను విన్నది ఏమనగా- ఇతడు చూచుటకు చిన్నవాడుగా ఉన్నను గొప్ప ప్రభావశాలి. ఘోరశాపమునకు గురియైన అహల్య ఈతని పాద ధూళిసోకినంతనే పవిత్రయై తరించినదట. ఇక శివధనుస్సును విఱుచుట ఈయనకు అదెంతపని? ఈ విశ్వాసమును ఎన్నడును పొరపాటునన్నైనను వదలరాదు. సీతాదేవిని సృష్టించిన ఆ బ్రహ్మయే ఈ శ్యామలాంగుని ఆమెకు తగిన వరునిగా నిర్ణయించియుండును." ఈ పలుకులకు అందఱును ప్రసన్నలైరి. అట్లే జరిగితీరునని వచించిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో- హియఁ హరషహిఁ బరషహిఁ సుమన, సుముఖి సులోచని బృంద ।
జాహిఁ జహాఁ జహఁ బంధు దోఉ, తహఁ తహఁ పరమానంద ॥ 223 ॥

పరమానందముతో ఆ సులోచనలు వారిపై పుష్పవృష్టిని గురిపించిరి. ఆ సోదరులు వెళ్లిన తావులన్నియును ఆనందమయములాయెను. (దో॥ 223)

చౌ- పుర పూరబ దిసి గే దోఉ భాఈ । జహఁ ధనుమఖ హిత భూమి బనాఈ ॥
అతి బిస్తార చారు గచ ఢారీ । బిమల బేదికా రుచిర సఁవారీ ॥ 1 ॥
చహుఁ దిసి కంచన మంచ బిసాలా । రచే జహాఁ బైఠహిఁ మహిపాలా ॥
తెహి పాఛేఁ సమీప చహుఁ పాసా । అపర మంచ మండలీ బిలాసా ॥ 2 ॥
కఛుక ఊఁచి సబ భాఁతి సుహాఈ । బైఠహిఁ నగర లోగ జహఁ జాఈ ॥
తిన్హ కే నికట బిసాల సుహాఏ । ధవల ధామ బహుబరన బనాఏ ॥ 3 ॥
జహఁ బైఠేఁ దేఖహిఁ సబ నారీ । జథా జోగు నిజ కుల అనుహారీ ॥
పుర బాలక కహి కహి మృదు బచనా । సాదర ప్రభుహి దెఖావహిఁ రచనా ॥ 4 ॥

సోదరులిద్దఱును నగరమున తూర్పుదిశగా నడచిరి. అచట ధనుర్యాగమునకై రంగము సిద్ధమొనర్పబడియుండెను. అతి విశాల ప్రాంగణము మధ్య భాగమున ఒక సమున్నత రమ్యవేదిక నిర్మింపబడియుండెను. ఆ వేదికకు నలువైపుల రాజకుమారులు కూర్చొనుటకు సమున్నతస్వర్ణాసనములు సిద్ధపఱచబడినవి. వీటిచుట్టును నగరవాసులు కూర్చుండుటకు అనువుగా వలయాకారమున ఎత్తైన మెట్లు నిర్మింపబడియున్నవి. వాటివెనుక ధవళకాంతులనీనుచు వివిధవర్ణచిత్రములతో గూడిన మందిరములు నిర్మితములై యున్నవి. అందు స్త్రీలు తమతమయోగ్యతలను అనుసరించి, ఆసీనలై ధనుర్యాగమును జూచెదరు. నగరములోని బాలకులు తమ జిలిబిలి పలుకులతో శ్రీరామచంద్ర ప్రభువునకు ధనుర్యాగశాలారచనను జూపుచు సాదరముగా వివరించుచుండిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో-సబ సిసు ఏహి మిస ప్రేమబస, పరసి మనోహర గాత ।
తన పులకహిఀ అతి హరషు హియఀ, దేఖి దేఖి దౌఉ భ్రాత ॥ 224 ॥

బాలురందఱును ఈనెపముతో శ్రీరాముని స్పృశించుచు ప్రేమపరవశులై, మురిసి పోవుచుండిరి. ఆ సోదరులిద్దఱిని జూచి, వారు మహదానందమునననుభవించిరి. (దో॥ 224)

చౌ- సిసు సబ రామ ప్రేమబస జానే। ప్రీతి సమేత నికేత బఖానే ॥
నిజ నిజ రుచి సబ లేహిఀ బోలాఈ। సహిత సనేహ జాహిఀ దౌఉ భాఈ ॥ 1 ॥
రామ దేఖావహిఀ అనుజహిఀ రచనా। కహి మృదు మధుర మనోహర బచనా ॥
లవ నిమేష మహుఀ భువన నికాయా। రచఇ జాసు అనుసాసన మాయా ॥ 2 ॥
భగతి హేతు సోఇ దీనదయాలా। చితవత చకిత ధనుష మఖసాలా ॥
కౌతుక దేఖి చలే గురు పాహీఀ। జాని బిలంబు త్రాస మన మాహీఀ ॥ 3 ॥
జాసు త్రాస డర కహుఀ డర హోఈ। భజన ప్రభాఉ దేఖావత సోఈ ॥
కహి బాతేఀ మృదు మధుర సుహాఈఀ। కిఏ బిదా బాలక బరిఆఈఀ ॥ 4 ॥

బాలురందఱును తమపై ప్రదర్శించు అనురాగములకు సంతుష్టుడైన శ్రీరాముడు వారు చూపినస్థలములన్నింటిని మెచ్చుకొనెను. బాలురందఱును తమయిష్టానుసారము చనవులతో వారిని పిలిచిరి. ఆ సోదరులును ఆ బాలురయొద్దకు మిక్కిలిప్రేమతో వెళ్లిరి. శ్రీరాముడు తన మృదుమధురవచనములతో తమ్మునకు రంగభూమిరచనావైశిష్ట్యమును వివరించెను. క్షణమాత్రమున తనమాయద్వారా అనేకవిశ్వములను సృజించినపరమాత్ముడైన శ్రీరాముడు ఆ ధనుర్యాగశాలను బాలురపైగల వాత్సల్యకారణమున అత్యాశ్చర్యముతో తిలకించెను. ఈ విధముగా రంగభూమివిచిత్రములన్నింటిని చూచినపిదప వారు తమఆలస్యమునకు భయపడుచు గురువుగారి యొద్దకు చేరిరి. భయమునకేభయమునుగొలుపు ప్రభువు భక్తిని ప్రకటించెను. వారు తమవెంటవచ్చిన బాలురను ఎట్టకేలకు మృదుమధురవచనములతో వీడ్కొలిపిరి. (చౌ॥ 1-4)

దో-సభయ సప్రేమ బినీత అతి, సకుచ సహిత దౌఉ భాఇ।
గుర పద పంకజ నాఇ సిర, బైఠే ఆయసు పాఇ ॥ 225 ॥

సోదరులిద్దఱు భయము, ప్రేమ, వినయసంకోచములతో గురువుగారికి పాదాభివందనముల నాచరించి కూర్చుండిరి. (దో॥ 225)

చౌ- నిసి ప్రబేస ముని ఆయసు దీన్హా। సబహీఀ సంధ్యాబందను కీన్హా ॥
కహత కథా ఇతిహాస పురానీ। రుచిర రజని జుగ జామ సిరానీ ॥ 1 ॥
మునిబర సయన కీన్హి తబ జాఈ। లగే చరన చాపన దౌఉ భాఈ ॥
జిన్హ కే చరన సరోరుహ లాగీ। కరత బిబిధ జప జోగ బిరాగీ ॥ 2 ॥

తెఇ దోఉ బంధు ప్రేమ జను జీతే। గుర పద కమల పలోటత ప్రీతే ॥
బార బార ముని అగ్యా దీన్హీ। రఘుబర జాఇ సయన తబ కీన్హీ ॥ 3 ॥
చాపత చరన లఖను ఉర లాఏఀ। సభయ సప్రేమ పరమ సచు పాఏఀ ॥
పుని పుని ప్రభు కహ సోవహు తాతా। పౌఢే ధరి ఉర పద జలజాతా ॥ 4 ॥

సంధ్యాసమయమయ్యెను. అంతట విశ్వామిత్రుని ఆజ్ఞతో అచటివారందఱును సంధ్యా వందనములను ఆచరించిరి. రాత్రి రెండుజాములవఱకును ముని వారికి ప్రాచీనపురాణేతిహాసములను గూర్చి చెప్పెను. విశ్వామిత్రుడు శయనింపగా రామలక్ష్మణులు ఆయనకు పాదసేవలొనర్చిరి. జపతపములచే, యోగములచే భగవదుపాసనలొనర్చుపరమవిరాగులు మహాయోగులు ఎవని పాదపద్మములను పొందుటకు నిరంతరము సేవలొనర్చుచుందురో అట్టిశ్రీరాముడు సలక్ష్మణుడై ఇప్పుడు తమగురునైన విశ్వామిత్రునకు పాదసేవలు చేయుచుండెను. గురువు పదేపదే చెప్పగా రఘురాముడు శయనించెను. లక్ష్మణుడు తనఅన్నగారిపాదములను హృదయమున స్మరించుచు భయభక్తులతో రామునిపాదములనొత్తుచు, అనిర్వచనీయపరమానందమును అనుభవించెను. శ్రీరామచంద్ర చరణముల సేవను వదలి వెళ్ళుటకతనికేమాత్రము ఇష్టము లేకుండెను. కాని రామచంద్రప్రభువు 'నాయనా! ఇక వెళ్లి విశ్రమింపుము' అని పదేపదే చెప్పిన పిమ్మట లక్ష్మణుడు ప్రభుపాదములను ధ్యానించుచు పరుండెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- ఉఠే లఖను నిసి బిగత సుని, అరునసిఖా ధుని కాన।
గుర తేఀ పహిలెహిఀ జగతపతి, జాగే రాము సుజాన ॥ 226 ॥

తెల్లవారుజామున కోడికూత (కోడి=కాలజ్ఞాని, కోడికూత=కాలసూచి) వినగానే మొదట లక్ష్మణుడు మేల్కొనెను. జగన్నాథుడైన శ్రీరాముడుగూడ గురువుగారికంటెను ముందుగనే నిద్రలేచెను. (దో॥ 226)

శ్రీరామలక్ష్మణులు పుష్పవాటికను సందర్శించుట

చౌ- సకల సౌచ కరి జాఇ నహాఏ। నిత్య నిబాహి మునిహి సిర నాఏ ॥
సమయ జాని గుర ఆయసు పాఈ। లేన ప్రసూన చలే దోఉ భాఈ ॥ 1 ॥
భూప బాగు బర దేఖెఉ జాఈ। జహఀ బసంత రితు రహీ లోభాఈ ॥
లాగే బిటప మనోహర నానా। బరన బరన బర బేలి బితానా ॥ 2 ॥
నవ పల్లవ ఫల సుమన సుహాఏ। నిజ సంపతి సుర రూఖ లజాఏ ॥
చాతక కోకిల కీర చకోరా। కూజత బిహగ నటత కల మోరా ॥ 3 ॥
మధ్య బాగ సరు సోహ సుహావా। మని సోపాన బిచిత్ర బనావా ॥
బిమల సలిలు సరసిజ బహురంగా। జలఖగ కూజత గుంజత భృంగా ॥ 4 ॥

అందఱును కాలకృత్యములను దీర్చుకొని, నిత్యానుష్ఠానములను ముగించుకొనిరి. విశ్వామిత్రమహర్షికి నమస్కరించిరి. గుర్వాజ్ఞబడసి, పూవులను తీసికొనివచ్చుటకై రామలక్ష్మణులు తోటకు బయలుదేఱిరి. వారు జనకమహారాజుగారి సుందరోద్యానవనమున ప్రవేశించిరి. అచట వసంత ఋతుశోభ మూర్తీభవించి యుండెను.

వివిధవర్ణములపుష్పములు వికసించి యుండెను. మనోహరమైన వృక్షములు నూతనఫలపుష్పములతో కల్పతరువులనుగూడ తలదన్నుచుండెను. లతామండపములయందు చాతకపక్షుల, కోయిలల, చిలుకల, చకోరముల మధురస్వరములు మిక్కిలి ఆహ్లాదమును గొలుపుచుండెను. నెమళ్లు నాట్యమాడు చుండెను. ఆ వనమధ్య భాగమున ఒక రమణీయ సరోవరము గలదు. మణిమయసోపానములతో నిర్మలమధురజలములతో వికసితవివిధవర్ణ కమలములతో శోభిల్లుచున్న ఆ సరస్సునందు జలపక్షులకలకలారావములు, తుమ్మెదల ఝుంకారములు మనోజ్ఞములై ఒప్పారుచుండెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- బాగు తడాగు బిలోకి ప్రభు, హరషే బంధు సమేత।
పరమ రమ్య ఆరాము యహు, జో రామహి సుఖ దేత ॥ 227 ॥

ఆతోటను, సరోవరమునుజూచి, రామలక్ష్మణులు మిక్కిలి ముగ్ధులైరి. అందఱికిని సర్వసుఖ ప్రదుడైన శ్రీరామునిగూడ ఆహ్లాదపఱచునట్టి ఆ ఉద్యానవనము ఎంత అందముగానున్నదో? (దో॥ 227)

చౌ- చహు(ఁ దిసి చితఇ పూ(ఁఛి మాలీగన। లగే లేన దల ఫూల ముదిత మన ॥
తెహి అవసర సీతా తహ(ఁ ఆఈ। గిరిజా పూజన జనని పఠాఈ ॥ 1 ॥
సంగ సఖీ(సబ సుభగ సయానీ(। గావహి(గీత మనోహర బానీ(॥
సర సమీప గిరిజా గృహ సోహా। బరని న జాఇ దేఖి మను మోహా ॥ 2 ॥
మజ్జను కరి సర సఖిన్హ సమేతా। గఈ ముదిత మన గౌరి నికేతా ॥
పూజా కీన్హి అధిక అనురాగా। నిజ అనురూప సుభగ బరు మాగా ॥ 3 ॥
ఏక సఖీ సియ సంగు బిహాఈ। గఈ రహీ దేఖన ఫులవాఈ ॥
తెహి(దోఉ బంధు బిలోకే జాఈ। ప్రేమ బిబస సీతా పహి(ఆఈ ॥ 4 ॥

నలుదెసల తోటరామణీయకమును గాంచినపిమ్మట ప్రశాంతచిత్తులై, వారు తోటమాలి ఆమోదముతో పూజకై తులసీదళములను, బిల్వ పత్రములను, పుష్పములను ఏఱుచుండిరి. అదే సమయమున సీతాదేవి గౌరీదేవిని పూజించుటకు తల్లి అనుమతితో అచటికి వచ్చెను. ఆమెవెంట ఆమెసఖులైన సుందరీమణులును వచ్చిరి. వారు మధురముగా పాటలు ఆలపించుచుండిరి. సరోవర సమీపముననే గిరిజాదేవిమందిరము గలదు. ఆ మందిరశోభ వర్ణనాతీతము. అది చూచిన వారి మనస్సులను హరించు చుండెను. సఖులతో గూడి, సరోవరమున స్నానమాడి, సీతాదేవి ప్రసన్న చిత్తముతో గిరిజా మందిరమునకు బోయెను. మిక్కిలి భక్తి శ్రద్ధలతో గౌరీదేవిని పూజించి, తనకు తగిన సుందరుడైన వరుని గోరెను. వారిలో ఒకసఖి సీతాదేవినివదలి తోటను జూచుటకు బయలుదేఱెను. ఆమె రామలక్ష్మణులను చూచి, వారి అందచందములకు అబ్బురపడి, సీతాదేవికడకు వచ్చెను. (చౌ॥ 1-4)

దో- తాసు దసా దేఖీ సఖిన్హ, పులక గాత జలు నైన।
కహు కారను నిజ హరష కర, పూఛహి(సబ మృదు బైన ॥ 228 ॥

పులకితగాత్రయై ఆనందాశ్రువులతో అచటికి చేరిన ఆమెదశనుజూచి, సఖులు ఆమె సంతోషమునకు కారణములను అడుగసాగిరి. (దో॥ 228)

చౌ- దేఖన బాగు కుఅఁర దుఇ ఆఏ । బయ కిసోర సబ భాఁతి సుహాఏ ॥
స్యామ గౌర కిమి కహౌఁ బఖానీ । గిరా అనయన నయన బిను బానీ ॥ 1 ॥
సుని హరషీఁ సబ సఖీఁ సయానీ । సియ హియఁ అతి ఉతకంఠా జానీ ॥
ఏక కహఇ నృపసుత తెఇ ఆలీ । సునే జె ముని సఁగ ఆఏ కాలీ ॥ 2 ॥
జిన్హ నిజ రూప మోహనీ డారీ । కీన్హే స్వబస నగర నర నారీ ॥
బరనత ఛబి జహఁ తహఁ సబ లోగూ । అవసి దేఖిఅహిఁ దేఖన జోగూ ॥ 3 ॥
తాసు బచన అతి సియహి సోహానే । దరస లాగి లోచన అకులానే ॥
చలీ అగ్ర కరి ప్రియ సఖి సోఈ । ప్రీతి పురాతన లఖఇ న కోఈ ॥ 4 ॥

ఆమె ఇట్లనెను. "కౌమారదశలోనున్న ఇద్దఱు రాకుమారులు తోటనుజూడవచ్చిరి. వారు అతిసుందరులు. ఒకడు శ్యామసుందరుడు, మఱియొకడు గౌరవర్ణశోభితుడు. వారిని నేను వర్ణింప జాలను. వాక్కునకు కనులు లేవు. చూచెడి కనులు మాట్లాడ జాలవు."- ఈ మాటలు విని చతురలైనసఖులు సంతోషించిరి. సీతాదేవి ఉత్కంఠను జూచి, ఒక చెలికత్తె ఇట్లనెను. ఓ నెచ్చెలీ! "విశ్వామిత్రుని వెంట ఇద్దఱు రాకుమారులు వచ్చియున్నారని వింటిమి. బహుశా వారేవీరుకావచ్చును. వారు తమసౌందర్యవైభవములతో మననగరమునందలి స్త్రీపురుషుల మనస్సులను దోచినారు. ఎక్కడ విన్నను వారి అందములనుగూర్చిన చర్చలే. వారు దర్శనీయులు, తప్పక చూడవలెను. "ఆ సఖివచనములు సీతాదేవికి అత్యంతప్రియములాయెను. వారిని దర్శించుటకై ఆమె కన్నులు ఆరాటపడసాగెను. ఆసఖిని ముందుంచుకొని, తాను ఆమె వెంటనడిచెను. అది శాశ్వత ప్రేమానుబంధమని ఎవ్వరును ఎఱుగరు. (శ్రీరాముడు విష్ణ్వవతారము, సీతాదేవి శ్రీ మహాలక్ష్మి). (చౌ॥ 1-4)

దో- సుమిరి సీయ నారద బచన, ఉపజీ ప్రీతి పునీత ।
చకిత బిలోకతి సకల దిసి, జను సిసు మృగీ సభీత ॥ 229 ॥

నారద మహర్షి వచనములు జ్ఞాపకమునకు రాగా సీతాదేవి మనస్సులో పవిత్రప్రేమ అంకురించెను. చకితయై భీతహరిణివలె నలుదిశలను పరికించెను. (దో॥ 229)

చౌ- కంకన కింకిని నూపుర ధుని సుని । కహత లఖన సన రాము హృదయఁ గుని ॥
మానహుఁ మదన దుందుభీ దీన్హీ । మనసా బిస్వ బిజయ కహఁ కీన్హీ ॥ 1 ॥
అస కహి ఫిరి చితఏ తెహి ఓరా । సియ ముఖ ససి భఏ నయన చకోరా ॥
భఏ బిలోచన చారు అచంచల । మనహుఁ సకుచి నిమి తజే దిగంచల ॥ 2 ॥
దేఖి సీయ సోభా సుఖు పావా । హృదయఁ సరాహత బచను న ఆవా ॥
జను బిరంచి సబ నిజ నిపునాఈ । బిరచి బిస్వ కహఁ ప్రగటి దేఖాఈ ॥ 3 ॥
సుందరతా కహుఁ సుందర కరఈ । ఛబిగృహఁ దీపసిఖా జను బరఈ ॥
సబ ఉపమా కబి రహే జుఠారీ । కెహిఁ పటతరౌఁ బిదేహకుమారీ ॥ 4 ॥